УЖ
7–8 | 2009
ціна 30 Кč
Український журнал

Все не як у людей

Текст : Олександр Бойченко, Чернівці

Бо які у людей бувають субкультури? Відомо які: хіпі, панки, емо, скінхеди, репери, металісти... А у нас? Тобто ні, у нас їх ніби також можна зустріти, але, по-перше, усе це — явища відверто запозичені, а по-друге, їхня концентрація є настільки гомеопатичною, що якби просто зараз наші, скажімо, панки перебили всіх до одного наших, скажімо, хіпі, то цього прикрого факту не зауважили б ні міліція, ні громадськість, ні самі хіпі з панками.

❯ Але не слід впадати у розпач. Хай ми поступаємося решті людства у кількості та якості загальновизнаних субкультур, зате у нас є таке культурно-субкультурне „ноу-хау", яке жодним американцям з європами й не снилося. А саме: з одного боку, ми зі своєю славнозвісною унікальністю примудрилися загнати у субкультурне підпілля культуру, яка теоретично мала б бути домінантною; натомість з другого – культура, яка у нас на практиці домінує, за своїм походженням є виразно субкультурною. Коротше кажучи, культура і субкультура помінялися в Україні місцями.

Тепер – за порядком. Якщо субкультура – це сукупність відмінних від домінантних культурних знаків, якими послуговується (і творить їх) певна група людей у межах суспільства, котре живе за іншими морально-етичними стандартами та естетичними кодами, то досить годинку походити, розглядаючись і прислухаючись, Києвом чи Харковом, Донецьком чи Дніпропетровськом, Полтавою чи Одесою, щоб переконатися: головною субкультурою в Україні є... правильно, українська культура. Як то зазвичай буває з добре розбудованими субкультурами, українська майже в кожному місті України має свої чітко визначені місця дислокації: „Український народний дім", „Українська книгарня", „Українські страви". Самі назви відтак підкреслюють той факт, що решта домів, книгарень і страв до українських не належать. Що ж, усе по-чесному: потрапивши в приміщення, над дверима якого не зазначено, що воно українське, ви принаймні не будете витрачати час на дурні розпитування у стилі „де тут у вас українські книжки?" або „чому у вас немає меню українською мовою?", або „чи не можна зробити якось так, щоб за четвертим разом чудова пісня ‚Владімірскій централ' звучала трохи тихіше?".

Відрізнити носіїв української субкультури від решти скінхедів або там вірних московського патріархату, у принципі, не важко. Вісімнадцять років незалежності таки не пропали даремно: сьогоднішні українці навіть у великих містах іноді наважуються розмовляти між собою по-українськи, а на великі державні свята вдягають вишиванки і співають під охороною міліції патріотичних пісень. Що цікаво: домінантна культура (та, що насправді має субкультурне походження) їм у цьому не надто перешкоджає. Не тому, що вона така толерантна, а тому, що зайнята набагато важливішими справами.

Називати цю культуру можна порізному: „кримінальною", „блатною", „зеківською" тощо. Для нас у даному випадку важлива не так назва, як те, що ця – століттями закрита для чужих очей – субкультура зуміла посісти в Україні місце культури домінантної. Тут би можна навести море прикладів – від тотального панування в барах і маршрутках пісень на кшталт згаданого „Владімірского централа" до ролі паяльників, прасок і автоматів Калашнікова у становленні українського бізнесу та загальногопницької моралі нинішнього українського суспільства. Але не будемо відволікатися на деталі, а перейдемо відразу до головного, тобто до концептуальної характеристики трьох паханів нашого політичного притону.

(Продовження див. с. 8)

9 771802 586009 07

зміст

Дволикість як рецепт на виживання

Українці не жили на якомусь острові, тож підлягали таким же процесам маніпуляції, залякування, „виховання нової соціалістичної людини", як і ціле суспільство.

с. 4

На українському кристалічному щиті

Територія України в неопоганських концепціях піднімається до рангу святої землі і колиски цивілізацій. Ця виняткова земля визначає, звісно, винятковість народу, який її населяє, який є не лише зберігачем найдавніших цінностей, але й також наділений своєрідною місією ведення людства в напрямку духовного і ментального відродження.

с. 10

Lodek: „Ми тут і ми руйнуємо ваш візуальний комфорт для ідіотів"

Я з тієї партії, яка вбачає в графіті, перш за все, гру. Хороший райтинг, стріт-арт має стимулювати, розштурхувати глядача, не дати йому заснути на ходу. При тому графіка передає певний енергетичний заряд. Так чи інакше, за графіті завжди стоїть якась емоція.

с. 15

Говоримо: „Динамо" – розуміємо: Україна

Бути фанатом означає займати активну позицію і намагатися впливати на клуб, який уособлює твій символ віри. Бути фанатом – це не просто вболівання за якусь команду. Це підтримка певного світогляду, який може нести лише організований фанатський рух.

с. 16

Мегакидання

Це вже друга невдала спроба створення широкої коаліції між БЮТ та Партією регіонів. Попередня мала місце восени минулого року. І закінчилась також безуспішно. З'ясувалося, український політикум має проблеми не лише з творенням будь-яких варіантів широкої коаліції, але коаліції взагалі.

с. 18

Як Україні порозумітися з Молдовою?

Стосунки між Києвом і Кишиневом протягом останніх років полягали в тому, що Україна крок за кроком здавала свої позиції. На якомусь етапі Молдова, напевно, почала вважати, що постійні поступки України – ознака її слабкості.

с. 22

Пам'яті Назара Гончара (1964–2009)

Щось було там, що весь час змушувало його писати про потой-бічне, якась болісна напруга, можливо, десь близько біля нього завше був згин реальності, за яким починається сліпуче, не для звичайних очей, світло. Чи казати голити мене на той світ? / і чиїм рукам це доручити? / чий голос просити поголосити?

с. 26

коротко...

Проект змін конституції Ющенка підтримала Венеціанська комісія

❯ Венеціанська комісія Ради Європи підтримала проект змін Конституції України, представлений президентом Віктором Ющенком, і оцінила його як такий, що відповідає стандартам Ради Європи і Європейській правовій конституційній доктрині. Особливо Комісії сподобалися запропоновані зміни судового устрою — безстрокове призначення суддів, коректування складу Вищої ради юстиції і нові положення щодо прокуратури. Разом із тим Комісія піддала критиці необхідність затвердження яких-небудь змін у Конституції тільки на референдумі.

Ющенко хоче контролювати посольства, які кривдять українців

❯ Президент України Віктор Ющенко доручив Міністерству закордонних справ та дипломатичним установам жорсткіше контролювати виконання країнами-членами Європейського Союзу домовленостей щодо спрощення візового режиму з Україною. Незважаючи

на те, що після підписання угоди з ЄС про спрощення візового режиму намітилось багато позитивних тенденцій (у 2008 році на 25% збільшилась видача шенгенських віз українським громадянам, 50 % шенгенських віз видавалися безкоштовно, збільшилась кількість видачі багаторазових віз, удвічі знизилась кількість відмов), він зауважив, що дуже часто деякі посольства європейських країн вимагають від українців документи, не передбачені домовленостями про спрощення візового режиму тощо.

Віктор Ющенко 6 червня направив президентові Єврокомісії листа, в якому серед іншого міститься перелік країн-членів ЄС, на роботу посольств яких скаржаться українські громадяни. Ці скарги стосуються зволікання з розглядом заявок на видачу віз, невмотивованих відмов, а іноді й приниження честі та гідності.

Про порушників прав людини в Україні

❯ „Amnesty Internationa" відзначає, що в Україні є присутні тортури в місцях позбавлення волі, напади на расистському ґрунті і безкарність винних у порушенні прав людини.

В оприлюдненому щорічному звіті про ситуацію з правами людини у світі „Міжнародна амністія" стривожена нападами на расистському ґрунті в Україні. За оцінкою оглядачів, деякі українські офіційні

особи не усвідомлюють серйозності проблеми, яку ще підживлює брак політичної волі подолати ксенофобію і недосконалість законів.

Міжнародні спостерігачі радять Україні, зокрема, змінити 161 статтю Карного кодексу, щоб було легше покарати всіх, хто роздмухує міжнаціональну ворожнечу. Крім цього, закликають Україну припинити видворяти шукачів притулку, які наражаються на небезпеку в себе вдома.

Особливе занепокоєння в „Amnesty International" викликають тортури та жорстоке поводження під час утримання під вартою в міліції. З цим погоджуються і в Українській Гельсінській спілці, за підрахунками якої кожен 14-ий житель України зазнавав катувань з боку міліціонерів і лише за останній рік таких випадків було майже 100 тисяч.

Міжнародні правозахисники звертають увагу на свідчення, коли з підозрюваних вибивають зізнання силою, а скарги з цього приводу не розслідуються.

Однією з головних проблем у царині прав людини в Україні „Міжнародна амністія" називає те, що особи, винні у порушенні прав людини, залишаються без покарання.

Боротьба за назву вулиці у Лігниці

❯ Магістрат міста Лігниця прийняв рішення назвати частину Панцерної вулиці, на якій розташований найстаріший ліцей з українською мовою навчання, вулицею Тараса Шевченка. Та представники польських кресових товариств виступили з протестом проти такої ініціативи. І своєю чергою запропонували її назвати вулицею Жертв УПА. Своє рішення кресов'яки аргументували тим, що у своїх творах Шевченко закликає вбивати поляків. Наразі ж кресов'яки вимагають повернення вулиці старої назви, але наголошують, що будуть домагатися назвати одну з лігницьких вулиць вулицею Жертв УПА.

Проект „Розмальований екватор"

❯ Андрій Смолак, художник та галерист русинсько-українського походження, нещодавно розпочав у Снині (Словаччина) реалізовувати задум проекту „Розмальований екватор", ідея якого полягає у тому, аби створити з картин ланцюг довжиною 40 000 км, тобто ланцюг завдовжки в екватор. Один малюнок (20x20 см) має представляти один його кілометр.

Смолак планує зібрати малюнки від митців з цілого світу – „від президента Ґашпаровіча до президентів Медведєва та Обами, від шведського короля Ґустава до Нельсона Мандели, від актора Мілана Лабуди до Бреда Пітта", – каже відомий галерист. До ланцюга хоче залучити лауреатів Нобелівської премії, політиків, акторів, спортсменів, але й менш видатних осіб.

Головна мета ініціатора – „створити рух позитивного мислення в цілому світі".

„Розмальований екватор" – не перший його мистецький проект широкого масштабу. Кілька років тому А. Смолак був автором проекту, в рамках якого було намальовано найбільшу картину у світі. Полотно, яке розмалювали волонтери й відомі особи, мало довжину 655 метрів.

Німці за Україну в ЄС?

❯ Вперше у Німеччині політична партія офіційно визнала право України претендувати на членство у Європейському Союзі. Це записано у програмі Вільної демократичної партії, представник якої має шанси очолити Міністерство закордонних справ ФРН.

Польщі потрібні українці

❯ Попри економічну кризу, польські підприємці та фермери вкрай потребують робочої сили з України на сезонні роботи. Про це заявив 9 червня ц.р. генеральний консул Польщі у Львові Гжегож Опалінський. За його словами, у порівнянні з минулим роком зацікавлення польських підприємців у робочій силі з України зросло на 80 %. Як повідомив Опалінський, генеральне консульство Польщі у Львові за цей рік видало понад 80 тисяч робочих віз.

Хто, де і скільки промілле?

❯ „Луценко виграв суд"! – впродовж останнього місяця таку інформацію можна було побачити в багатьох українських медіа. Йшлося про суд з німецьким виданням „Bild", яке першим оприлюднило історію пригод українського міністра Юрія Луценка у франкфуртському аеропорту. А й справді: 27 палата Берлінського земельного суду видала розпорядження, яким зобов'язує газету надрукувати спростування інформації зі статті щодо Олександра Луценка, сина міністра. Тобто дане рішення стосується лише інформації про сина міністра – Олександра. Саме за позовом Олександра Луценка і було прийняте таке рішення.

За кілька днів в інтернет-виданні „Bild" з'явилося спростування, і стосувалося воно лише наявності алкоголю в крові сина міністра. Тобто про інцидент з образами, тілесними ушкодженнями і опором поліції в рішенні суду і спростуванні не йшлося.

Залишається лише запитання: звідки взявся показник „3 промілле", які буцімто були виявлені в крові сина міністра? Креативність німецьких журналістів? Чому не 2,7 чи 1,9 промілле? Можливо, все набагато простіше? Можливо, все тому, що результати „дихання в трубочку" на вміст алкоголю не можуть вважатись офіційним доказом у зв'язку з можливою похибкою? Саме тому, аби мати достовірну інформацію про вміст алкоголю в крові, необхідно здати аналіз крові, який син міністра не здавав.

Аня Муха, Мюнхен

Настає криза в українсько-європейських відносинах?

❯ Президент України висловив стурбованість у зв'язку з виконанням країнами-членами Європейського Союзу домовленостей щодо спрощення візового режиму з Україною. А уряд України не повинен залишати це напризволяще. Тут мають бути задіяні контрзаходи, вірніше, симетричні заходи, до тих країн, які найбільше піддають наших громадян дискримінації при виїзді до іншої країни.

Після підписання Угоди про спрощення оформлення віз наші громадяни зіткнули-

ся з величезною дискримінацією відносно виїзду до країн ЄС. І ця дискримінація стосується не стільки відмов нашим громадянам, скільки дискримінації їх прав при оформленні самих віз. Як-то видача віз у день відльоту до тієї чи іншої європейської країни. Більше того, це ситуації, коли віза оформляється два тижні, а на співбесіду людей запрошують за тиждень чи за декілька днів до того, як вони мають відлітати до країни ЄС. Це можна кваліфікувати як відверту дискредитацію прав людини. І тим більше прикро, що це відбувається після підписання Угоди про спрощений режим.

А щодо кризи в українсько-європейських відносинах?

Я не думаю, що це критичний момент. Просто Європейський Союз нам не може запропонувати більше ніж те, що він пропонує сьогодні, оскільки у самому Європейському Союзі є багато внутрішніх проблем, пов'язаних з Лісабонським договором, його імплементацією. І, крім того, ідея розширення ЄС оцінюється самими європейцями досить негативно. Відтак, звісно, потенціал розширення ЄС вичерпується, особливо на Схід. Це з одного боку. А з іншого боку, Україна сама поки що не готова відповідати європейським стандартам. А політичні зобов'язання Євросоюз Україні надавати не хоче (на відміну від того, як він надавав до цього часу такі зобов'язання країнам Центральної Європи). Тобто, з одного боку, ми бачимо зменшення потенціалу. З іншого, зменшення можливостей не дає нам швидко просунутись до ЄС. Це не означає, що ЄС не розглядає Україну, так би мовити, як свого партнера. Це не означає, що ЄС викидає Україну з Європи. Він продовжує розглядати нас як європейську та демократичну країну, і це є тим підґрунтям, на якому ми маємо вибудовувати свої відносини з ЄС. І крім того, ідея Східного Партнерства нам такі інструменти дає.

Григорій Перепелиця,
директор Інституту зовнішньої політики
Дипломатичної академії України
при МЗС України, Київ

Усі бали Франції. Чехії – нуль

❯ Від липня до кінця минулого року жодний турист та мешканець Парижа не міг не помітити, що Франція головує в Європі. Щойно темніло, Ейфелева вежа спалахувала синім кольором Євросоюзу, і жовті зірочки з європейського прапору танцювали по металевій конструкції найвідомішої вежі світу.

Подібною блакиттю палала будівля Національних зборів, прапори Євросоюзу майоріли на сотнях урядових будівель по цілому Парижу. Врешті-решт, французи просто насолоджувалися почуттям, що вони правлять континентом. Їхній адміністративний та пропагандистський апарат працював на повні оберти – цілу Європу, а може, й цілу планету вони засипали рекламними брошурами, листівками, сувенірами, запросили до Франції тисячі журналістів з цілого світу. Французи сприймали головування як ще одну можливість підтримати репутацію п'ятдесятимільйонної держави як пупа землі. А французький президент, нащадок мадярських графів, став гіперактивним усезнайком, що блискавично долав усі кризи, проблеми, дипломатичні скандали та навіть війни.

Тоді як Ніколя Саркозі впродовж усього півроку окупував перші шпальти газет, журналів, інтернет-видань та посідав почесне місце у головних новинах радіо та телеканалів (принаймні у Європі), скликав позачергові саміти так часто, наче то були засідання уряду або паризької мерії, військо добре вишколених чиновників працювало над поточними справами відповідно до плану. Справах, спланованих – не вводьмо себе в оману – передусім в інтересах Франції.

Враження були прекрасними. Коли закінчилось французьке головування, усі виспівували дифірамби, що нічого подібного уже давно ніхто не бачив. Як чудово, що Франція (в особі Ніколя Саркозі) блискавично відреагувала на фінансову кризу, неуспішний ірландський референдум щодо Лісабонської угоди. А ще французький президент встиг злітати (більш того, у час відпусток) у Кремль та Тбілісі та примусити окупантів (росіян) та окупованих (грузинів) укласти мирний договір.

Окрім того, в рамках плану Європа домовилась про „кліматичний" пакет та повільну реформу сільськогосподарської політики, які були важливими та вигідними передусім для Франції. Кліматичний пакет, що допоможе французькій, бережливій до клімату, але дорогій атомній енергетиці. Вже не говорячи про французьке сільське господарство, що поглинає дотації у розмірі десятків мільярдів євро. Франція велика, а маленький Саркозі виріс у великого напівбога серед європейських політиків.

А потім прийшли чехи. Гаслом свого головування вони вибрали перекладацьку задачку: „Європі підсолодимо", заодно зголосилися до світового лідерства у винаході кістки цукру, на плакати замість всесвітньовідомих Праги, пива або Карлових Варів, розмістили портрети чеських особистостей, що їх ледь впізнала половина чехів. У Празі не сяяла європейською синню Петршинська вежа – мініатюрна копія Ейфелевої вежі, жодні прапори Євросоюзу в Празі не майоріли, а у Празькому Граді президент Клаус знову тупнув, що у своїй резиденції прапор ЄС він у жодному разі не повісить...

Щойно Саркозі передав жезл, чехи опинились „у газі і Газі". І хоча Тополанек, як і Саркозі під час війни в Грузії, швидко відлетів до Москви та Києва, однак він забув з собою взяти не тільки чисті сорочки, але також і телевізійні штаби та повний літак журналістів з усього світу. А в той час, поки чеський прем'єр літав з листами від Путіна до Тимошенко і навпаки, а словаки, болгари, румуни та інші народи мерзли, Саркозі скористався тим, що Тополанек не в змозі роздвоїтися, і відлетів вести мирні переговори на Близький Схід у Газу. Зрештою, газ до Європи почав текти, війна в Газі закінчилась після того, як ізраїльтяни розбомбили у терористів з Хамасу все, що розбомбити хотіли, а чехи могли спрямувати свої зусилля на подолання економічної кризи. Не скликались жодні саміти, бо всі і так знають – світ очікує, коли почне працювати економіка Америки. У такий спосіб Чехія запобігла даремному витрачанню брюссельських грошей. Але в історії залишиться те, що „чехи, у порівнянні з французами, не були активними". Прага проштовхнула проект Східного партнерства, який неможливо було уявити ще кілька років тому, а в інтересах будування газопроводу „Набукко" чехи зробили більше ніж всі інші за останні десять років. Урешті, гладко домовились про гарантії Ірландії щодо повторного референдуму, а також про те, що Хосе Баррозу надалі очолюватиме Європейську комісію.

Ось тільки наприкінці березня чехи скинули уряд, місце Тополанека на чолі Європи зайняв чиновник Ян Фішер, а нестерпний Клаус провів кілька самітів ЄС, не припиняючи прискіпуватися до Лісабонської угоди. З медійної точки зори – просто катастрофа.

Що з того, що чехи, можливо, відпрацювали більше, ніж Саркозі, у якого і відомий мирний договір складає лише кілька аркушів паперу.

Політика – це як фігурне катання. За технікою чехи, може, й виграли. Але за артистичність Франція отримала всі бали, Чехія ж – нуль.

Лубош Палата,
редактор газети „Лідове новіни"

Наш читачу!

❯ *За висновками піврічного моніторингу Інституту масової інформації найбільшим замовником „джинси" (прихована реклама, або замовні матеріали в ЗМІ) в Україні є політичні сили. А серед найчастіших її покупців належать - БЮТ, Партія регіонів, Блок Володимира Литвина і партія „Єдиний центр".*

Українські видання, незалежно друковані вони чи електронні, грішать ще й тим, що цю рекламу, чи „агітку" як би її назвали чехи, не супроводжує обов'язкова позначка, яка за законом і всіма правилами коло такого тексту повинна стояти, аби читач, звичайно, міг розрізнити тексти незалежних журналістів від текстів підготовлених партійними технологами.

За звітом Інституту масової інформації, наприклад, на Львівщині майже 80 відсотків опитаних журналістів не вважають, що поява відверто промоційного матеріалу без позначки „реклама" є чимось негативним і сприймають такі речі, як „дозволену форму ухилення від оподаткування реклами"!!! Або наступна цікава річ: на львівському медіа-ринку політична реклама складає приблизно 75-80 відсотків від загальної кількості реклами!!!

Шок? Певне всі більш-менш обізнані із українськими реаліями скажуть – НІ! Всі ж прекрасно знають, що після Майдану політичну цензуру поміняла цензура економічна. І я це знаю, але все одно шокована. Не тому, що живу в країні, де чогось подіного би не могло статися. Всі ми добре знаємо ві види корупції від політичної до економічної, але що в Україні лякає – це її відсотки. Просто, як і багато інших речей в Україні політика і журналістика (аж боюсь подумати про інші сфери життя) має „людську" форму, але з обсягом вже важче.

Українські медіа не виконують своєї функції і тому стає трохи смішно, коли вони заговорять про цензуру, як недавно у випадку тиску зі сторони власників ЗМІ на журналістів, які наважились випустити у світ ролик зі „скандальним" відео Тимошенко під назвою „Все пропало". Для тих, хто його не бачив нагадаю, що йшлося про технічний запис, тобто знято кілька секунд перед самим звернення прем'єр-міністра до народу. Тимошенко у зверненні збиралась прореагувати на „зрадницьку" заяву Віктора Януковича, який день раніше публічно заявив, що ніякої „ширки" небуде, чим зупинив підпільні домовленості, які тривали більше року і метою яких мало бути узгодження нової редакції української Конституції, але передусім фактичного розподілу посад і України як такої.

Згаданий ролик сам по собі не такий вже і сенсаційний. Тимошенко в ньому, явно втомлена, на кілька секунд нервово зреагує на те, що на суфлері появився не її текст. Навіть можна би було сказати, що на цих кілька секунд Тимошенко виглядала як нормальна людина – втомлена, гарна, зденервована. Більш ненормально виглядало, як на мене, її офіційне звернення, яке почала траурно словами „дорогі мої".

До чого веду, це не є річ, за яку треба викидати людей із роботи, з другого боку даний „компромат" не є такою важливою справою, яку б люди обов'язково мали побачити. Напевне є набагато важливіші провали політики Тимошенко, про які мало б суспільство довідатись. Але що тут казати, в одному із останніх інтерв'ю Сергія Тигіпка – одного із імовірних кандидатів на президента – довелось на питання чи він не боїться у зв'язку із своїм бізнес-минулим компромату відповів: „Сегодня с компроматом у всех будет нормально, его будет много. Но удивить им сейчас кого–то сложно. Я совершенно за это не переживаю."

В такій ситуації не треба переживати ні за стан журналістики в Україні. Адже навіть якби ЗМІ працювали так як треба, нічого би не помінялося. Нині в президенти може йти хто хоче. Адже з компроматом у всіх буде нормально.

Тим, кого вже замучила українська домінуюча культура, пропонуємо обізнатись із її субкультурним підпіллям. А ми, на цей раз, спробували під тему трохи графічно поекспериментувати. Може і вам буде цікаво.

На все добре,

Шляхом Махатми

У Києві в рамках фестивалю „Білоруська весна" відбулася презентація виставки робіт Алєся Пушкіна (http://www.pushkin.by/), супроводжувана фільмом про самого „мастака" під назвою „Білоруський вальс". Те, що ця акція відбулася, і не лише в Києві, а й у Львові та Франківську, можна вважати чудом. По-перше, на день прибуття до столиці України Пушкіна вже випустили з каталажки, де він сидів за „організацію несанкціонованого мітингу" (роздавав мешканцям Бобра тістечка на день білоруської незалежності), він уже виплатив штраф державі за „демонстрацію незгоди із існуючим режимом" (розвішував розмальовані в національні біло-червоні кольори шпаківні), по-друге, художник провіз через кордон за офіційним дозволом властей Республіки Білорусь (!) картини, на яких зображено руки різних білорусів, скуті колючими дротами в кольорах пострадянської символіки. Виставка так і називалася: „Руки білорусів".

Запросили Пушкіна оргкомітет „Білоруської весни" та видавництво „Смолоскип". Алєсь приїхав не сам, а з сябром Генадзєм, організатором фестивалю бардівської пісні в містечку Орша. Цей невеличкий ліричний відступ потрібен для того, щоб читачі „Українського журналу" зрозуміли: серед свідомих білорусів випадкових людей немає і бути не може, оскільки „їх небагато і їх не подолати".

Феномен покращення ставлення влади до своєї особи Алєсь Пушкін пояснює кількома чинниками. По-перше, мінський режим поволі розвертається в європейський бік, наслідком чого стало запрошення Білорусі до програми Східного партнерства. По-друге, каже художник, помітно послабився тиск на представників мистецьких кіл. Себто, влада не вірить в силу їхнього впливу, натомість вірить у власне телебачення і радіо, котрі таких, як Пушкін, ігнорують. По-третє, за словами Алєся Пушкіна, він своїм існуванням і творчістю легітимізує режим Лукашенка: „Я яскраве підтвердження, що демократія нібито існує – ось у нас є такий Пушкін, він незгодний. Але один. Усі решта згодні". З політичними партіями, які називають себе опозиційними, Пушкін не дружить, не хоче, щоб його ім'я використовували в приватних цілях. „Я досить довго був у Білоруському Народному Фронті, але після здачі позицій, після того, як Зянон Пазняк емігрував, я вийшов із БНФ, обґрунтувавши свою позицію на трьох аркушах. Так само зробила моя дружина, написавши два рядки: "Як нитка за голкою тягнеться, так жінка за мужем в'яжеться"".

Мистецтвом по режиму

Нинішній режим у Мінську Алєсь Пушкін називає „колгоспно-тоталітарним". Свого часу митець прославився тим, що привіз під адміністрацію президента тачку з гноєм, „від білоруського народу" – натякаючи на колгоспне минуле лідера країни. У фільмі „Білоруський вальс" є кадри з тієї нині вже історичної акції. Відповідаючи на запитання українських студентів, чи не робилося це заради власної слави, Алєсь відзначив, що воно, можливо, й так, але безсонні ночі дружини, котра кільканадцять разів мусила гадати, приїде цього разу Пушкін із Мінська, чи пропаде безвісти, як журналіст Зміцер Завадський та опозиціонер Юрій Захаренко, мабуть цієї слави не варті. Алєсь щомиті був готовий до такої долі. „Шкода, що про своє мистецтво я мушу дискутувати з міліціонерами й кадебістами, а не з фахівцями", – прокоментував він ще одну свою акцію, проведену до 60-ої річниці визволення Білорусі від гітлеризму.

І тут наступний ліричний відступ. Батько Алєся, як і чимало простих білоруських хлопців, був змушений співпрацювати з окупантами – пропрацював три місяці в німецькій поліції. За це отримав від „найсправедливішого устрою" 25 років таборів. Звільнений після смерті Сталіна. Доля батька знаходить багато відгуків у творчості Алєся. В 2004 році він у письмовій формі запропонував директору Національного музею виставити портрети сімох діячів білоруського відродження, які за часів війни бачили альтернативний совєтському шлях розвитку Білорусі. Отримавши відмову, 3 липня, у день звільнення Білорусі, художник виставив ці портрети на сходах музею під національним стягом. Фільм „Білоруський вальс" фіксує цю акцію.

Художник у чорному однострої (при затриманні міліція обізве його есесівцем) розкладає портрети до сьогодні не реабілітованих білорусів. У цей час неподалік музею відбувається помпезний парад. Президент дарує свою хитру селянську усмішку улюбленому народу. Проте, вдивляючись у далину, виказує певне занепокоєння. Пушкіна та кількох журналістів забирають до відділку. Журналістів випускають першими. Пушкіна з портретами – кількома днями пізніше. Перформенс потрапляє в інтернет, а за кілька років з'являється фільм Анджея Фідика (знятий у 2005-му, змонтований у 2008-му). „Коли Білорусь стане дійсно незалежною, я не буду займатися політикою, – каже Алєсь Пушкін, – я буду малювати дітей і натюрморти". Побувавши в Алєся вдома, починаєш цьому вірити.

Еротоман з Бобра

Після кількох буремних років студентства в Мінську Пушкін повертається до рідного Бобра і купує невеличкий дім на крутому березі річки, що також має назву Бобр. Провадить дивакуватий (на переконання більшості населення) спосіб життя: на хаті повісив біло-червоно-білий стяг і герб Погоню, будинок перетворив на музей власних мистецьких витворів. Оженився на вчительці історії зі шляхетського римо-католицького роду і народив з нею двох дітей – Міколку і Марильку. Ходить до церкви, де свого часу висіла фреска його пензля про Страшний суд, на якій серед грішників можна було розгледіти людину, дуже схожу на діючого президента (нині замальована білою фарбою). Поза церквою влаштовує щорічні свята Купала, на які з'їжджається чимало столичних друзів Алєся, та й місцеві жителі охоче долучаються. „Наступного дня всі в церкві вже знають, що в нас там коло річки було, – зітхає Алєсь, – а це ж єдиний день, коли не можна відмовити чужій жінці, якщо вона тобою зацікавиться..."

Богемний і навіть трохи розпусний в столичній юності Саша Пушкін став у Бобрі великим традиціоналістом Алєсєм, котрий, малюючи оголених жінок у житі неподалік Бобра, тим не менше усвідомлює обов'язок перед власним народом: взяти шлюб з представницею свого етносу, народити з нею дітей і виховати їх у любові до батьківщини, навчити рідної мови (наразі діти Алєся – єдині в садочку, хто володіє мовою Янки Купали). Пушкін переконаний, що його брат не лежав би нині в землі, якби не одружився з росіянкою з Кубані та не „зрадив" нації. Під кінець перебування знімальної групи Фідика в Бобрі постала стрічка, на якій між іншим видно заляканих обивателів, котрі не лише побоюються камери, але й вичікують моменту приїзду доблесної міліції, яка забере кіношників до тюрми... До церкви знімальну групу не пустили, але московський батюшка свого часу зробив Алєсєві ласку, написавши білоруською мовою характеристику для „органів", у якій показав сумирного і богобоязливого прихожанина.

Привізши в Україну фільм про себе, Алєсь зробив лише половину справи. Його виставка, яка показує зв'язані руки (білоруської матері, білоруської дитини, митця, журналіста, землероба) виявляє лише одну грань обдарування цієї талановитої людини. Зрозуміти напрям діяльності таких людей як Пушкін, їхню мотивацію дуже складно навіть нам, українцям, розбещеним свободою виявлення патріотизму. Пушкін каже: „Ми уважно слідкуємо за Україною, ми нею пишаємося й на неї сподіваємось". У Києві цього року, ймовірно, відбудеться Всесвітній з'їзд білорусів, і це накладає певну відповідальність на нас, українців. „Ми тут, як вдома", – можна почути від білорусів. „Як вдома" – цього замало. Повинно бути, „як у братів". Такі, як Пушкін сприяють цьому. Здоров'я Тобі, Алєсю!

Роман Кабачій, Київ

Дволикість як рецепт на виживання

Спілкувався Ростислав Крамар, Варшава–Вроцлав | Фото: Ростислав Крамар

Монографія польського історика Ярослава Сирника „Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne (1956–1990)" („Українське Суспільно-Культурне Товариство (1956–1990)"), видана у 2008 р. вроцлавським відділенням Інституту Національної Пам'яті, представляє складну, драматичну, а водночас і гідну подиву історію найбільшої української громадської організації в Польській Народній Республіці. Сьогодні автор цієї фундаментальної наукової розвідки відповідає на запитання „Українського журналу".

Пане Ярославе, різнотематичних публікацій, присвячених діяльності УСКТ є чимало – більших та менших за обсягом, популярних і наукових. Яку мету ви ставили перед собою, беручись за опрацювання, в принципі, не нової теми?

Я б зовсім не погодився, що тема не нова. Справді, є досить велика кількість різноманітного матеріалу, але він у першу чергу публіцистичного чи мемуарного характеру. Натомість у науковій сфері питання цілої історії УСКТ не з'являлося окремим виданням. Були опрацьовані фрагменти цієї історії, була вона важливою частиною більших праць, наприклад, проф. Романа Дрозда чи д-ра Мирослава Трухана. Отже, мотивація тут у першу чергу така: ввести до наукового обігу компактну, цілісну картину організації під назвою УСКТ. Друга причина, чому я взявся за написання книжки про УСКТ – особиста. Я виховувався у бувшому Кошалінському воєводстві, де організація діяла доволі активно. Тоді у мене були досить позитивні асоціації з цією організацією. У ті роки УСКТ для мене – це і виїзди з батьками на українські фестивалі у Кошаліні, і „Український календар" та „Наше слово", які були моїми букварями української мови, і розповіді моїх братів про навчання в українському ліцеї у Лігниці, одним словом, це було щось близьке, рідне.

Які джерельні матеріали, знайдені в процесі дослідження даної теми, були для вас особливо цінними?

У першу чергу автентичні вислови чи міркування самих учасників подій, а це тому, що... їх найменше. Є широкий масив спогадів чи описів, створених у різний час очевидцями подій, однак у переважній їх частині відчутна або автоцензура, або з другого боку – свого роду пропаганда успіху. До 1989–1990 років, по суті, не було можливості для справжньої дискусії на будь-яку серйозну тему. Навіть з приводу незначних справ люди потрапляли в неабиякі халепи. Проте й після 1990 року не було якоїсь змістовної полеміки щодо УСКТ, науково виваженого підсумку діяльності цієї організації. Ця тема поступилася яскравішим подіям, пов'язаним передусім із акцією „Вісла", із концентраційним табором у Явожні чи з боротьбою українського підпілля за державність. Історія УСКТ здавалася на цьому фоні сірою та непривабливою. Коли ж хтось усе-таки брався її описувати, то нерідко це виливалось або в суцільне вихваляння, або ж, особливо протягом останніх п'яти років, у тотальну критику.

Чи результати вашого наукового пошуку дозволяють однозначно відповісти на питання про обставини виникнення УСКТ? Чого в ініціативі створення організації було більше – українського прагнення справедливості чи комуністичного намагання тримати ситуацію під контролем?

Джерела виникнення УСКТ два, причому жодне з них само по собі не спричинило б виникнення цієї організації, отож обидва однаково важливі. Якби державна влада хотіла створити організацію, яку збойкотували б українці, то така ідея була б приречена на поразку. Та з іншого боку, в комуністичних планах не було масової культурно-освітньої організації для розпорошених територією цілої держави українців.

У рамках Товариства парадоксально збігалися дві протилежні тенденції. Влада хотіла прискорити асиміляційний процес за допомогою „м'яких" інструментів впливу. Головним знаряддям асиміляції мало бути закріплення українців на місцях виселення. Це мало гарантувати поступову нівеляцію українського питання. Для закріплення, чи інакше „стабілізації", українців на західних землях влада пішла на певні поступки, особливо, коли йшлося про дозвіл на півлегальне існування греко-

католицької церкви, а також у культурній та освітній сферах. Проте дуже скоро виявилося, що культуру влада намагалася обмежити фольклором, а освіту спроваджувала до дуже неефективної системи пунктів навчання.

Свідомі українські діячі спрямовували свої зусилля передусім на ліквідацію наслідків акції „Вісла". Вони розуміли, що проблеми зі збереженням тотожності не буде, якщо виселених українців повернуть назад на рідні землі. Річ у тому, що цей проект неможливо було здійснити. Отже, залишився останній оплот – мова і культура. Цим пояснюється парадокс, про який я згадував.

У своїй праці ви стверджуєте, що динамічне розгортання діяльності УСКТ в комуністичній Польщі стало соціологічним феноменом. Мовляв, воно свідчить про міцність національного почуття українців. Як сталося, що етнографічно строкате населення охоплених акцією „Вісла" регіонів, де рівень загальної освіти та національного усвідомлення був досить неоднорідний, потрапивши на чужі землі, енергійно взялося за розбудову українського товариства?

Мабуть, це свідчення міцності не лише національного почуття українців, але національного почуття як універсальної категорії. Як це сталося? Я думаю, тут є ціла низка причин, обставин, іноді випадковостей. УСКТ закорінене в традиції старого, ще передвоєнного, просвітянського руху. УСКТ народилося, а може, в більшій мірі могло існувати завдяки внутрішньому переконанню оцих часто малограмотних селян у тому, що єдине, чого у них не зможуть відібрати – це освіта. Зауважмо, що дуже скоро ланки Товариства почали „переноситися" до більших, часто академічних центрів. Яскравий приклад – Вроцлав. Українців не переселяли у це місто, та вроцлавський гурток УСКТ свого часу був одним із найактивніших. Хто тут діяв? Студенти. Так само у Ґданську, Щеціні тощо.

Врешті-решт, УСКТ народилося й завдяки конкретним, талановитим і відданим українській справі особистостям, зокрема завдяки таким організаторам, як Володимир Серкіз, Павло Кремінський, Василь Шост та іншим; діячам культури, як наприклад, Ярослав Полянський; людям пера, художникам, журналістам, чи врешті – вчителям української мови, таким, як Іван Співак, або Теофіль Щерба.

Які механізми були задіяні в комуністичній Польщі, аби контролювати організаційну активність української меншини?

Першим механізмом була сама організація, тобто структура, яка діяла явно, яку згідно з законом контролювали адміністративні органи тощо. Другий механізм був неявним. Йдеться про т.зв. оперативні дії Служби безпеки. Треба зазначити, що українці не жили на якомусь острові, тож підлягали таким же процесам маніпуляції, залякування, „виховання нової соціалістичної людини", як і ціле суспільство.

Під особливо пильний нагляд органів держбезпеки потрапляли лідери організації. Як можна охарактеризувати позицію керівництва УСКТ щодо репресивного апарату держави?

Гадаю, важко відповісти на це запитання узагальненням. Тут треба було б показати дії конкретних людей, їхню поведінку. Були такі, які активно брали участь у роботі органів безпеки, як наприклад, „оперативний контакт" „Редактор". Була й ціла група активних членів ПОРП, часто „ветеранів" КПЗУ. Пам'ятаймо, що їх зобов'язувала партійна лояльність. Хтось більш ревно звітував на партійних зустрічах, а хтось взагалі на це не зважав – також справа індивідуальна.

Як свідчать наведені вами численні факти, комуністичній владі не завжди вдавалося тримати УСКТ на короткому повідку. Яким чином організації вдавалося здійснювати проекти, що не містилися в рамках національної політики комуністів?

Не було проектів, які не містилися у рамках національної політики комуністів. Для прикладу: провалився хоча б проект повернення. Усе інше – питання інакшого, більш ліберального підходу влади до вирішення суспільних питань опісля політичних перемін 1956 р. Зашморг, хоч який великий, не охоплював усіх проявів активності, за умови, якщо вони не виходили за певні межі. Де була ця межа? Фактично, це залежало від інтерпретації т.зв. „відомих чинників", тобто Служби безпеки, партійних і адміністративних чиновників, іноді навіть ... представників різних органів СРСР. Непорушне було одне: монополія комуністичної влади. На все – на історичну пам'ять, на систему освіти, на зміст і форму культурних дій, на те, хто очолюватиме структури УСКТ, на статутні положення Товариства, на зміст „Нашого слова" і т.д.

Який моральний багаж УСКТ залишило наступним поколінням українців Польщі?

Думаю, що назагал цей багаж позитивний. Без сумніву, УСКТ мало обличчя дволикого Януса. Але за вкрай несприятливих обставин, в умовах розпорошення, знайшлися в Товаристві люди, яким вдалося упродовж 35 років вести українського „човна" вузенькою „протокою" тих можливостей, що були для нацменшин у комуністичній країні. Їм вдалося, вони стали тим елементом, який спричинився до продовження літопису українства у Польщі на наступні роки.

Які універсальні, важливі не лише для українців і поляків, висновки можна зробити з історії УСКТ?

Люди прив'язані до рідного. Інколи це рідне називається родиною, іншим разом – рідними землями або рідною культурою, рідною мовою, чи врешті, усім цим нараз. В історії польського і українського народів багато прикладів прив'язаності, щирої любові до рідного. Може, саме тому відносини між ними такі складні?

До 1989–1990 років, по суті, не було можливості для справжньої дискусії на будь-яку серйозну тему. Навіть з приводу незначних справ люди потрапляли в неабиякі халепи. Проте й після 1990 року не було якоїсь змістовної полеміки щодо УСКТ. Ця тема поступилася яскравішим подіям, пов'язаним передусім із акцією „Вісла" та концентраційним табором у Явожні.

Тема:

субкультура

Фото: УНІАН

Все не як у людей

(Закінчення)

Тільки попередньо мусимо вдатися до короткого екскурсу в сталінські часи. Може, й сам про це не здогадуючись, Сталін посприяв наймасштабнішому в історії розсекреченню злочинного світу. Мільйони початково непричетних до цієї субкультури людей, опинившись у тюрмах і таборах, мимоволі засвоїли її лексику, умовні знаки, звички і закони. Відтак після смерті вождя народів та пов'язаної з нею масової амністії елементи кримінальної субкультури з легкістю заточеної фінки увійшли в усі галузі тодішнього радянського життя. Увійшли – і назад не вийшли.

Зайве говорити, які деморалізуючі наслідки мала ця криміналізація суспільної свідомості: у нас же до сьогодні ніколи напевно не знаєш, хто перед тобою стоїть – начальник відділу боротьби з наркоманією чи глава наркомафії, член парламентського комітету з боротьби з організованою злочинністю чи ватажок організованого бандформування. Одне другому в Україні, як правило, не заважає, а навіть сприяє. Втім, і наскрізну криміналізацію держави ще б можна було якось пережити, якби сам злочинний світ зумів зберегти свою – хай вельми специфічну – морально-правову цілісність. Але він її не зберіг і в пізньосталінські часи розпався на три основні групи. Боротьбу цих трьох груп (точніше їхніх модифікованих нащадків) за місце на „політичному Олімпі" ми й спостерігаємо тепер в Україні.

Що це за групи? Вичерпну інформацію про їх появу та характерні особливості можна знайти, наприклад, в оповіданні-дослідженні Варлама Шаламова „Сучья война". У двох словах ситуація виглядала так. До війни, званої в СРСР Великою Вітчизняною, злочинний світ становив зразкову субкультуру. Ним керували на засаді консенсусу „вори в законі", які жили „по понятіям". Зокрема, „понятія" категорично забороняли будь-яку працю на користь держави: „вор" не брав до рук лопати, не служив у війську і навіть на зоні не мав права обіймати жодної табірної посади. Інакше він перетворювався на „суку" і викреслювався з лав кримінального братства. Від цього моменту за його життя ніхто б не дав дрібки тютюну. Однак під час війни значна частина „ворів" потрапила на фронт – звісно, не з ідейних міркувань: просто фронт давав більше шансів вижити, ніж Колима. Після війни вони повернулися до своїх звичних злочинних занять. І тут на них чекало велике розчарування: „вори-ортодокси", які пересиділи війну в таборах, відмовилися прийняти у свої обійми колишніх братів по ремеслу, оголосивши їх „суками".

Відтак „ворам-фронтовикам" не залишалося нічого іншого, як згуртуватися і виробити нові „понятія", що дозволяли влаштовуватися на державну службу. Мирно співіснувати в межах одної спільноти дві „конституції", ясна річ, не могли, тож невдовзі у злочинному світі спалахнула небачена за жорстокістю війна – війна між „ворами" і „суками". Але й це ще не все. Розділившись, „вори" і „суки" утворили дві світоглядно антагоністичні групи. Натомість чимало кримінальників жодних світоглядних переконань не дотримувалися. Розлючені і на перших, і на других, ці треті заради власного блага почали залежно від обставин укладати ситуативні союзи то з „ворами" проти „сук", а то з „суками" проти „ворів". Така їхня поведінка отримала назву „бєспрєдєл".

Підсумовуючи. Режим Кучми, як відомо, був злочинним. Власне, інакше, як „злочинний режим Кучми", ми його й не називали. І це зрозуміло. Незрозуміло однак, чому ми не звернули своєчасно увагу на те, що породженням цього режиму є не лише „законний" ставленик Кучми Янукович, а й „самовисунуті" Ющенко з Тимошенко. Ось лише внаслідок внутрішнього розколу кожен із них був вимушений підшукати для себе нішу, яка б йому (їй) найбільше пасувала. Саме ця „культура" субкультурного походження і панує нині в Україні. Гадаю, проникливий читач спроможний тепер самостійно встановити, хто з наших „політичних лідерів" належить до „ворів", хто – до „сук", а хто – до „бєспрєдєльщиків".

Олександр Бойченко, Чернівці

Ультраправий „лайфстайл"

Текст: Назарій Совсун, Аня Кравець, Центр візуальної культури Києво-Могилянської Академії, Київ

Сьогодні в Україні можемо спостерігати зростання популярності ультраправих партій, що засвідчує насамперед факт переконливої перемоги ВО „Свобода" на виборах міської державної адміністрації (34,7% голосів) у Тернополі. Разом із цим для аналізу ситуації важливо вписувати цю проблему також у загальноєвропейський контекст, де ультраправі давно займають важливе місце в політиці.

В Україні ультраправий рух сьогодні найгучніше заявляє про себе в особі О. Тягнибока у великій політиці та через фашизуючі течії радикальної молоді. Саме останні, на нашу думку, важливо категоризувати, адже їхня аудиторія ширшає, а відповідно, й варіативність способів існування множиться.

Якщо у 80–90-х рр. в Європі та Америці цю публіку об'єднувала субкультура скінхедів, то сьогодні дослідники ставлять її під питання, як і поняття субкультури загалом, яку частіше змінює менш ідеологічний „лайфстайл" – тимчасові, змінні моделі, що використовуються для певного самоствердження. Тоді як науковий розгляд поняття субкультури відштовхується від класу – відповідно, скінхеди були робітничим емансипативним рухом. Зараз серед наці-скінхедів в одному ряді стоять представники різних класів, а приналежність до того чи іншого руху може змінюватись (іноді перехід з тусовки „фашистів" до „антифашистів" буває питанням часу).

Антифашизм шукайте на вулиці та в Інтернеті

Для нашої спроби класифікації субкультури скінхедів цікава концепція Р. Гріффіна, який вводить поняття „групускулярна права", що протиставлена фашистським партіям. Він звертає увагу на те, що змінились три покоління дослідників, а вчені та ЗМІ, як і раніше, оцінюють загрозу лише з точки зору можливості партій отримати масову підтримку і, відповідно, „стати значними електорально та революційно".

Місця, де варто шукати сучасний фашизм для Гріффіна є вулиця та Інтернет – простори, які якраз найкраще опанувала групускула. В ній немає очевидної ієрархії і складається вона з доволі автономних груп. Це додає надзвичайної гнучкості та дозволяє поширюватись на території багатьох країн. Так функціонує, наприклад, відома групускула „Blood and Honor", створена у Британії лідером першого нацистського oi-punk гурту „Skrewdriver" Яном Стюартом, філія якої є й в Україні. Відтак сьогодні, напевне, важко віднайти нетоталітарні країни, куди не проникли фашизуючі групускули. Цікаво, що і антифашистський рух (мається на увазі „вуличний" антифашизм) діє сьогодні за схожим принципом – це неієрархізований, нерегламентований рух (саме рух, а не партія).

З наповнення форумів видно, що групускула діє міжнародно: представники з різних країн (Росії, Чехії, Німеччини та ін.) діляться відео-звітами з акцій – така динамічна комунікація обіцяє їй перспективність.

Хто потрапить до списку „інших"?

А яким чином кількість нацистів невпинно зростає, чому пропорційно збільшується рівень насильства з їхнього боку? Один із важливих факторів, що сприяє їхньому розвитку, Інтернет – майже неконтрольований простір, що звільняє від тиску політкоректності, годує великою кількістю расистської музики, відеороликів з побиттям іноземців і т.д.

Якщо, скажімо, Тягнибокові доводиться фільтрувати свою риторику, то молодіжний рух все сильніше заявляє про свої расистські та ксенофобські погляди. Молодь часто зустрічається на форумах, де обговорюються такі питання, як „чистота раси" чи перевага білих людей над усіма іншими. Зрозуміло, що в таких випадках все не закінчується лише словами – частими є т.зв. „акції", тобто різного роду протести та організовані напади на людей іншої зовнішності, віросповідання, на представників „неформальної" молоді тощо. Наприклад, минулого року на форумі російського футбольного клубу „Спартак" була гілка, присвячена обговоренню організованого нападу на публіку, що збиралася йти на панк-концерт. Внаслідок нападу, здійсненого п'ятнадцятьма озброєними ножами нацистами, було вбито молодого хлопця та тяжко поранено дівчину. В цей же день гілку обговорення на форумі було знищено, але її текст зберігся в „кешах" пошукових машин. Ця смерть також є доказом того, що „інший", на якого спрямована агресія, не є чітко визначеним, а список „інших" завжди відкритий для поповнення.

Молодь часто зустрічається на форумах, де обговорюються такі питання, як „чистота раси". Зрозуміло, що в таких випадках все не закінчується лише словами.

Однією з групускул, що останнім часом все активніше діє в Україні є „Автономні праві". Вони гучно заявили про себе та свої ідейні спрямування доволі масштабним протестом 1 травня ц.р. Головні гасла акції були відверто расистськими, мігрантофобськими, антисемітськими та антикапіталістичними. Одним із найголовніших ідейних стержнів „Автономних правих" – ідея здорової нації, а відтак протистояння вживанню алкоголю, наркотиків та курінню. Нещодавно випустили й журнал під назвою „Новий порядок" з абсолютно фашистським наповненням. На їхньому сайті вказано про плани регулярної видачі журналу, поширення якого повинне відбуватись через індивідуальні контакти.

Молоді маріонетки

Поряд з групускулярними правими в сучасній Україні на більш масштабному рівні діє ієрархізований тип організації з чітко розмежованою структурою. Найпопулярнішою ідеологією в цих рухах став соціал-націоналізм, що базується на книзі „Націократія" колишнього діяча ОУН Миколи Сціборського. Автор гостро критикує соціалізм та капіталізм, в той час як про фашизм відгукується майже у всьому схвально.

Найвідомішою організацією такого роду є „Патріот України", який спершу був сформований як молодіжне крило Соціал-націоналістичної партії України (зараз – ВО „Свобода" на чолі з О. Тягнибоком) у вигляді товариства сприяння Збройним Силам та Військово-Морському Флоту. Втім, разом з політичною переорієнтацією партії, „Патріот України" був у 2004 році розпущений. Вже як самостійна організація він відродився в Харкові через два роки, після чого дуже швидко відновлює свої філії та створює нові у різних містах України. Поряд з мітингами та видавничою діяльністю „Патріот" влаштовує особливі вишколи для своїх бійців. У відеозвітах з таких тренувань можна побачити не лише як хлопці відпрацьовують удари ножем, а й застосування вогнепальної зброї і навіть військових машин.

Зовсім нещодавно, 16 травня відбувся перший з'їзд Соціал-Націоналістичної асамблеї, створення якої спрямоване на те, щоб об'єднати нацистські рухи навколо однієї потужної оранізації та розширювати тематичне поле ідеологічної боротьби за рахунок включення усіх актуальних аспектів соціального життя (від екологічних проблем до расових). Крім „Патріота України" до неї входять організації „РІД", „Українська Альтернатива" та „СІЧ". Саме членом останньої був Максим Чайка, котрого, очевидно, вбив під час бійки антифашист (слідство ще триває, тому важко говорити про остаточні звинувачення).

Параполітичний стан в Україні, котрий характеризується тотальним популізмом серед політики і тут дав про себе знати. Під час дискусії на тему смерті Чайки в популярному політичному шоу „Шустер Live", учасники, замість того, щоб з усією серйозністю поставитись до реалії вбивств на ідеологічному ґрунті, займались переважно самопіаром та проголошенням очевидних істин у руслі „фашизм – це погано".

Така ситуація підкреслює, що радикальна ультраправа молодь стає маріонеткою в руках великих політичних подій. Створення тієї ж Соціал-Націоналістичної асамблеї напередодні президентських виборів виставляє Тягнибока набагато менш радикальним, відтак наближає його до числа реальних кандидатів на пост президента. Хоч і ймовірність його перемоги цього року примарна, та однаково не слід виключати можливості, скажімо, повторення Україною досвіду Франції з 2002 року, коли Жан-Марі Ле Пен з 17 % пройшов у другий тур президентських виборів.

Насамкінець варто наголосити, що насильство радикально налаштованої ультраправої молоді суб'єктивне на тлі об'єктивного насильства сучасної хиткої економічної системи, яка й породжує радикальні рухи та практики расизму.

Балаган на горищі

Текст: Остап Сливинський, Львів

17 квітня цього року в Одесі трапилася подія, котра досі здіймає тривожні хвилі в українському суспільстві: під час вуличної бійки у центрі міста загинув один із активістів організації „Слава і Честь“ 21-річний студент Максим Чайка. Два ножові поранення, що стали причиною смерті, були завдані учасником місцевого осередку руху „Антифа“ Андрієм Довганем, який досі перебуває у розшуку. Як і водиться в таких випадках, кожна зі сторін сутички звинуватила в агресії протилежну і висунула свою версію подій.

› Втім, усіляких творців „версій“ і тих, хто у той чи інший спосіб зацікавлений в інформаційному експлуатуванні цієї безумовно трагічної події, виявилося стільки, що свідчення безпосередніх учасників та свідків одеського інциденту вже давно загубилися у шумовинні взаємно суперечливих правд і доказів, а якась остаточна, чи то пак початкова правда ризикує загубитися назавжди. Що, зрештою, також не дивина для наших довгот-широт. Адже учасники й свідки у нас переважно лише заважають, незалежно від того, на чиєму вони боці.

Інфантильні шмаркачі

Перше, що дивує у суперечках довкола конфлікту „Слави і Честі“ (скорочено – „Січ“) та „Антифа“ – це те, що ніхто досі так і не завдав собі клопоту достеменно з'ясувати, що ж це за такі формації і які в них програми, хто там „патріот“, а хто „нацист“, хто правий, а хто лівий, і в якому місці червоно-чорне переходить у червоне, а те обростає згори білою і синьою смужками. Воно й зрозуміло – хто б у країні правих комуністів, радикальних ліберал-націоналістів і інших хитрих політичних потвор панькався з якимись там неформальними молодіжними рухами. Шмаркачі на те і є шмаркачами, щоби вказати їм, хто насправді вони такі і в чому їхня „боротьба“. Скидається на те, що в Україні інфантилізація молодіжних рухів – одна зі свідомих політичних стратегій „дорослих дядь“: те чи інше угруповання, котре заважає якійсь політичній силі своїми діями чи заявами, завжди можна підшити під „радикальне молодіжне крило“ партії супротивника, і одним махом ударити у дві цілі. Думку самих учасників цих угруповань усі, включно з мас-медіа та рештою „інститутів громадської думки“, переважно якось „забувають запитати“ – малі ще, бовкнуть щось не те. Зіпсують комусь „політичну малину“.

У випадку одеських подій цей механізм спрацював класично: одразу ж після інциденту почали стріляти місцеві політичні „фальконети“ – виступили зі своїми категоричними заявами одеська „Просвіта“ та організація „Вільна Одеса“, що спеціалізується на професійному кусанні за штанини одеських проросійських радикалів на кшталт сумнозвісного Ігоря Маркова, – далі, вторячи першим, у бій вступили більшого калібру „УНІАН“ та „Кореспондент.нет“, а згодом, не довго чекаючи, гехнула потужна державна артилерія: із вимогою негайного розслідування справи виступив президент. Усі випалили одностайно і по заздалегідь визначених цілях – до того ж не зовсім чесними набоями, так би мовити, зі зміщеним центром. Усі – включно з президентом, котрий вустами своєї речниці безапеляційно назвав „Антифа“ „екстремістською організацією“ та особливо заакцентував на можливості координування цієї „організації“ з боку іноземних (читай – російських) органів антиукраїнського спрямування.

„Якщо боїшся когось, використай його“

Виробники „версій“ виготовили приблизно п'ять-шість варіантів трактування одеських подій, проте найпоширенішими залишаються два, чітко поляризовані: 1) українські патріоти, даючи відсіч шовіністично налаштованим проросійським екстремістам, втратили вірного побратима (версія „Просвіти“, скопійована агенцією „УНІАН“); 2) молоді російські патріоти, зазнавши нападу українських нацистів, змушені були відстояти власну честь і право розмовляти своєю мовою на своїй землі (низка російськомовних українських інтернет-ресурсів). У кожному з випадків висловлюється чи то гіпотеза, чи то безапеляційне ствердження про те, що молодіжний рух „ворожого табору“ мав потужне покровительство державних структур та фінансувався згори („проросійські екстремісти“ нібито фінансовані російськими спецслужбами та їхніми місцевими „маріонетками“ – партією „Родіна“ на чолі зі згадуваним уже Ігорем Марковим, а „українські нацисти“ буцімто одержували „регулярні субсидії“ від (sic!) Одеського обласного управління СБУ). Що особливо прикметно, у кожному з варіантів використовується одна й та сама риторика: „патріотизм“ виступає як ексклюзивний і позитивний визначник „свого“ – на противагу „іншому“, котрий безумовно межі патріотизму переступає, вдаючись до екстремізму та радикалізму. Подібна ексклюзивістська риторика – річ уже звична в пострадянському публічному мовленні, яке, здається, й тримається головно на жонглюванні агресивними гаслами та плодінні різноманітних симулякрів. Спеціально присвячена одеському зіткненню програма Савіка Шустера „Live“ стала цього промовистим свідченням, за яскравими сюжетами і „гострими“ виступами остаточно сплутавши термінологію (зрештою, чого можна сподіватися в ситуації, коли „свобода слова“ вже не лише на екрані, але і в щоденному житті перетворилася на шоу). З трьох запрошених до студії експертів із питань молодіжних рухів і субкультур слово надали лише одному, Максимові Буткевичу, та й то мимохідь.

> Українське суспільство діє за принципом „якщо боїшся когось, використай його“.

А ситуацію, як видається, можна дещо прояснити лише одним способом – якщо глянути на неї очима самих учасників одеського зіткнення, активістів ворогуючих субкультурних рухів, які мислять і сперечаються між собою в дещо інших категоріях, ніж політики та телевізійні „голови, що розмовляють“. На жаль, досі ніхто навіть не спробував цього зробити. Українське суспільство, рухаючись за інерцією радянського, де субкультур, як і сексу, не було, воліє їх не помічати, а коли й впускає їх у поле свого зору, то лише в ролі матеріалу чи інструмента, що моментально вписується у стандартні й цілком невідповідні для самих субкультур соціально-політичні схеми. Іншими словами, суспільство діє за принципом „якщо боїшся когось, використай його“.

„Скінхедський“ субстрат

Саме тому свідчень самих учасників подій – членів „Січі“ та „Антифа“ – досі вкрай мало, принаймні, у публічному доступі. З одного боку маємо хіба що прес-реліз руху „Антифашистська дія“, опублікований „УНІАН“, а з другого – заяву якогось анонімного „лідера“ „Січі“, наведену в статті про одеські події на шпальтах „України молодої“. Звісно, є ще багато хаотичних матеріалів в інтернеті, але якраз вони в поле зацікавлення поважних ЗМІ досі не потрапили (крім хіба що того-таки Савіка Шустера, проте ефект його „джерелознавчих“ досліджень вельми сумнівний).

Саме в програмі „Шустер live“ єдиний раз у публічному просторі прозвучав доступний на сервісі YouTube уривок із відеосвідчення самого Максима Чайки, у якому він розповідає про організацію „Січ“ та її (чи то лише свою власну?) „ідеологію“. Тоді ніхто, природно, не завдав собі клопоту уважно проаналізувати цей ролик, а дарма. Можна було б зробити багато цікавих термінологічних спостережень. По-перше, сам Чайка категорично відхрещується від означення „патріот“ (який, на його думку, лише „їсть сало з борщем“) та зізнається, що неодноразово бився з „нєрусскімі“, бо йому не подобалася їхня „хамська поведінка“. Що це за „активіст української патріотичної організації“, який своїм першочерговим ворогом бачить „неросіян“, не зовсім зрозуміло. Образ цього стереотипного „ворога“, культивований у середовищі пострадянських російськомовних скінхедів (до речі, саме свідчення також зроблене російською), у Чайки якимсь дивом уживається з українською націоналістичною риторикою, але саме це дає підстави стверджувати, що ця риторика – й ідеологія, яка за нею стоїть – є у цьому випадку вторинною, нашарованою саме на стандартний субкультурний „скінхедський“ субстрат, для якого не так уже важливо, супроти кого обертати агресію: сьогодні це можуть бути „нєрусскіє“, завтра – гомосексуалісти, післязавтра – фанати „ворожого“ футбольного клубу. Саме ця замінність ідеологій та „образів ворога“, а відтак, можливість по-різному „каналізувати“ безсумнівну агресивність цієї субкультури, не раз спонукала різні радикальні політичні сили використовувати скінхедів у своїх інтересах.

Тим часом заява руху „Антифашистська дія“ витримана якраз у субкультурній термінології: Максима Чайку там чітко означено як „наці-скінхеда“ (задля справедливості зазначимо, що жодне зафіксоване в ролику висловлювання Чайки не дає підстав називати його нацистом, щонайбільше можна вести мову про відверто расистські погляди, – це, звісно, якщо мати достатню здатність до візуального абстрагування і не зважати на повсюдні на світлинах „Січі“ нацистські салюти та символи, що комбінують тризуб та гітлерівського „імперського орла“), саме ж „Антифа“ окреслене як „мережа безлідерних ініціатив: антифашистських, екологічних, феміністичних, анархістських та інших“, головна мета якої – „боротьба не лише з проявами дискримінації людей за расовою, національною та іншими ознаками, але й відстоювання соціальних прав“. Таким чином, спробу „інституалізувати“ „Антифа“ у різноманітних заявах та повідомленнях (як „екстремістську організацію“ одним табором чи „російську патріотичну організацію“ іншим) можна трактувати як вияв тієї-таки стратегії „приручення“, поєднану зі звичайним перекручуванням фактів і незнанням справи – так, скажімо, термін „червоні скінхеди“, який до себе часто застосовують ліві антифа-активісти, аби відмежувати себе від ультраправих „наці-скінхедів“, журналіст „України молодої“ потрактував як безумовний доказ „проросійського“ спрямування „організації“ і поквапився поставити її в один ряд із такими відверто проімперськими об'єднаннями, як „Русский дом“ чи „Молода гвардія“; усі ці утворення, включно з „червоними скінхедами“, буцімто „почали швидко з'являтися“ в Україні останніми роками на хвилі зростання проросійських настроїв – і байдуже, що рух „червоних скінхедів“ (RASH – Red and Anarchist Skinheads) виник ще на початку 90-х років у Нью-Йорку і з того часу поширився по цілому світі. Чи це не те саме пересмикування, до якого вдаються російські шовіністи на зразок Міхаіла Лєонтьєва чи Ігоря Маркова, коли до будь-якого вияву українського національного самоусвідомлення чіпляють термін „фашизм“? Чи не така сама спекуляція, котра загрожує розпалюванням міжнаціональної ворожнечі навіть на тих ділянках, де її досі не було?

Звісно, у справі одеської трагедії буде тривати слідство і, сподіваюся, відбудеться суд. І – хоч це вже складніше – вірю, що винні будуть покарані, а невинні – виправдані. Гірше те, що подібні драми й супутній з ними політичний фарс повторюватимуться доти, доки суспільство боятиметься зазирати у власні підвали та на власні горища, у ніші субкультур і неформальних рухів, де балаганять досі малозрозумілі йому сили, і куди поки що – на превеликий жаль – наважуються заходити лише політики та ідеологи з найбруднішими руками та найсумнівнішими принципами.

Антифа

› Термін „антифа“ – це скорочене визначення антифашистського руху. Вперше це соціальне явище виникло в Італії як рух спротиву проти Беніто Муссоліні у 30-х роках минулого століття.

„Розкрутили“ термін „антифа“ радянські комуністи, які протягом 20-х – 40-х років XX століття активно підтримували рухи спротиву у різних країнах і для своєї діяльності часто використовували словосполучення „антифашистський рух“, скорочено „антифа“.

Сьогодні рух Antifa є майже у кожній європейській країні. Представники Antifa, переважно молодь, виступають проти націоналістичних партій та рухів, які межують з нацизмом. Antifa виступає на захист прав людини, рівності людей незалежно від раси, віросповідання чи соціального статусу. У своїй діяльності Antifa нерідко застосовують грубу фізичну силу.

В Україні Antifa головним противником вбачають національно орієнтовані організації.

ГО „СІЧ“

› Націоналістично налаштована молодіжна організація. Є членом Соціал-націоналістичної Асамблеї. За видом діяльності нагадує скінхедські організації, які сповідують принцип чистоти нації.

На українському кристалічному щиті

Текст: Марта Замбжицька, Варшава | Фото: архів авторки

Розглядаючи питання виникнення неопоганських рухів у контексті української культурно-політичної ситуації, небезпідставним видається твердження, що вони є проявом не стільки загальної тенденції до пошуків духовної і релігійної альтернативи, скільки спробою створення нової світоглядної концепції національної і культурної самоідентифікації.

Невипадково більшість неопоганських організацій і угруповань отримали популярність на початку 90-х років. Разом із проголошенням незалежності України з'явилася необхідність заново визначити й ідентифікувати поняття „український народ", його культуру і традиції. Постає також питання віри, яка могла б стати основою для національної самоідентифікації. Неопоганські рухи від початку свого існування становлять одну з багатьох світоглядних пропозицій, спрямованих на створення нових дефініцій української традиції, їхньою метою є побудова ідеології, що підкреслювала б українську культурну окремість, а також пробудження національного самоусвідомлення й гордості.

Неопоганський рух є виразно помітним явищем на українській ідеологічно-релігійній мапі, тому варто уважніше придивитися до деяких найзначніших угруповань і організацій, що об'єднують прихильників дохристиянських культів. Найзначнішими можна вважати створену Львом Силенком РУНВіру (Рідна Українська Національна Віра) та Громаду Українських Язичників „Православ'я" під керівництвом антрополога Галини Лозко. Важливу роль відіграють також прихильники Рідної Православної Віри, що належать до численних угруповань та організацій („Родове Вогнище Рідної Православної Віри", „Віче Українських Рідновірів", Всеукраїнське громадське об'єднання рідновірів України (ВГОРУ) та „Трійця"). З „Родовим Вогнищем Рідної Православної Віри" ідентифікується також організація під назвою „Характерне Козацтво", яка є своєрідною сумішшю неопоганства й культу козаччини з ідеологією відродження традицій Гетьманщини. Всі ці організації об'єднує негативне ставлення до православної релігії, яку трактують явищем чужинським і таким, що поневолює народ. Православну церкву вони вважають однією з причин денаціоналізації і занепаду національної самоідентифікації України. Дохристиянські часи „рідновірці" представляють як своєрідну „золоту епоху" народу, а проведене Володимиром Зрадником (пересічним смертним відомим як Володимир Хреститель) хрещення Русі вважають причиною занепаду та різних нещасть, які випали на долю українських земель. Як стверджує антрополог Галина Лозко, в дохристиянські часи населення України жило у щасті й гармонії з природою, поклоняючись справжнім богам, які не вимагали самопожертв і умертвління плоті, як цього вимагає християнський Бог. Лідерка Громади Українських Язичників представляє первісну віру українців як апофеоз радості життя, що не узгоджується з філософією християнства: „Для українців природним звичаєм було вміння підтримувати тіло в доброму стані: купіль, чиста сорочка, необхідні для того, щоб душа і тіло залишалися чистими. То як же українці могли прийняти святість грецького пустельника, який одягався в чорне, по кілька років не мився, жив у печері, постився, щоб у такий спосіб наблизитися до Бога? Що ж це за Бог, який вимагає зречення того життя, яке сам дарував людині?" Лозко також підкреслює, що сьогоднішні погани є законними наступниками і спадкоємцями справжньої, „етнічної (національної) церкви, діяльність якої була заборонена в 988 році". З інформації, поміщеної на інтернет-сайті „Характерного козацтва", дізнаємося, що християнізація Русі (України-Русі) була результатом денаціоналізації і моральної деградації князя та еліт, християнство не лише загальмувало процес розвитку українського народу, але також у типовий для нього підступний спосіб вкрало дохристиянську термінологію, назвавши себе православною релігією.

Вчення про Праву

Тут варто з'ясувати, що, на думку прибічників дохристиянських культів, означає термін „православ'я" і до якої віри його потрібно віднести. Лідери неопоганських рухів пояснюють, що ототожнення терміну „православ'я" зі східною християнською ортодоксією є помилкою, яка виникає частково з незнання, частково – з узурпаторської діяльності християнської церкви. На численних сайтах „Рідної Віри", РУНВіри, Громади Українських Язичників чи „Характерного Козацтва" знаходимо розлоге тлумачення Православної віри як стародавнього, дохристиянського культу Прави, що вважалася божественним ладом Всесвіту. Ця віра, тісно пов'язана з культом предків, повинна складати споконвічний визначник української національної тотожності, а також основу морально-етичного кодексу русинів-українців: „Це споконвічна звичаєва родова віра русинів-українців. (...) Рідна Православна Віра – це досконалий духовний шлях русинського народу, стрижень його буття і основа самостійного існування. (...) Називається вона так, бо предки наші, шануючи богів, славили їхній світ, світ Прави, світ божественних законів, що правлять Всесвітом. Ця назва була вкрадена в нас разом із безліччю інших понять та свят Рідної Православної Віри, щоб легше було накинути на людей оману чужинської релігії". Здається, ця концепція, доповнена візією триєдиної будови Всесвіту, що уявляється космічним деревом, де Праву символізує крона, Яву (світ людей) – стовбур, а Наву (підземний світ) – коріння, є спільним елементом усіх неопоганських рухів. Лідер Громади Українських Язичників, вже цитована тут Галина Лозко, стверджує: „Вчення про Праву є основою релігійного світогляду українського язичництва (...) Другою світоглядною засадою етнічної релігії українців є поняття тривимірності світу". Тут варто згадати про характерну для неопоганських рухів ідею Бога. Послідовники РУНВіри, „Громади Українських Язичників" та різних відгалужень „Рідної Православної Віри" підкреслюють монотеїзм своєї віри, однак головне божество вони розуміють у пантеїстичний спосіб, як всеохопну і всюдисущу енергію, що проявляється й конкретизується в образах різних національних богів: „Православні рідновіри вірять у єдиного й багатоликого Бога – Рода Всевишнього, Творця світу, який об'єднує в собі все його розмаїття. Тому в чоловічій іпостасі – він Батько Сварог, в жіночій – Рожаниця, у войовничому стані – Перун, у господарському – Велес і т.п. Тому й кажуть рідновіри, що Бог – єдиний і багатоликий". Також у створеній Силенком доктрині РУНВіри, що проголошує необхідність поклоніння культу виключно Дажбогові, вірні вшановують різноманітні його іпостасі.

Віра патріотів

Треба чітко підкреслити, що неопоганське тлумачення тісно пов'язане з національною ідеєю – віра ця є етнічною, вірою українського народу, а її стародавнє походження є доказом тяглості традиції і закоріненості народу у певному культурно-історичному просторі. Національний характер віри унаочнює й перелік персоналій, які входять до „пантеону" культу; до них однаковою мірою належать і творець доктрини РУНВіри Лев Силенко, і автор книжки „Віра наших предків" Володимир Шаян, якого Галина Лозко називає ініціатором відродження „етнонаціональних релігій", і Тарас Шевченко, і Леся Українка та Іван Франко. Тому обов'язковою літературою для сучасного поганина є як таємнича „Велесова Книга", так і „Кобзар" Шевченка.

Згідно з неопоганськими доктринами, кожен народ зобов'язаний поклонятися своїм богам, не навертаючись у жодну чужу віру, виразно підкреслює засновник РУНВіри Лев Силенко. А ось як підкріплює його погляди Володимир Павлючук: „Для українця єдиним справжнім Богом є Бог українців – Дажбог. Інші народи і нації мають своїх богів, вони не є гіршими від (...) Дажбога, але це не наші боги і поклонятися їм не годиться".

Переконання про особливу роль власної нації в історії світу є характерною рисою представлених рухів і неодноразово призводить до конструювання псевдоісторичних концепцій, які довільно інтерпретують походження та історію нації. Тісний зв'язок релігійної доктрини з політичною, найчастіше націоналістичного спрямування, помітно зокрема в проголошуваних „Характерним козацтвом" постулатах. На

інтернет-сайті організації серед іншого читаємо: „Україна – духовна колиска індоєвропейської цивілізації. Вона має унікальний світоглядний, духовний та культурний потенціал, що поширився на всі білі народи і ліг в основу їх духовної культури. Сьогодні людство знову розпочинає новий виток свого духовного самопізнання, і Україна на вістрі цього процесу. Відродження національних світоглядних традицій, утвердження своєї духовної самобутності, культури та віковічної віри, зробить український народ насправді вільним і незалежним. Тому становлення єдиної української конфесії – Родового Вогнища Рідної Православної Віри забезпечить нас новими духовними силами і пришвидшить становлення Гетьманської (а отже могутньої) України". У винятковій ролі України в розвитку світових цивілізацій переконаний також Лев Силенко, який у своєму творі „Мага Віра" представив авторську версію історії держави та українського народу. На території України двісті тисяч років тому постала найстаріша цивілізація світу, яка дала початок всім великим стародавнім культурам: „З теренів України у різні сторони світу помандрували племена, які дали початок народам: кельтам, латинам, фрігійцям, германцям, грекам, балтам, індусам, іранцям, хеттам, шумерам. Майже все, що в історії людства є важливого і значного, має "українське" походження". Особливої ваги надає пророк РУНВіри походженню міфології і мови Індії. Він вважає, що „Веди" виникли на території України, про що свідчить схожість міфів і мови. Подібну теорію пропагує згадувана Галина Лозко, яка, посилаючись на численні, не відомі ширшому загалу, дослідження вчених, доводить, що поміщені у „Ведах" описи фауни і флори цілком відповідають властивій українським землям природі. Отож, як бачимо, територія України в неопоганських концепціях піднімається до рангу святої землі і колиски цивілізацій. Ця виняткова земля визначає, звісно, винятковість народу, який її населяє, який є не лише зберігачем найдавніших цінностей, але й також наділений своєрідною місією ведення людства в напрямку духовного і ментального відродження. Про місію морального відродження твердять і лідери братства „Характерне Козацтво", підкріплюючи її винятковими морально-інтелектуальними схильностями українського народу: „Територія України (...) це місце, де людство відкрило (або йому були відкриті) космогонічні знання про Всесвіт, закони Прави. (...) Україна знаходиться на українському кристалічному щиті, що (...) генерує своєрідну енергетику; вона обумовлює посилений розвиток розумової діяльності людей, що проживають тут. (...) Саме в українській культурі найбільш повно зберігся релігійний світогляд та традиції, яких дотримувалась раса в період її цілісності. (...) Особливості української ментальності і національного характеру найбільше відповідають вимогам суспільства нового планетарного циклу". Схоже, що характерною для багатьох неопоганських рухів є також необхідність прийняття авторитету лідера і підпорядкування встановленим ним організаційними засадам. Прикладом цього може бути РУНВіра, послідовники якої змушені чітко дотримуватися запроваджених Силенком правил. Богуміл Гротт у своєму дослідженні „Неопоганська концепція Льва Силенка і її перспективи в сучасній Україні" характеризує засади організації РУНВіра як такі, що суперечать ліберально-демократичним принципам: „Персоналізм, індивідуалізм та плюралізм неприйнятні у світлі положень РУНВіри. Цей рух має (...) ознаки тоталітаризму, їх також мала би мати держава, інспірована ними".

І ще про містицизм

На закінчення дозволю собі нагадати про явище українського неомістицизму, тобто релігійно-філософську альтернативу, що навіяна філософією Сходу. Неомістичні організації не звертаються до націоналістичної риторики, не шукають також своїх джерел у дохристиянському слов'янстві, мають характер принципово універсальний, однак підкреслюють особливу роль слов'ян у світовій історії. Це помітно на прикладі руху під назвою „Жива етика". Заснована в Україні наприкінці 20-х років, „Жива етика" ідеологічно відсилає до містики Сходу, передовсім до індуїзму і йоги та до створеного в 1875 р. „Теософічного товариства", в якому керівну роль відігравала О. П. Блаватська. Послідовники Руху своїми духовними наставниками вважають Крішну, Раму, Орфея, Христа, Будду, Блаватську та духовних творців доктрини – родину Реріхів. Всі ці великі вожді перебувають, за переконанням послідовників Руху, у міфічній країні в Гімалаях, що називається Шамбала, звідки керують долями світу. Доктрина є поєднанням буддійського вчення про реінкарнацію і карму з „русскім" месіанством. „Жива Етика" не містить ідеї українського націоналізму, хоча приписує „русскім" народам (Україна, Білорусь, Росія) особливу роль у долях світу.

Концепцію „Живої Етики" можна знайти також у русі, заснованому 1989 року Олегом Бердником і відомим під назвою „Українська Духовна Республіка" (УДР). У доктрині УДР виразно відчутний східний містицизм, характерний для „Живої Етики". Її автор стверджує, що побував у міфічній Шамбалі, де йому було відкрито правду про подальшу долю світу і про роль, яку повинен відіграти український народ. Доктрина Олега Бердника концентрується головним чином на проблемі необхідності об'єднання й відродження України, а також загрози, яку несе сучасна, позбавлена духовних цінностей цивілізація: „Людство, на думку Бердника, сьогодні перебуває в критичному стані: закінчується історична епоха, що була епохою панування Сатани, епоха примату матерії над духом, ми стоїмо на порозі нової епохи – епохи духу, а її провісником є одкровення Бердника, заснована ним організація і різноманітні її інституції". Концепція УДР не обмежується лише постулатами об'єднання України, її кінцевою метою є об'єднання всіх народів світу в „духовному братерстві".

Неопоганські та неомістичні рухи, без сумніву, являють собою цікаве соціологічне явище, однак не варто забувати, що насправді вони є однією з багатьох світоглядних ніш, привабливих завдяки простоті своїх концепцій, які пропонують розв'язання різноманітних насущних суспільних проблем за допомогою універсалістських теорій, в яких немає місця сумнівам і роздумам.

Переконання про особливу роль власної нації в історії світу є характерною рисою українських неопоганських рухів і неодноразово призводить до конструювання псевдоісторичних концепцій, які довільно інтерпретують походження та історію нації.

Панк як стиль чи стиль як панк?

Текст: Оля Шор, Київ | Фото: архів

Починаючи з 70-х років XX-го століття, особливо на вулицях Англії та Америки, стало важко не помічати людей з ірокезами, в шкіряному одязі, порваних джинсах, зі шпильками на одязі та пірсингом. Панк. Дехто відчував страх, дехто не розумів, ще хтось засуджував, інший долучався.

Джон Беверлі в роботі „Ідеологія музики і політики лівих" запевняє, що „панк" – це певний вид року, який поєднує в собі музику, моду, танці, манеру і форму розмови, міміку, графіку, критику, в яких кожен був і актором і глядачем. Беверлі визначає, що основою музичної форми панку були „три акорди гаражної музики ‚power rock', бо бажанням було зробити не мистецький рок, а зламати дистанцію між аудиторією та музикантами". Таким чином, панк визначається як гучний, агресивний, еклектичний, анархічний, аматорський, свідомо антикомерційний і антихіпівський одночасно.

Повідомлення недоглянутої дитини

Панк є „підривним" та гучним не лише в музиці та стилі гри, але і в манері одягання, споживання. Провокативна манера одягання панків 1970-х рр. символізувала позицію проти британської класової системи, яка не пропонувала їм ніякого майбутнього, і презентувала занадто мало сьогодні. Як зазначає Елісон Лурі в книзі „Мова одягу", стиль панків потребував уваги, а також „оплакував" тих, хто не надав великої уваги цим дітям в минулому. Проблема полягала в тому, що одночасно існувало кілька аспектів „панк-вигляду": потреба уваги, але ще більша потреба любові і турботи – як до малих дітей, особливо поранених чи скривджених. За Лурі це було подвійне повідомлення порочної злості, недоглянутої дитини, що зробило „панк-вигляд" таким проблемним. Більшість нових стилів мають на меті здивувати, викликати захоплення, але панк змусив Британію відчути вину, бажання і страх одночасно; це була мода, спрямована на політичний протест, можливі політичні дії.

Заборонені конотації

Панк намагається через деформацію, висміювання реорганізувати значення. Він був завжди агресивним (покриті нецензурною лексикою футболки) і загрозливим. Проте завжди визначався через насилля своїх „порізів на одязі" (cut ups). Будь-що з певної причини чи без неї могло бути одягнене, могло стати частиною того, що Вівьєн Вествуд називала „конфронтаційним одяганням" – коли лінія між „натуральним" та „сконструйованим" ставала надзвичайно помітною. Такими предметами „конструювання" ставали шпильки, ланцюги, які пов'язувались навколо шиї, руки, зап'ястя. Також шпильки слугували для проколювання та носились у вухах, губах, щоках. Дешеві, трешові речі (люрекс, пластик), з вульгарним дизайном (наприклад, одяг кольору леопардової шкіри), з огидними, брудними кольорами, – які завжди відкидалися і розцінювалися як „кінець" індустрії моди чи застарілий кітч – були взяті панками і перетворились на предмети одягу. Косметика використовувалась як дівчатами, так і хлопцями. Обличчя ставали абстрактними портретами, які мали щось від інопланетного вигляду. Волосся – обов'язково пофарбоване в жовтий, чорний, яскравий помаранчевий колір з вставками зеленого чи з вибіленим знаком запитання, часто просто – червоне з чорним. Футболки та штани могли розповісти цілу історію про їх власника. „Сконструйовані вони були за допомогою величезної кількості замків (зіпперів), які були не вшиті, а пришиті поверх одягу", – пише Д. Хебдідж.

Використовувалися і деталі шкільної форми – особливо шорти та краватки. Їх одягали поверх шкіряних штанів, чи топів, профарбовуючи, частіше за все, червоною фарбою, щоб створити імітацію слідів крові. Сексуальний фетишизм набув неабиякої популярності. Маски, ґумовий одяг, взуття, велика кількість всіляких пов'язок – браслети, кільця, ланцюжки – все наче було перенесено з порнографічних фільмів на вулиці, де вони нагадували про заборонені конотації. Деякі панки почали носити брудні дощовики – найбільш прозаїчний символ сексуальності, що віднині виражало їх девіантність в зручних пролетарських формах.

Do-it-yourself

На початку 1970-х років музична індустрія потребувала нових звуків, що й було вичерпано появою „панк-року", який походить переважно з рок-музики. На сьогодні побутує думка, що панк-рок був створений в Британії і лише в Британії. Проте його коріння знаходиться в Америці, серед гаражних груп 1965–1968-х рр. Маючи занадто малі музичні навички та досвід гри, ці гурти пробували грати щось схоже на музику британських гуртів тих часів. Найчастіше вони грали в школах, їх виступи почали носити назву „Битви гуртів".

У 1970-ті роки з'явився стиль „прогресивний рок" на чолі з „Pink Floyd", „Genesis", „Emerson, Lake & Palmer". Проте в середині 1970-х років гаражний рок повернувся на сцену разом з Патті Сміт, Річардом Хеллом і гуртами „Voidoids", „Talking Heads". Панк не був музичним стилем, чи, принаймні не мав би ним бути. Це було щось на зразок „зроби сам" (do-it-yourself). Дехто вважає, що панк ніколи не відрізнявся професійною грою, начебто кожен міг зробити це – якщо ти вмієш грати дві ноти на гітарі, ти можеш спробувати написати з цього пісню. Проте згідно з іншими, панк-рок – це стиль музики, в якому потрібні і вміння, і навички, і відсутність страху показувати емоції і т.д.

Американський підхід до музики надихнув багатьох британських панків. Але перше місце серед предтеч панк-року займають „New York Dolls", останнім менеджером яких був Малкольм Макларен. Він не тільки розчув у групи своєрідний саунд – розхлябаний гітарний „пофігізм", але й розгледів елементи іміджу, що мали потенціал викликати скандали у пресі, наприклад, пов'язку зі свастикою на рукаві барабанщика „Dolls".

Таким чином на британській сцені з'явився гурт, який став продуктом Макларена – спочатку власника магазину „Sex", де він продавав разом з Вів'єн Вествуд, своєю подругою, альтернативний одяг. Макларен хотів створити гурт, який би став рекламною кампанією його магазину. Отже, після відвідання Нью-Йорку, він вирішив створити „Sex Pistols". Проте, як вважають самі учасники гурту – Макларен їх не створював, а скоріш за все, скористався вже існуючим гуртом, лише дав йому іншу назву, і почав рекламувати його. Причому, знову ж таки за твердженням учасників, сам

Значна частина стилю панків була заснована на спогляданні ідолів 70-х – солістів та учасників музичних гуртів. „Ramones", „Bromley Contingent", „Sex Pistols", Патті Сміт, Річард Хелл і т.д. стали символами стилю панків

забирав усі кошти, віддаючи музикантам лише мізер на прожиття.

Значна частина стилю панків була заснована на спогляданні ідолів 70-х – солістів та учасників музичних гуртів. „Ramones", „Bromley Contingent", „Sex Pistols", Патті Сміт, Річард Хелл і т.д. стали символами стилю панків. Коли в 1980-х роках з'явилися нові стилі, які йшли корінням в панк-рок, – хардкор, ой/стрітпанк, – американський та англійський стилі крокували та розвивались зовсім паралельно.

Панк-дизайнери

Панк не міг залишитися непоміченим індустрією моди. Однією з перших на цьому поприщі стала Вівьєн Вествуд, яка ще за декілька років до того, як панк набув обертів, почала створювати одяг, який послідовники останнього почали активного носити і наслідувати.

Варто назвати спільні елементи стилю панків, які і до сьогодні можна зустріти як на вулицях Європи, Америки, так і в колишніх країнах СНД у різному поєднанні: пірсинг, кеди „All-Stars", бутси „Dr. Martens", вибілене волосся, профарбоване в фіолетовий, рожевий, блакитний, зелений, помаранчевий кольори, шкіряні рукавички „без пальців", реглани, штани-лосини з леопардовим принтом, міні-спідниці, шкіряні куртки, напульсники, джинси (прямі, часто порвані в різних місцях) та інше.

Оригінальний вигляд панку, запропонований Вествуд та її сучасниками, продовжує надихати дизайнерів і сьогодні, наприклад, Бетсі Джонсон, Comme Des Garcons, або російський молодіжний бренд „Anastasia Z", який темою для своєї колекції 2009 року обрав панк-рок. Найвідоміша українська модельєрка Лілія Пустовіт теж не раз використовувала у власних колекціях елементи стилю різних субкультур, в тому числі й панків.

Отже, симбіоз дизайнерів одягу та вуличних стилів склався унікальним чином: люди переглядають модні журнали, згодом ходять по магазинах або відшукують у власних шафах щось із того, на що надихнув глянець, а дехто самостійно творить лише своє, а дизайнери наступного сезону спостерігають, як саме люди зуміли трансформувати їхні ідеї, чи що створили нового, і знов-таки запозичують знахідки. Жоден кутюр'є ще не зміг сказати: „Я одягаю вулиці". Навпаки, сьогодні вулична мода впливає на модельєрів.

В Європі досить часто можна зустріти „олдових" панків, проте на теренах України не так вже й легко віднайти людину, яка б цілком і повністю відповідала канонам стилю панк-культури часів її виникнення. Проте ми бачимо, як панк асимілював з іншими стилями. І це не дивно, адже все змінюється, ніщо не стоїть на місці. Панк набув статусу „вічного" шляхом використання його деталей у багатьох інших стилях музики та моди. Таким чином, в даному контексті можна цілком і повністю зазначити: „Панк не помер" – він у дечому переродився в процесі синтезу, в чомусь укорінився, проте, в чомусь зник взагалі.

Метал, який створили боги

Текст: Аня Небеська, Київ | Фото: архів

Жанр хеві-металу виник на початку 70-х років з цілого культурного комплексу рок-музики, який своєю чергою еволюціонував з рок-н-ролу. Рок-н-рол з'явився у 60-х роках, і тут неможливо не згадати музичний фестиваль у Вудстоку, що відбувся у серпні 1969 р. Його вважають першим саме рок-фестивалем, але після нього рок-аудиторія розпалася на декілька напрямків, що вже не називали себе окремо рок-фанатами. Викристалізувався також хеві-метал.

Ядро хеві-металу (його звук, візуальні й вербальні повідомлення) визначає музика, що з'являється у 60–70-х роках минулого століття. Багато дослідників сходяться на думці, що такі гурти як „Led Zeppelin" і „Deep Purple" були предтечами жанру, а першим дійсно важким гуртом вважається „Black Sabbath". Звучання їхніх гітар, що додало елемент похмурості й містицизму в музику за рахунок певних акордів, вважається класичним звучанням у музиці хеві-метал.

Термін „хеві-метал" з'явився в популярній музиці в кінці 60-х, коли його стали використовувати у пресі. У 70-х цей термін уже почав асоціюватися з жанром хеві-метал. Генеалогію хеві-металу потрібно було б починати з американсько-африканського блюзу, але це мало хто робить. Всі наче забувають, що Джиммі Пейдж намагався копіювати чорних американських музикантів, а Роберт Плант імітував вокальний стиль Джеймса Брауна. Історію хеві-металу починають з білих, зазвичай британських музикантів, що наслідували урбаністичний блюзовий стиль. Вони розвинули блюз до звучання металу: додали важчі барабани і бас, віртуозну дісторшн-гітару й потужний вокал, що використовував специфічні техніки гроулу і скріму.

Психоделічний „батько" хеві-металу

До базової структури блюз-року хеві-метал додав психоделічну музику. Джиммі Хендрікс був найяскравішим представником психоделічного стилю, акцентуючи увагу на візуальному аспекті, але він помер ще до того, як хеві-метал став виразним жанром, хоча вплинув на виникнення хеві-металу завдяки своїй харизмі й таланту. Психоделічна музика характеризується містичними текстами і яскравим одягом, що виокремлював виконавців. У музичному плані психоделічна музика схожа на джаз, але з особливими повтореннями музичних фраз. Створення цієї музики пов'язане з відтворенням досвіду вживання ЛСД. Націлена музика була на те, щоб пізнати, що відбувається у людській голові.

Музиканти хеві-металу показували, що хоч вони й запозичили дещо з психоделічної музики, але це не копіювання, а цілком осібна музика, що відрізняється від свого попередника. Як приклад можна розглянути композицію групи „Hawkwind" під назвою „Motorhead". Вокаліст „Hawkwind" Леммі Кілмістер заснував власну групу „Motorhead" і зробив кавер на цю ж пісню. Композиції різняться багато в чому. Звичайно, текст й акорди залишились тими ж, але змінилося звучання і музики, і вокалу. З психоделічної „Motorhead" перетворилася на „Motorhead" у стилі хеві-метал – з різким гучним звучанням гітар й сильним енергійним вокалом, що більше не „розтікається", як у психоделі.

Ще одним прикладом зв'язку між психоделічної музикою і хеві-металом є група „Pink Floyd". Їхній мегахіт „Dark Side of the Moon" змушує зараховувати їх до арт-року, але їхні альбоми „Animals" і „The Wall" музично ближчі до хеві-металу.

Вульгарна, але оригінальна чесність

Дехто порівнює хеві-метал з вульгарним мистецтвом (vulgar art). Їхні спільні риси – це бажання розірвати соціальні обмеження, зображення трагічних аспектів людського існування, але, на відміну від мистецтва, у хеві-металі немає елегантності, піднесеності, ретельної організації всіх частин відповідно до цілого. Але з іншого боку, хеві-метал і не прагне бути мистецтвом – відмінність його в тому, що він навмисне позиціонує себе як некультурний, невишуканий, грубий, гучний, вульгарний музичний жанр. Для світу хеві-металу ці слова є не образами, а вихвалянням, для виконавців і фанатів вульгарність жанру означає його оригінальність, енергію, чесність. Та й чому хеві-метал має вимірюватись у термінах класичного мистецтва, якщо ці терміни вже не застосовуються у постмодерному світі мистецтва? Рух популярної музики до зображання злості й нігілізму лише відповідає таким же тенденціям у візуальному мистецтві, скульптурі й інших видах мистецтва XX століття. Оззі Озборн – культурний родич Енді Воргола і Джона Кейджа. Під кінець XX століття мистецтво – не те, що підносить і повчає, це дзеркало розладу й бездуховності сучасного життя, жест відчаю.

Прямий предок субкультури хеві-металу – молодіжна контркультура 60-х років. Одну з підгруп особливо приваблювало негативне ставлення до соціального порядку, до конформізму, що не забезпечувало візію привабливого майбутнього. Члени цієї підгрупи запозичили моду на довге волосся, звичайний одяг, наркотики й психоделічну музику, але законсервували романтизм і чоловіче начало у фізичній силі, що була представлена образами байкерських банд. Паралельно психоделічна музика почала ставати все важчою. Після розпаду й фрагментації молодіжної контркультури 60-х років психоделічні групи й довговолосі знайшли себе у музичній індустрії, результатом стала субкультура хеві-металу, де й аудиторія, і субкультура стали життєво важливими для визначення. Музика стала репрезентацією субкультури, тому що вона відображала спосіб життя й уявлення цієї групи. Субкультура не була продуктом індустрії популярної культури, важливо відмітити, що вона існувала в зародковому стані перед виникненням хеві-металу як окремого жанру.

Музика для білих, незабезпечених і ... лише чоловіків

Отже, субкультура хеві-металу – це легітимний нащадок молодіжної контр-

культури 60-х років, що успадкував і зберіг деякі її центральні символи, установки, практики. Важливо зауважити, що субкультура хеві-металу дуже пов'язана з двома знаковими подіями 60-х років: уже згадуваним музичним фестивалем у Вудстоку й музичним фестивалем в Альтамонті. Два фестивалі є наче дзеркальними відображеннями один одного: Вудсток символізує утопію мирного гедонізму й общинності, Альтамонт – антиутопію чоловічої жорстокості. Хеві-метал створює щось своє, комбінуючи тенденції обох фестивалів. Таким чином, субкультура хеві-металу представляє аудиторію чоловічої білої робітничої молоді, що має ці демографічні характеристики не випадково, а тому, що музика хеві-металу виражає утопічні бажання, спосіб життя і незадоволеність певного визначеного сегменту молоді. На думку Вайнштайн, могло б не існувати музики хеві-металу, якби вже не зароджувалася субкультура, що була готова прийняти і втілити її.

Основні слухачі музики хеві-метал – білі молоді чоловіки, що походять з незабезпечених родин, мають середню зарплатню. Осмислюючи досвід молодіжної контркультури 60-х років і запозичивши деякі її елементи, вони конструюють дещо своє, на перший план виставляючи чоловічу силу, агресивність, образи злості, що не вписуються у рамки субкультури середини XX століття.

„Never gonna die"

В Україні любителів хеві-металу багато. У Києві достатньо лише піти на Контрактову площу або в парк КПІ, як одразу побачиш довговолосих хлопців у чорних футболках з логотипами улюблених груп і дівчат з виразним макіяжем.

Так само, як і в західних країнах, українські музиканти не визначають себе чисто хеві-метал гуртами. Частіше трапляється готік-метал, треш-метал, дез-метал і так далі. Деякі пишуть тексти англійською мовою, інші – російською чи українською. Дехто додає звучання етнічних інструментів, і тоді виникає фолк-метал гурт.

Декілька українських груп відомі західним металістам. Зокрема, гурт „Fleshgore", жанр гри якого можна визначити як brutal death metal, виступав у Німеччині, Швеції, Бельгії, Нідерландах, Франції, Іспанії й інших країнах. На чеському фестивалі „Brutal Assault Open Air" хлопці грали на одній сцені з такими відомими групами, як „Dimmu Borgir", „Fear Factory", „Morbid Angel". Також гурт брав участь у славнозвісному фестивалі „Wacken Open Air".

Як і всі brutal death гурти, „Fleshgore" характеризуються швидкими мелодіями і глибоким гроулом. Відомі альбоми: „Killing Absorption" (2003), „May God Strike Me Dead" (2005), „Wake Up For Freedom" (2008).

Ще один український гурт відомий на теренах СНД, зокрема у Білорусі й Росії. Це „No Emotions" із Запоріжжя. Хлопці грають у жанрі death metal, для них також характерний швидкий темп, бластбітна техніка гри на барабанах, гучне звучання гітар і важкий, глибокий гроул.

Гурт „Joncofy" широко відомий у колах українських музикантів. Приємний вокал, гарні акустичні мелодії, що перериваються важкими драйвовими рифами, виразні барабани – ось що приваблює у цій групі. Стиль гри можна визначити як alternative metal. Тексти „Joncofy" написані англійською мовою, але у вокаліста настільки чиста вимова, що якби пісні гурту дати послухати якомусь пересічному американцю, то він ніколи б не здогадався, що музиканти з України.

Один із найвідоміших готік-метал гуртів України – гурт „Inferno". Заснований у 1994 році, склад гурту мінявся декілька разів, відповідно, змінювалася й стилістика. Поява клавішних у 1996 році визначила стиль гри як death/black metal, до того ж на вокалі була дівчина, що володіла також технікою гроулу, незвичною для дівчат. Зміни в складі тривали, й альбом 2000 року „Освинцовано", записаний з новою вокалісткою, деякі музичні критики визначають як gothic-rock, інші – як nu-metal. Візуальний імідж гурту повністю відповідає стилістиці готік, тексти так само є „готичними" – часто присутня містичність, домінують темні потойбічні образи. Звучання ж деяких альбомів може нагадати музику гурту „Craddle Of Filth". Гурт виступав у багатьох містах України, грав на одній сцені разом з такими відомими групами, як австрійська „Pungent Stench", польська „Vader", німецька „Umbra et Imago", шведська „Severe Illusion" й іншими.

Ще одним відомим українським гуртом, що регулярно виступає і записує альбоми, є гурт „Conquest". Група виникла у 1996 році і з того часу змінила не лише свій склад, а й жанр звучання – від хард-року до speed/power metal. Альбом „Endless Power", записаний 2000 року, пізніше переробляється і перевидається у 2007-му; 2005 року випускається другий альбом гурту „Frozen Sky", що характеризується музичною різноплановістю. Хлопці виступали на одній сцені разом з „Inferno", а також разом з російськими гуртами „Мастер", „Эпидемия", „Бони Нем".

На загал можна сказати, що в Україні хеві-метал існує, розвивається і, як співається у пісні гурту „Manowar", „never gonna die".

Суб'єктивні роздуми про субсубкультури

Не будучи впевненим у точному значенні слова „субкультура", я зазирнув до всесвітньої Мережі і був здивований кількістю словникових визначень, статей і навіть повноцінних наукових досліджень цього явища. Аби не заблукати в нетрях цих досліджень, вирішив зупинитись на найпростішому визначені, даному російською „Вікіпедією" – „Субкультура (подкультура) – часть общественной культуры, отличающаяся от преобладающей". Український варіант статті про субкультуру грішив словосполученнями на кшталт „культурний консенсус", „власні субінтерпретації норм" „всеохопна інституція" тощо – що якось не вписувалось у концепцію енциклопедії, доступної середньому інтелекту.

Втім, це один з тих випадків, коли нібито й так зрозуміло, про що йдеться. Та ж українська „Вікіпедія" наводила приклади субкультур у такому порядку: емо, репери, рокери, готи, хіпі, металісти, панки, растамани, скінхеди, фріки. Себто, ті, кого в радянські часи звали неформалами – неформальною молоддю, на відміну від молоді формальної, охопленої комуністичним союзом молоді. В сучасній Україні формальної молоді нема і, вочевидь, більше не буде – відтак, не може бути й неформальної. Втім, не відсутність формального опонента стала причиною того, що субкультур в Україні практично не існує. Принаймні, такого висновку я дійшов після тривалих роздумів і дещо поверхневих, суто суб'єктивних спостережень. Дійшов, застосувавши метод вибірки – тобто, взявши за предмет дослідження власне місто, Берегово/Берегсас, в якому представників отих самих субкультур практично не існує.

Для уникнення статистичної похибки відмітив, що і в сусідніх містах, рівно як і в крайовій столиці Ужгороді, носіїв молодіжних субкультур якось не видно. Якщо в регіоні, максимально наближеному до європейських кордонів, ну, майже не помітно представників, скажімо так, класичних субкультур, то висновок можна сміливо поширювати на всю Україну. Столиця не рахується – ніде й ніколи жодна столиця не давала уяви про всю країну (хіба що за винятком держав-міст на кшталт Сингапуру).

Чорні та рожеві ЕМОції

Тим не менш, як вже сказано, дослідників субкультур не бракує. Причому, як по команді, ледь не кожен черговий охочий розповісти про їхніх носіїв, починає з емо та готів – а далі варіюються репери, клабери, растамани тощо. Про перших двох дуже коротко (раптом хто ще не в курсі): емо – це такі худорляві хлопці та дівчата, що не ховають своїх, переважно сльозливих, ЕМОцій, і ходять із чубом на оці, в кедах і в чомусь рожевому. Готи – хлопці та дівчата, що не ховають свого захоплення смертю і тим, що навколо неї, і ходять у чорному, застосовуючи ще й чорну косметику. Як на мене, ці дві групи слугують непоганою ілюстрацією передслів'я книги Джозефа Хіза й Ендрю Поттера „Бунт на продаж". (Це книга про те, як контркультура, антикорпоративний рух і ліворадикальна опозиція сучасній економічній системі допомогли створенню того самого споживацького суспільства, яке так жагуче критикують радикали. Пропоновані ними рішення – індивідуалізм, бунт, протест проти масової культури, що виявляється в усьому, від одягу до стилю життя, – насправді створюють нові ринки для споживачів. Ці ринки освоює, розвиває й обслуговує сучасний бізнес, успішно інтегруючи бунтарів-революціонерів у суспільство споживання. Усе, що з'являється радикальним, революційним чи підривним, на перевірку виявляється ще одним маркетинговим вивертом продавців контркультури). Тобто, насамперед, емо – це споживачі кедів та рожевого одягу, а готи – одягу чорного. Втім, напевне, через якісь прорахунки маркетологів, споживачів цієї продукції в Україні виявилося небагато.

Екзоти людського племені

Втім, якщо комусь таки закортить побачити на Закарпатті „неформала", то йому треба потрапити на відомий у різноманітних колах фестиваль на водоспаді Шипот, оспіваний, серед інших, Любком Дерешем. Ось вже 17-ий рік поспіль, на початку липня (апофеоз припадає на Івана Купала) до полян біля водоспаду Шипот на Воловеччині стікаються юрби різномастого народу, аби кілька днів (а дехто – й тижнів) потусуватися серед собі подібних або подивитися на екзотів людського племені. Започаткований „олдовими" ужгородськими хіпі у 1992 році, колись цілком неформальний, фестиваль був місцем зустрічі суто своїх – хіпі з України, країн тоді ще щойно померлого СРСР та закордоння. Та й фестивалем тоді це не було – просто зліт старих друзів, яким ужгородські хіпарі висилали стильні, кожен раз по-іншому оформлені, запрошення. Згодом про місце дізналися й інші „субкультурники" (зокрема панки), а тоді вже й обивателі без особливих прикмет. Як і слід було очікувати, врешті-решт дійство не оминув комерційний дух – в колись глухому селі Подобовець, що неподалік водоспаду, стрімко зросли ціни на землю, на місті старих хат вже зведені нові домівки, подейкують, що нерухомістю тут обзавівся й сам Віктор Ющенко. Минулого року місцевий лісгосп поклав на підході до шипотських галявин шлагбаум і ввів платну систему за вхід – поки що дві гривні. Примітно, що плату брали лише з „цивільних" – особи з екзотичною зовнішністю отримали пільгу на безоплатний прохід. Хтозна, чи надовго: ходять чутки, що невдовзі поляни приватизують, і хто чинитиме опір, хіпі? – та вони ж проти насилля!

Олег Супруненко, Берегово

Про перехожих, що зупиняють погляд

Текст: Анастасія Гавінська, Київ | Фото: архів

Столиця України – місце, де справжніх фріків – тих, при зустрічі з ким перехожі зупиняються від подиву – не більше десятка. Натомість фанатів вуличної моди – тисячі. Економічна криза навіть підштовхнула розмаїття кольорів, тканин і форм – секонд-хенд став джерелом для різноманітних експериментів із вбранням молоді.

Психологи твердять, що навіть зустріч із фріком на вулиці – вже лікування позитивом. Бо це особистість, яка, можливо, за кілька років буде поміченою завдяки кар'єрі в мистецтві, а поки що просто прагне знайти однодумців, що зустрінуть її „за одягом". Саме з цією метою, як стверджує чи не найвідоміший український оригінал у вуличній моді, її прискіпливий дослідник Філ Бананов, молодь, що прагне жити яскраво, експериментує з власним іміджем мало не щодня, поєднуючи фірмові речі зі знахідками з бабусиної скрині, відновлюючи моду на яскраві хустинки та вигадливі капелюшки, власноруч вирізаючи візерунки на джинсах і малюючи на футболці своє власне гасло-прінт на кшталт „Love is drugs" або в манері первісних художників – ілюстрацію до пісні української рок-групи „T.I.K." „Олені-олені, небриті та неголені..."

Покоління вулиць

У рамках останнього „Українського тижня моди" окремий семінар, присвячений впливу інтернету на моду, проводив фешн-блогер Іван Родік. Родік уже два роки веде блог „Facehunter", на якому розміщує власні фотографії стильних людей з усього світу. Він стверджує, що раніше серед блогів, спеціалізованих на моді, переважали party fashion (мода вечірок) та celebrities fashion (мода знаменитостей), а тепер блоги street fashion (вулична мода) набули нечуваної популярності, адже зустріти та сфотографувати цікаво вдягнених людей, побачених на вулиці, і легше, і, на його думку, набагато цікавіше. Ще й виходить, що моду диктують не лише колекції будинків моди чи модні журнали, а й звичайні люди на вулицях, що мають власний стиль та оригінальний смак, ще й свіжий погляд на предмети одягу та аксесуари.

Після минулорічної заборони українського уряду ввозити в Україну одяг секонд-хенд, що був невичерпним джерелом цікавих знахідок для самовираження, з'явилися комісійні магазини, дешеві бутіки одягу студентів та випускників інститутів легкої промисловості, де вчать „на дизайнерів", а також можливість завдяки інтернету просто обміняти річ, яка остогидла, на щось чиєсь, що до душі. Більше того – все, що відтепер знаходиться у бабусиних скриньках та батьківських валізах, виставляється на загал в інтернеті, а особисті зустрічі модників з метою обміну чи купівлі швидко переростають в дружбу однодумців, тож вулична мода практично набуває якостей громадського руху. Такого собі покоління вулиць – воно в нас нічне, впевнене в собі й попри кризу.

Мода – жорсткий бізнес

Вулична мода – це й система кодів та жестів „для тих, хто розуміє". Вона прогресує дуже швидко: якщо ще кілька років тому це була мода центральних проспектів міст-мегаполісів, куди увечері молоді виходили демонструвати себе та оцінити інших, то сьогодні це вже, як на мене, „мода провулків", бо тяжіння до оригінальності у більшості вуличних модників перевищило традиційну пристрасть до, хоч і нестандартно-яскравої, але все ж таки уніформи. Подорожуючи Україною в пошуку цікавих облич, пан Бананов вивів для себе просту формулу: „Якщо в міста є гроші та натхнення, в ньому є вулична мода". Найцікавіше місто, за його діагнозом, – Одеса.

Тут подекуди трапляються великі компанії яскраво вдягнених людей, особливо влітку, вони органічно доповнюють одяг малюнками на тілі і не нехтують капелюшками будь з чого, аби захищало від сонця. В Дніпропетровську досить великий прошарок грошовитого та амбіційного студентства, проте індустріальність міста впливає і на характер мешканців – дещо стриманіший, без особливої винахідливості, з увагою до деталей та аксесуарів – окулярів, парасольок, ґудзиків та значків, напульсників тощо. Ще рік тому пан Бананов не зміг виявити у Львові, улюбленому місті творчих людей, вуличної моди як численних проявів творчої індивідуальності окремих перехожих. Тоді він розповів мені, що вирізнялися з натовпу лише ті, хто мав схожу „уніформу" – націоналісти (елементи військових строїв українських вояків різних століть), хіпі (довге волосся, бавовняний одяг, плетені нитяні прикраси), емо (чорний одяг із рожевим елементом, страждання та музика). Але цього року, коли Львів було визнано культурною столицею України через те, що свят у місті – сто на рік, Бананов змінив свою думку: ознакою вуличної моди Львова, за ним, стала „молодіжна етніка".

Що це таке, може роз'яснити законодавець вуличної моди Марія Лосєва, дизайнер-концептуаліст, що є засновником джинсового етнічного українського стилю – Ukrainian casual street-style. Вона жила у Москві й Нью-Йорку, але зрозуміла, що по-справжньому творити може тільки на батьківщині, створивши бутіки етнічного одягу. Його із задоволенням носять музиканти та співаки Олег Скрипка, Сашко Положинський, Марія Бурмака. Як розповідає Марія Лосєва, „історія розвитку людства – це завжди історія війн та революцій. Але це поняття перестало стосуватися лише політики та географічних територій. Революція сталася з тим, що, як і для чого ми вдягаємо на себе кожного дня, виходячи з дому. А в сучасному світі, після 50-х років, мода – це дуже жорсткий бізнес. Щопівроку повністю змінюється силует, людина в одязі минулого сезону відчуває себе дуже незручно і йде купувати все нове. Вулична мода – це власне напрямок antifashion стосовно класичних стандартів, свого часу вона стала революцією „youth culture". І саме тому вона має великий шанс перемогти у боротьбі з модою за споживача".

Сьогодні вулична мода впливає на модельєрів. На подіум виводять то металістів, то готів, то „дівчат та хлопців із нашого двору", яких одягають у звичайний і зрозумілий одяг, – зручні черевики, джинсові штани, вільні спідниці та кофти, натягуючи одну річ на іншу й безтурботно випускаючи рукава зі штанин. А гуру світової моди вже відверто заявляють: так, мовляв, дістаю натхнення у треш-панківських образах вуличних музикантів тощо.

А вулична мода в Україні сьогодні – це не лише колишня екстравагантність чи захоплення якимись зразками стилю, але передусім вираження внутрішньої свободи та незалежності.

Lodek: „Ми тут і ми руйнуємо ваш візуальний комфорт для ідіотів“

Спілкувалася Надія Парфан, Київ | Фото: З особистої колекції Lodek'а та авторки

Кожен, хто живе в Україні і більш-менш уважно ставиться до візуальної реальності, знайомий з „крокодильчиком“, або „алігатором“. Цей лаконічний графічний образ можна зустріти як у залюдненому центрі Києва чи історичній частині Львова, так і в промзонах, транспортних тунелях, передмістях чи на закинутих спорудах. Він став такою ж органічною частиною урбаністичного ландшафту, як, скажімо, жовті бочки „Квас“, розтиражовані рекламні оголошення чи дзеркально-сині кіоски тютюнових виробів.

Співавтор „алігатора“ – київський вуличний художник Lodek. Його ім'ям „затеґовані“ численні вуличні поверхні, щоправда, більш варіативно, а тому не так впізнавано. У 2007-му з-під Lodek'ового балончика також вийшов трафарет Вєрки Сердючки „Eurovicious“: тодішня медіаслава вагонної провідниці зачепила і графіті, яке, чи не вперше у вітчизняній практиці, привернуло таку увагу ЗМІ. Випадок Lodek'а навряд чи типовий і репрезентативний для українського графіті. Та цікавою здається не стільки його популярність, скільки той рівень (само)рефлективності, що не в останню чергу нею спровокований.

Чи є в Україні субкультура райтерів/графітників(-чиків)? Тобто чи є люди, які на цій підставі себе ідентифікують?

Субкультура є. Це субкультура графіті-райтерів, тобто людей, які, виходячи з власних каліграфічних канонів, пишуть своє ім'я. Це сконцентрована на собі спільнота, своєрідний „статут“ якої почав формуватися в Нью-Йорку років так 40 тому. Приналежність до цієї субкультури визначається рівнем самовключеності (активність, уміння, знання канонів райтингу тощо). Щодо стріт-артистів (графітистів, що працюють з фігуративом та доступними для зчитування ширшою аудиторією меседжами), то в них ніякої субкультури в Україні немає. Вони існують або в рамках субкультури райтингу як люди, що замість імен „пишуть“ образами, або поза субкультурою. Для власної сцени, субкультури вуличним художникам бракує комунітарності, спільного духу. Сам принцип малювання на вулиці не здатний об'єднувати людей. Це суто технічна деталь. Райтери, натомість, об'єднані низкою етичних і естетичних принципів.

Чи має ця субкультура якусь ідеологічну позицію, чи виявляється лише на рівні атрибутики, інсайдерських символів? Вона втілює якийсь протест чи, скоріше, life style, „кружок по интересам“?

Ідеологічна позиція райтингу сформувалася на початку 70-х років на тлі загальної фрустрації від факту поразки ряду радикальних соціальних рухів, що бралися „змінити світ“. Тінейджери взялися змінювати його по-своєму, а саме – обписувати своїми прізвиськами місто. Така безпосередня маніфестація своєї присутності ознаменувала прихід нової візуальної культури. З часом райтинг еволюціонує від наївного вандалізму до складніших форм, з'являються певні канони нової пластичної мови. Проте не слід плутати стихійний анархістський характер райтингу з класичною протестною позою. Безумовно, райтинг – протестний рух, але його протестність виражається не в конкретному повідомленні, а в незалежному від істеблішменту існуванні.

Чи пов'язуєш ти графіті з вуличною культурою? Тобто, чи існують паралелі між розвитком цього явища і, наприклад, хіп-хопу? Чи можна сказати, що є якийсь загальний вуличний дух, який десь більш притлумлений, а десь буяє, а відтак, і графіті десь мало, а десь – багато?

„Вуличність“, я вважаю, це поняття, яке окреслює явища, витіснені/недопущені офіційною культурою в свої установи (художні інституції, медіа), відтак такі, що вимушені функціонувати „вулично“. Проте все частіше явищам, що визріли „на вулиці“, офіційна культура люб'язно відчиняє свої двері. Консумеризм перетравлює все, „вуличне“ воно чи „хатнє“. Префікс street часто є звичайним маркетинговим ходом, аби позиціонувати продукт для відповідної аудиторії.

Графіті хоч і переважно вуличне, може бути й зовсім не вуличним, оскільки визначальним є його стихійність, а не місце його появи. Якість та кількість графіті не залежить від жодного „вуличного духу“, а від числа вмілих графітерів, їх активності та рівня толерантності до графіті в конкретному місці.

Які міста в Україні кількісно найбільш „графітні“ і, як ти думаєш, чому?

Своєрідними центрами графіті є Київ, Одеса, Тернопіль, Львів, Севастополь, Ялта. Тому, що там є певне число вмілих і авторитетних графітерів та спостерігається їхня активність. Взагалі ж, характерною рисою української графіті-сцени є її децентралізація, значна розкинутість по містах, між якими відбувається інтенсивна комунікація. Хоча теж варто зазначити, що останньо роль Києва значно зросла.

Розкажи про головні стилі/напрями/жанри графіті в Україні. Чим українське графіті відрізняється від західного в цьому плані?

Аби не плутатись з термінологією, варто зазначити, що таке взагалі графіті. Тому наведу кілька своїх дефініцій. Графіті – це будь-яка візуальна інформація, що з'являється в публічному просторі стихійно. Також графіті – це своєрідний термін-парасоля (umbrella term) для різних пов'язаних і переплетених між собою явищ, з яких можна виділити: наївне графіті (низькожанрові написи і зображення, авторами яких може бути будь-хто), райтинг (графіті-субкультура, де каліграфія і написання свого імені возведена в таємний культ), муралізм (настінний живопис, який теж може мати стихійний характер або ж експлуатувати графіку райтингу), графіті-пропаганда, стріт-арт (вуличне мистецтво, графіті, що робиться переважно з наміром естетизувати простір, донести повідомлення і орієнтоване на широку вуличну аудиторію). Також графіті можна трактувати як незалежний комунікативний канал публічного простору, звалище витіснених офіційною системою повідомлень, „підсвідомість“ міста.

Графіті в Україні представлене усіма цими напрямками – від обсцентних написів в туалетах і потаґованих поїздів до політичних агіт-графіті і високохудожнього стріт-арту та муралізму. Звісно, нас цікавлять лише „авторський“ райтинг і стріт-арт, тому тут можна сказати, що різниця з Заходом полягає у кількості, якості та потужності руху. У нас ця культура молода (найстарше покоління українських райтерів відповідає десь третьому на Заході), але є чимало цікавих авторів у загальносвітовому контексті. Наприклад, група „Інтересні Казки“ з Києва (interesnikazki.blogspot.com/).

Прокоментуй вашу/твою особисто ідейну позицію щодо графіті. Що це? Стьоб, претензія на владу, протест?

Я з тієї партії, яка вбачає в графіті, перш за все, гру. Хороший райтинг, стріт-арт має стимулювати, розштурхувати глядача, не дати йому заснути на ходу. При тому графіка передає певний енергетичний заряд. Так чи інакше, за графіті завжди стоїть якась емоція. Мені подобається іронічний підхід і оригінальна графіка. Малюючи графіті, ми символічно відвойовуємо простір для себе і тих, хто з нами. Також важливо зрозуміти роль графіті в сучасному українському місті – на фоні засилля бездарної реклами і повної деградації культури зовнішнього художнього оформлення, на фоні розхристаного візуального несмаку добре графіті, стріт-арт – це голос, який промовляє: ми тут і ми з презирством руйнуємо ваш візуальний комфорт для ідіотів.

Як розуміти ваше співробітництво з комерційною галереєю „KyivFineArt“? Чому ви – незалежні вуличні художники – перемістилися в цей ринково опосередкований простір?

Що стосується наших галерейних проектів – ми в жодному разі не дублюємо нашу вуличну діяльність. Принципово не розписуємо стін у галереях. Якщо галерея запрошує нас, то ми показуємо нашу статичну графіку, яка хоч етимологічно і виводиться з нашої вуличної активності (оскільки вона нам замінила художню освіту), але не є графіті. Графіті залишається в зоні стихійності, в галереї ж – документація та малюнки. За останній рік у нас відбулося кілька різних проектів – виставка „Strange But Cool“ в галереї „KyivFineArt“ за участю легендарних паризьких графітистів (Honet (www.aventuresextraordinaires.fr) та інші), персональна виставка „Kiev Dandys: С корабля на бал“ у Петербурзі (www.globegallery.ru) і проект „Street Baboons“ нещодавно в галереї „Лавра“.

Чи помічаєш ти, що останнім часом графіті в Україні популяризується/комерціалізується на багатьох рівнях – поки підлітки носять „розграфічені“ кросівки „Adidas“, мистецькі фонди роздають гранти на проекти в „публічному просторі“, а молоді художники намагаються привернути до себе увагу через стріт-арт? Чи значить це, що графіті саме по собі вихолощується?

Графіті є завжди стихійне. Малюнок на кросівках не є графіті за визначенням, навіть якщо копіює стиль вуличного райтингу чи намальований райтером. Це дизайн, ілюстрація, і якщо хтось жертвує своїм вуличним стилем задля оформлення кросівок, то це його проблема етичного характеру. Все залежить від того, хто, як і для чого це робить. Що ж до грантів від мистецьких фондів на проекти в публічному просторі, то воно з графіті ніяк не пов'язано, оскільки подібні проекти не є стихійними. Це легальні проекти в публічному просторі, як зовнішня реклама чи вивіска магазину. Це не графіті.

Як ти особисто вважаєш, чи може графіті продаватися і залишатися при цьому графіті? Чи не втрачає воно свою питому публічність, коли наноситься на одяг, посуд, плакати? А тим більше, чи нормально, коли його безпосередньо ампутують з вулиці в галерею чи на аукціон, як це бувало з Бенксі (штукатурку знімали прямо зі стіни)?

Здерте з вулиці графіті є свого роду лише трофеєм. Витягнута з контексту графіті робота графіті вже не є. Проте існує ж цінність в оленячих рогах і без „решти“ оленя. Просто не варто називати роги оленя, що висять на стіні, „цілим оленем“. От і все. Графіті як явищу нічого не загрожує. Воно в тій чи іншій формі завжди було і завжди буде. Можуть лише морально „постраждати“ якісь вуличні художники, може здеградувати і розпастися субкультура райтерів, але зупинити графіті, мені здається, не під силу нікому.

Говоримо: „Динамо" – розуміємо: Україна

Текст: Богдан Буткевич, кореспондент журналу „Український Тиждень"
Фото: архів автора

Футбольні фанати... Влада та засоби масової інформації люблять показувати нам образ пролетаря-дикуна, який напідпитку бешкетує та заважає добропорядним громадянам дивитись футбол. Понад те, робиться вигляд, ніби фанати – явище взагалі не потрібне на футболі.

Це цілком вписується в концепцію „убезпечування трибун", яку зараз активно впроваджує керівництво УЄФА та ФІФА. За якою футбол має перетворитися на чергове ТБ-шоу з гламурними метросексуалами на полі та натовпом з поп-корном на трибунах. Протилежністю цього блюзнірства є футбольні фанати – люди, в чийому серці випалені літери улюбленого клубу, кольори якого для них є святинею. Для яких свій клуб є певним символом віри, цілою ідеологією життя. Тож, ми спробуємо розповісти про інший бік футболу, без якого сам футбол є неможливим – фанатський, на прикладі історії фанатського руху провідного українського клубу „Динамо" з Києва.

Перші кроки

Історія руху фанатів київського „Динамо" нерозривно пов'язана з історією боротьби українського народу за незалежність. Адже київський клуб для багатьох поколінь українців, що жили в тоталітарному Радянському Союзі, став символом відродження, єдиним острівцем власне України в державі, яка своєю метою бачила створення „радянського народу". Тобто єдиної сірої маси „совків", де не було б місця будь-якій національній культурі або автономії. Саме на матчах „Динамо" кувалася українська ідентичність, яка й до сьогодення не втратила своєї актуальності для всіх регіонів країни.

Як відомо, київському клубу вже більше ніж 80 років. Динамівському фанатському руху набагато менше років – не варто забувати про реалії тоталітарної країни. Хоча перші прояви вболівальницького креативу з'явилися ще у 1954 році, коли „Динамо" виграло свій перший великий трофей – Кубок Радянського Союзу. Тоді команду переможців у Бориспільському аеропорту зустрічав величезний натовп з великою кількістю саморобних вітальних плакатів. Наступний матч „Динамо" також був відмічений великою кількістю банерів, що містили поздоровлення команді з гучним успіхом та побажання перемог.

Наступного великого успіху вболівальникам довелося чекати 7 років. А потім настав 1961 рік, коли київський суперклуб вперше в історії СРСР перервав гегемонію московських команд і став чемпіоном країни. І свідки того тріумфу, які прийшли на Республіканський стадіон в Києві, створили на додачу до чемпіонства, ще й перше в „союзі" фаєр-шоу. Тисячі людей зробили з газет факели і запалили їх. Враження було настільки незабутнім, що міліція навіть не намагалася зупинити вболівальників. Ці факельні газетні шоу стали доброю традицією та візитівкою київських фанатів на багато років вперед, як мінімум – всі 60-ті роки. Також треба відмітити, що на трибунах майже на кожному матчі з'являлися текстові банери на підтримку команди. Розвитку фанатського руху ДК сприяв також період „відлиги", який встановився в СРСР з приходом до влади Микити Хрущова. Набув поширення рух шістдесятників, що не могло не вплинути й на футбол. Саме наприкінці 60-х років підтримка „Динамо" стала набувати яскраво національного характеру.

Але з другої половини 60-х років міліція жорстко придушувала всі намагання вболівальників активно підтримувати своїх улюбленців. Ще гірше стало в 70-х роках, адже до влади в СРСР прийшов Леонід Брежнєв і почалася епоха „застою", коли жорстко роздавлювалися будь-які несанкціоновані владою рухи громадян. Вболівальницький рух також був під табу. За скандування на трибунах тоді було дуже легко потрапити за ґрати. І все ж саме в 1971 році сталася вікопомна подія – під час одного з матчів чемпіонату на трибунах був розгорнутий національний жовто-синій прапор. Цікаво, що винуватець так і не був ідентифікований правоохоронними органами, адже він зміг непомітно розчинитися у натовпі.

Краще раз в Києві, ніж 5 разів в Москві

Велика ера перемог 1974–1976 років привела на трибуни нове покоління фанатів, яких вже не могли зупинити ніякі заборони. Тим більше, що тема українського національного відродження ставала все більш актуальною і співзвучною з прекрасною грою київського суперклубу.

З початком 80-х років почався новий період в історії київського руху – період, власне, фанатський у повному сенсі цього слова. Адже у киян нарешті з'являється постійна велика група супортерів, які починають активно підтримувати свій клуб як вдома, так і на виїзді. Саме в березні 1980 року відбувся перший виїзд фанатів ФКДК.

З кожним роком фанатський рух стає все чисельнішим, все більше людей починає їздити з командою у найвіддаленіші міста величезного Радянського Союзу. Дуже швидко фанати ДК за своєю і кількістю і якістю не тільки перестають поступатися фанатським рухам московських клубів, але й переганяють їх. Не дивлячись на те, що у вищій лізі СРСР грали й інші українські футбольні команди – одеський „Чорноморець", дніпропетровський „Дніпро", львівські „Карпати", донецький „Шахтар" – саме київський клуб став головним клубом для всіх свідомих українців. Він став символом України для багатьох поколінь. Фанати „Динамо" вже не приховують національний характер свого руху. На трибунах під час матчів лунають українські національні пісні, націоналістичні лозунги, навіть політичні вимоги.

Зрозуміло, що головним ворогом київських фанатів стали фанати московських клубів – не рахуючи, звичайно правоохоронні органи та комсомол, що відчайдушно намагалися завадити розвитку фанатів. Не тільки тому, що вони були головними футбольними суперниками київського суперклубу у боротьбі за першість СРСР. А в першу чергу тому, що вони були для українців уособленням російського великодержавного шовінізму та символом національного приниження. До речі, цікава деталь. Якщо з фанатами московських ЦСКА, „Динамо" та інших клубів ворожі відносини встановились одразу, то з майбутнім найбільшим і найзапеклішим ворогом – московським „Спартаком" – деякий час відносини були нейтральними. Хоча це тривало лише кілька років – і з 1982 року почався конфлікт. Коли ж на київських супортерів в центрі Москви в 1985 році напали утричі переважаючі сили фанатів „Спартака", то конфлікт перетворився на найзапеклішу за всю історію СРСР війну між фанатами ворогуючих клубів. До речі, в тому бою виграли саме кияни, які змогли завдяки своєму бойовому духу та організованості розсіяти своїх ворогів. Які, як ми вже казали, знаходилися в чисельній більшості.

А найбільш знаменита та масова бійка в історії як війни „Динамо" та „Спартака", так і всього радянського навколофутболу, сталася 20 вересня 1987 року в Києві під час матчу цих же клубів. Перші зіткнення відбулися ще перед грою біля Республіканського стадіону, в яких прийняло участь не менше півтисячі фанатів (киян – близько 500, москвичів – не менше 300). Після матчу, який завершився програшем київської команди – 0:1, на залізничному вокзалі був атакований і повністю розгромлений потяг з від'їжджаючими москвичами. Нападу зазнали і футболісти „Спартака". Але навіть цим бойовисько не закінчилося. Адже до самого кордону України з Росією, на кожній станції цей потяг зустрічали натовпи розлючених вболівальників „Динамо". Для „м'ясних", як називають фанатів „Спартака", цей вояж до Києва до сих пір залишається однією з найчорніших сторінок в їх історії.

Варто сказати кілька слів і про друзів динамівського руху. Як ми вже казали, в ті роки за „Динамо" вболівала вся

національно свідома Україна. Тому головними друзями стали ідейно близькі до киян фанати дніпропетровського „Дніпра" та львівських „Карпат". Правда, треба відмітити, що серед українських команд були й не дуже дружні до „Динамо". До таких слід віднести фанатів харківського „Металіста" та донецького „Шахтаря". Ну, а найбільшим ворогом в Україні для киян став одеський „Чорноморець". Одесити традиційно не любили киян, вважаючи, що київський клуб забирає до себе всіх найталановитіших гравців. Війна ж розпочалася з епізоду, що мав місце наприкінці 80-х років. Тоді в Києві відбулася зустріч лідерів фанатських рухів усіх українських команд, на якій кияни запропонували створити союз проти москвичів. Відмовилися тільки одесити, пояснюючи це тим, що краще отримувати в пику один раз в Києві, ніж 5 разів в Москві (саме стільки команд з тодішньої столиці СРСР грало у вищій лізі). Окрім цього, „жиди" (таке прізвисько вони отримали після свого демаршу) категорично не бажали сприймати ідею українського націоналізму, тяжіючи до Росії. За таке вони стали вічним ворогом для киян та їх союзників. До речі, ця війна триває й дотепер.

Що ж стосується не-українських та не-московських команд, то головним об'єднуючим фактором була, звичайно, ненависть до Москви та російського шовінізму. Тому одними з найбільших друзів київських фанатів стали фанати вільнюського „Жальгіріса" з Литви. Доволі непогані відносини на ґрунті антимосковських настроїв у киян встановилися і з фанатами „Зеніту" з Ленінграду (сучасний Санкт-Петербург).

Незалежність

Бурхливі події кінця 80-х років стали піком радянського періоду фанатського руху ДК. Адже в 1991 році СРСР перестав існувати, а з ним і чемпіонат. Україна стала незалежною державою зі своєю футбольною першістю. Яка, на жаль, на початку 1990-х років і близько не дотягувала по цікавості до першості колишнього СРСР. Адже тепер „Динамо" не могло зустрічатися зі своїми головними ворогами з Москви – відсутність же суперництва завжди має прикрі наслідки. До цього слід додати жахливу соціально-економічну кризу, що охопила Україну – і ми отримаємо дві причини, через які фанатський рух „Динамо" опинився в жорстокій кризі. Відвідуваність матчів перших чемпіонатів України була напрочуд малою, а кількість у 30 фанатів вважалася просто-таки аншлагом.

Така ситуація продовжувалася до 1997 року, коли в „Динамо" повернувся великий тренер Валерій Лобановський. Розпочалася нова ера у грі команди, і в історії фанатського руху. На стадіон прийшло нове покоління фанатів, які захотіли не тільки відродити старі традиції, але й привнести європейський досвід, який тоді якраз почав доходити до України. Саме тоді в Україну прийшов стиль „кежуал", який означав не тільки носіння певних брендів одягу, але й орієнтацію на акції поза стадіоном. Хуліганізм став витісняти традиційну підтримку команди на стадіоні.

На початок 2000-их років кількість фанатів майже досягла кількості злету кінця 1980-х – 400-500 фанатів постійно підтримували команду. Головним противником залишався одеський „Чорноморець", чий фанатський рух тоді був на непоганому рівні. 2001 рік став зірковим для фанатів ДК. Спочатку вони приймали безпосередню участь в акціях протесту проти тодішнього президента України Леоніда Кучми, ставши авангардом боротьби проти нього. Потім розголосу набула масова бійка динамівських супортерів з білоруськими візаві під час матчу збірних Україна–Білорусь, яка була викликана нахабною поведінкою гостей в столиці України. Доволі помітною була й масова бійка киян зі спецпідрозділами міліції під час виїзного матчу в Полтаві. І, нарешті, фінальним акордом стало величезне бойовисько прямо в центрі міста з найзапеклішим внутрішнім ворогом – одеситами.

Фанати є квінтесенцією футболу. Адже не треба забувати, що багатомільйонні зірки виходять на поле саме заради вболівальників, авангардом та елітою яких є фанати.

А у наступному 2002 році сталися дві події, що різко перервали цей ренесанс фанатів ДК. Спочатку, 15 квітня 2002 року, після календарного матчу „Динамо", група праворадикальних фанатів здійснила напад на Київську синагогу. Наслідком цього стала безпрецедентна операція правоохоронних структур проти супортерів київського суперклубу. Декілька очільників опинилися за ґратами, на домашньому стадіоні „Динамо" стали постійно задіюватися бійці спецпідрозділу по боротьбі з масовими заворушеннями „Беркут". Друга подія сталася в найбільше свято українців, День Незалежності, 24 серпня 2002 року, під час виїзного матчу „Динамо" в Житомирі. Тоді фанати „Динамо" були по-звірячому жорстоко побиті місцевою міліцією. Більше того – керівництво клубу відвернулося від своїх вболівальників, по суті, підтримавши дії правоохоронців. Між клубом та фанатами розпочалася війна, в якій кожна сторона використовувала наявні засоби. Клуб – постійний прес міліції та ігнорування самого факту існування такої категорії вболівальників, як фанати; фанати – постійні провокації проти керівництва клубу та повний бойкот матчів протягом цілого сезону.

Така ситуація продовжувалася впродовж 2003–2005 років. На початку ж 2005 року російський олігарх Костянтин Григоришин зробив спробу відібрати в керівництва „Динамо" братів Суркісів контрольний пакет акцій клубу. І керівництво, яке було в немилості у тодішньої влади через те, що підтримувало під час президентських виборів провладного кандидата Віктора Януковича, опинилося сам на сам зі своїми ворогами. Тоді-то воно й звернулося до тих, кого так і не змогло перемогти силовими засобами – до фанатів.

З 2006 року почався новий етап розвитку. Різко зросла кількість фанатів, яких на сьогоднішній момент нараховується декілька тисяч. Великий імпульс отримав італійський стиль фанатіння, що включає в себе яскраве оформлення трибун та банерну війну. На даний момент відносини між фанатами та клубом можна охарактеризувати як „збройний нейтралітет".

На закінчення варто відмітити, що фанати є квінтесенцією футболу. Адже не треба забувати, що багатомільйонні зірки виходять на поле саме заради вболівальників, авангардом та елітою яких є фанати. Бо їх метою є не просто відвідування стадіону та активна підтримка команди. Бути фанатом означає займати активну позицію і намагатися впливати на клуб, який уособлює твій символ віри. Бути фанатом – це не просто вболівання за якусь команду. Це підтримка певного світогляду, який може нести лише організований фанатський рух.

Мегакидання

Фото: УНІАН

Здавалося, цього разу вдасться і ось-ось повідомлять про створення в Україні широкої коаліції. За політичним трилером спостерігали по-різному. Противники „ширки" – затамувавши подих, прихильники – з неприхованим інтересом та надією. Видовище завершилося безрезультатно 7 червня. У День Святої Трійці після відвідання Києво-Печерської Лаври Віктор Янукович висловився: „Серце підказує мені – обрання президента всенародно на прямих виборах – це єдиний правильний вибір, на який слід зважитися. І я його роблю. І нехай Господь нам помагає". Янукович першим „кинув" Тимошенко, а та, захоплена зненацька, зуміла відреагувати лише ввечері. Телеглядачі мали нагоду почути з вуст прем'єра справжню оду: „Я заявляю, що йду на президентські вибори і переможу. Я вірю і знаю, що українська політика колись буде чистою і чесною. Влада буде сильною та непродажною. Я вірю і знаю, що Україна буде такою, як ви її омріяли – європейською і красивою". Тим самим українська політика знову повернулася у свої звичні береги.

Це вже друга невдала спроба створення широкої коаліції між БЮТ та Партією регіонів. Попередня мала місце восени минулого року. І закінчилась також безуспішно. З'ясувалося, український політикум має проблеми не лише з творенням будь-яких варіантів широкої коаліції, але коаліції взагалі. Пригадаймо історію з часів після перемоги Віктора Ющенка. У 2006 році невдала спроба об'єднання помаранчевих завершилася переходом Олександра Мороза на „темний" бік Партії регіонів. Далі провал ініціативи президента – Універсалу національної єдності. За задумом президента, Універсал мав стати підставою широкої коаліції. У 2007-му – дострокові вибори з вимученою коаліцією постпомаранчевих решток. Далі – її розпад у 2008 році (при участі Секретаріату президента). І нарешті, теперішня міражна коаліція БЮТ–„Наша Україна" за участі Володимира Литвина, з яким, як виявляється, у коаліційному товаристві якось ніхто не рахується. При цьому нікому достеменно не відомо, скільки депутатів її підтримують. А президент взагалі вважає, що, за великим рахунком, її не існує. Нічого дивного, що ідея широкої коаліції не вмирає.

Союз вогню й води

Отже, за коаліційні переговори взялися два гіганти української політики: Юлія Тимошенко та Віктор Янукович. Розмови оформили в українському стилі: суспільство не інформували надто детально. Як це буває в Україні, журналісти рано чи пізно й так пронюхають, що до чого. Завжди також можна розраховувати на злостивців, які мають власні служби і радо діляться правдою, особливо, якщо нею можна полякати. Так власне і сталося: журналісти та президент забили на сполох. Зрештою, було про що кричати: витік інформації про мега-коаліцію, зокрема, про проект конституції та союзницьку умову викликав занепокоєння. Запахло узурпацією влади, атакою на свободу слова тощо. Гарант Конституції не на жарт підключився до гри. Янукович тим часом з'їздив до Москви і досі незрозуміло, давав Кремль „добро" на створення мега-коаліції, чи на її розвал.

Загалом символом замаху на українську демократію стали проекти змін щодо президентських виборів, їх перенесення до парламенту. Зручний момент для Віктора Ющенка, аби приєднатися до гри, адже у матчі були тільки БЮТ та ПР, а решта гравців або на ауті або в офсайді. Спогляньмо хоча б, що сталося з Арсенієм Яценюком – лідером політичних реаліті-шоу, які, судячи з телепрограм, виявляються улюбленою розвагою українських телеглядачів. Або з Володимиром Литвином. Екс-спікер натужно переконував країну, що він єдиний у державі (завдяки розмовам з пересічними мешканцями регіонів) знає, що відбувається поза столицею. І лише Литвин має рецепт єдності та розквіту країни. Однак, він та інші на час коаліційних переговорів кудись пропали. Виявилося, що насправді українці можуть вибирати лише між Юлією та Віктором. Інший Віктор спромігся лише полякати суспільство (дехто стверджує, ніби він пообіцяв дещо першому Віктору взамін за провал коаліції). Роль другого Віктора, зрештою, якось швидко завершилася, принаймні тепер.

Отже, мега-коаліції немає! Мало того, сьогодні обидві сторони відхрещуються від ідеї виборів президента у парламенті. Юлія Тимошенко пообіцяла довести непричетність до цього задуму, представивши власний проект Конституції у парламенті. Злостивці кажуть, що її експерти ночами й днями терміново викидають компроматні шматки зі змісту злощасного проекту. Зрештою, хто писав/пише конституцію від Юлі, досі невідомо. Кажуть, хрещений батько – демонічний Віктор Медведчук, але Юлія вперто мовчить на рахунок співпраці з Віктором. Зі слів Тимошенко, групу, яка опрацьовувала проект Конституції, очолює її радник, однак прізвища прем'єрка не називає. За інформацією „Української правди", йдеться про Олександра Задорожнього, який, схоже, є людиною Медведчука.

Мега-коаліція провалилася, судячи з усього, через переляк лідерів обох угруповань. Взаємна недовіра виявилася сильнішою за все, з інстинктом самозбереження включно. А отже, в українській політиці ключовим виявилося гасло „Усі кидають усіх" або „Хто кине першим, той кращий!". Безсумнівно, за таких обставин будувати будь-який союз важко. Однак все вказує на те, що без компромісів та взаємних домовленостей далі шляху немає. Чи готові до цього політики? Останні події показали, що наразі – ні, але можливо, такий момент надходить.

Вибори (не) вирішують усе!

Завершивши гру у широку коаліцію, Партія регіонів зреагувала швидше за усіх. Вже 9 червня повідомили, що виборчий штаб Віктора Януковича очолює Микола Азаров. Тим самим припинили спекуляції, чи вдасться знову одержати контроль над виборами Борису Колесникову та Ринату Ахметову. До того ж біло-блакитні вирішили напередодні виборів зачистити лави і позбулися Інни Богословської та Тараса Чорновола (останній вже тривалий час був в опозиції до керівництва партії та фракції). Що цікаво, Богословська виступила проти об'єднання БЮТ та ПР, а Чорновіл ще під час попередньої спроби підтримував „ширку".

Перед Юлією Тимошенко постало нелегке завдання відбудувати довіру виборців. З усіх сил прем'єрка намагається переконати електорат, що лише вона бореться

з кризою. Схоже, ця тема стане головною фішкою виборчої кампанії. Щоправда, Тимошенко тепер програє перед Януковичем, однак її не можна недооцінювати. Юліна харизма змобілізувала прихильників перед виборами 2006 та 2007 років, про що добре відомо її опонентам. Тому не складно зрозуміти, звідки ростуть ноги у різних варіантів подальших подій.

Вихідна позиція основного сценарію така: незважаючи на результати президентських виборів, політики повинні домовлятися. Якщо вибори виграє Янукович, а прем'єром залишиться Тимошенко, без компромісу далеко не втекти. Парламентські вибори, попри їх невідворотність (з чим згідні ледь не всі експерти), також не вирішать ситуації. Інший зі сценаріїв українського political fiction, який, зрештою, часто переходить у political reality, враховує прискорення подій. Варіант такий: використати послаблення Тимошенко і прискорити президентські вибори. Це можливе лише за умови подання Ющенком у відставку. Про його гіпотетичні обіцянки Януковичу з цього приводу йдеться в одній з теорій змови, яка гуляє по мас-медіа. Президент тим часом займається пропагуванням свого проекту Конституції. І схоже, Віктор Андрійович нарешті почав усвідомлювати слабку підтримку своєї кандидатури.

Президентська кампанія неофіційно вже стартувала, свідченням чого є ряд кандидатур. На електоральному полі Януковича гратимуть Сергій Тигіпко та Інна Богословська, а на полі Тимошенко – Арсеній Яценюк, Анатолій Гриценко та Олег Тягнибок. Тим не менше, останні події показали, що в дійсності враховуються лише дві кандидатури – Тимошенко та Януковича. І швидше за все, українці обиратимуть між ними. Єдину несподіванку міг би зробити Яценюк, однак рейтинг телевізійного wunder-кандидата затримався. А ми досі не знаємо, ані як виглядає його програма, ані склад його команди.

Чергові вибори перед нами. Здається, неприємне відчуття якогось déjà vu повертається. Протягом п'яти років не вдалося позбутися поділу, створеного на поталу політики у 2004 році. Скоріш за все, гру на розкол продовжуватимуть і цього разу. З точки зору політиків та політтехнологів – це проста метода, яка дає багацько шансів. Поза сумнівом, нас чекає гаряча осінь. Однак, здається, деякі політики починають усвідомлювати, що перед ними вже тільки стіна, і щоб вийти з цього сліпого завулку, потрібні зміни.

Петро Андрусечко, Познань

27 травня Уряд України ухвалив рішення про повернення міністра внутрішніх справ Юрія Луценка до виконання своїх службових обов'язків після відсторонення на час службового розслідування інциденту у франкфуртському аеропорту. Водночас земельний суд міста Кельн заборонив виданню „Більд" поширювати інформацію про те, що у крові сина голови МВС Юрія Луценка Олександра було виявлено 3 промілле алкоголю під час інциденту в аеропорту Франкфурта-на-Майні.

28 травня Якби президентські вибори відбувалися найближчої неділі, більшість голосів виборців отримав би лідер Партії регіонів Віктор Янукович. Про це свідчать результати опитування, проведеного ЦСД „Софія". За Януковича готові проголосувати 24,8 % опитаних, за прем'єра Юлію Тимошенко – 16,6 %, за екс-спікера Арсенія Яценюка – 14,7 %. Лідер Компартії Петро Симоненко отримав би 3,7 % голосів, спікер Володимир Литвин – 3,5 %, чинний президент Віктор Ющенко – 2,1 %. За лідера ВО „Свобода" Олега Тягнибока готові проголосувати 1,3 % опитаних, за депутата Анатолія Гриценка – 1,1 %, за банкіра Сергія Тигипка – 1 %. Під час другого туру голоси виборців розділилися б наступним чином: 35 % за Януковича і 29,6 % за Тимошенко, у випадку, якщо саме ці політики пройдуть до другого туру.

28 травня Згідно з результатами соціологічного опитування українців, зробленого ЦСД „Софія". президент Віктор Ющенко, мер Києва Леонід Черновецький і міністр внутрішніх справ Юрій Луценко є лідерами антипатій українців. Так, Ющенку „зовсім не довіряють" або „в основному не довіряють" 87,4 % опитаних, Черновецькому – 86,4 %, Луценку – 79,9 %. Більшість респондентів (69 %) негативно ставляться до наміру Віктора Ющенка балотуватися на другий президентський термін. 21,1 % нейтрально або байдуже ставляться до цього кроку, а 7,3 % оцінили його позитивно. До п'ятірки політиків, які користуються найбільшою довірою громадян, входять лідер Партії регіонів Віктор Янукович, спікер Володимир Литвин, депутат Арсеній Яценюк, прем'єр Юлія Тимошенко, депутат Київради Віталій Кличко.

28 травня Українські історики вважають, що список людей, винних у Голодоморі на території України в 1932–1933 роках, складає на сьогодні 136 осіб. За словами директора архіву Служби безпеки України Володимира Вятровича, „це найвище керівництво Комуністичної партії України і каральний орган партії – головне політичне управління, а також безпосередньо люди, що підписували документи, які свідчать, що Голодомор був організований, а також ті, хто підписував численні вироки".

1 червня У Запорізькій області порушена кримінальна справа проти жінки, 16-річний син якої не вміє читати і писати. Матері, яка злісно не виконувала обов'язки по вихованню дитини, загрожує від двох до п'яти років позбавлення волі. Загалом з початку року в Запорізької області органами прокуратури порушено 52 кримінальні справи за фактом злісного невиконання батьківських обов'язків по догляду за дитиною, з них 46 направлені до суду.

1 червня Президент України Віктор Ющенко запросив Папу Римського Бенедикта XVI відвідати Україну з офіційним візитом.

2 червня Верховна Рада України прийняла в першому читанні проект закону України „Про внесення змін до Закону України "Про громадянство

України" (щодо усунення колізій, які дозволяють подвійне громадянство)". Даним законопроектом передбачається підвищити вимоги щодо українського громадянства: набуття та перебування в ньому, і тим самим реалізувати вимогу Конституції України про єдине громадянство. Нагадаємо, що, згідно з опитуванням, проведеним у лютому цього року, половина жителів обласних центрів України позитивно ставляться до перспективи подвійного громадянства і лише 22 % – негативно.

2 червня Чимало джерел заявляють про те, що БЮТ і ПР домовилися створити коаліцію із робочою назвою „Коаліція Соборності та Відродження". Основна мета майбутньої коаліції – це внесення змін до Конституції з метою перетворення України на парламентську республіку, в якій вплив президента обмежується зовнішньою політикою, силовими структурами і низкою колективних регулюючих органів. До того ж, передбачається, що президент буде обиратися в парламенті 2/3 голосів від його складу. Проектом змін вводяться дво-турові вибори до парламенту. Згідно із запропонованою схемою, в другий тур виходять дві партії, що набрали більше за інших голосів виборців. Переможець другого туру отримує 226 голосів депутатів, решта ж – 224 голоси діляться між останніми партіями, що здолали 3-х процентний бар'єр. Партія-переможець отримує право формувати уряд. Окрім того, запроваджується жорсткий імперативний мандат як для депутатів парламенту, так і для депутатів місцевих рад, що унеможливить перехід депутата із фракції у фракцію та спростить процес позбавлення мандата депутата. Нова Конституція також передбачає виборність суддів.

2 червня БЮТ і ПР домовилися про розподіл міністерських портфелів у разі створення коаліції. Загальний принцип розподілу посад між БЮТ і Партією регіонів базувався на трьох постулатах: 1. Всі посади, що належать до сфери впливу президента, відходять до Партії регіонів в особі Віктора Януковича. 2. Всі посади, що не мають стосунку до сфери впливу президента, розподіляються порівну між Партією регіонів і БЮТ. При цьому БЮТ додатково отримує посаду прем'єр-міністра в особі Юлії Тимошенко. 3. Якщо яка-небудь зі сторін ініціює залучення до союзу Партії регіонів і БЮТ сторонні політичні сили, вона сама ділиться з нею своїми портфелями. Цікаво, що з боку Тимошенко в уряд має ввійти низка одіозних політиків, яких вона раніше називала „любими друзями" президента. Наприклад, один із них це Петро Порошенко. Між ним та Тимошенко кілька років тому проходила основна лінія конфлікту в стосунках президент–прем'єр.

2 червня Президент України Віктор Ющенко заявив, що в країні готується конституційний переворот з метою закріплення всієї державної влади за двома політичними силами на наступних 10 років.

5 червня Верховна Рада звільнила Юрія Єханурова з посади міністра оборони України. За прийняття постанови про звільнення Єханурова з посади міністра проголосували 363 народних депутати: від фракції Партії регіонів – 161, фракції БЮТ – 152, НУ–НС – 4, КПУ – 27, Блоку Литвина – 19. Раніше Єхануров заявив, що все ще очікує, що прем'єр-міністр Юлія Тимошенко вибачиться перед ним за звинувачення в корупції, оскільки ці звинувачення є недоведеними та безпідставними.

Михайло Погребинський: „Для України найкращий варіант – шукати компроміс"

Спілкувався Петро Андрусечко, Київ | Фото: Петро Андрусечко

„Український журнал" вирішив познайомити читачів з поглядами контроверсійного українського політолога Михайла Погребинського, директора Київського центру політичних досліджень і конфліктології. Представник київської інтелігенції, за освітою фізик-теоретик, Михайло Погребинський долучився до політики під кінець буремних 1980-х. У 1989 році керував виборчою кампанією Юрія Щербака (до „З'їзду народних депутатів СРСР"). Активно співпрацював з Міжрегіональною депутатською групою (опозиційних депутатів), був одним із засновників об'єднання „Нова Україна". На початку 1990-х обраний депутатом Київради. Поступово, однак, Погребинський все більше тяжіє до ролі політичного радника. В 1994 році стає членом виборчого штабу кандидата в президенти Леоніда Кучми, після перемоги чотири місяці працює в Адміністрації президента. З 1993-го – директор Київського центру політичних досліджень та конфліктології. Критики вважали, що Центр фінансувала СДПУ(о). Своєрідним підтвердженням цього може бути факт, що з 2002 року Погребинський працював радником голови Адміністрації президента Кучми Віктора Медведчука. Опоненти закидали йому причетність до використання так званих „темників" у часи Кучми. Сьогодні Михайло Погребинський відомий своїм критичним ставленням до подій Помаранчевої революції та постаті теперішнього президента Віктора Ющенка. Саме Погребинський, один з небагатьох українських політологів, прихильно поставився до ідеї широкої коаліції.

Ви прихильник широкої коаліції. Які позитиви ви вбачаєте в такому об'єднанні?

Противники коаліції не усвідомлюють, що держава в стані клінічної смерті. Регіони ігнорують центральну владу. Президент кожен день свого перебування на посаді витрачає на те, щоб погіршити умови роботи уряду. З бюджетом колосальні проблеми. Банківська система напівжива-напівмертва. Тобто, ситуація катастрофічна. Тому питання, як зробити, щоб було краще, не актуальне. Йдеться про те, як зупинити катастрофу. Як на мене, природній шлях – об'єднати більш-менш здорові сили, які здатні щось зробити.

Я не можу сказати, що вірю в їх об'єднання та вирішення наших проблем. Але я думаю – це хоч якийсь шанс. Мені багато не подобається з того, що вони понаписували в проекті Конституції. Але, скажімо, я прибічник обрання президента парламентом. Я вважаю, що для країни, яка поділена навпіл за культурними, політичними та геополітичним ознаками, не варто проводити прямих виборів – країна захоче обрати двох президентів.

Однак населення, здається, не сприймає, не готове до такого нововведення?

Населення не сприймає, оскільки воно не розуміє. Політики – на те вони й політики, на те їх делегують. Вони мають думати хоча б на крок уперед. Треба пояснювати. Люди не думають на два кроки вперед.

Чому коаліція не відбулася, не вдалося домовитися?

Як на мене, є кілька причин, чому цього не відбулося. І якщо зважувати, чиєї провини більше, я думаю, цього разу, на відміну від попереднього, три чверті провини на боці Віктора Януковича і одна чверть – на Юлії Тимошенко. Вона могла піти на додаткові поступки. Я не впевнений, що цього було б достатньо, але вона могла. Але в основному передумав Янукович, оскільки протягом переговорів його рейтинги покращувалися. І останні рейтинги показували зміцнення його позиції. Отже, навіщо йти на таку слабку позицію, як президент, обраний парламентом? У нього є ще почуття реваншу. Він хоче реваншу. Я вважаю, що це дуже небезпечно для країни.

Український народ в більшості є народом компромісу. Якщо пояснити суть проблеми, люди здатні на компроміси. Але наші політики, на жаль, просто непрофесійні, в нас не вкорінена політична культура. Дехто просто дурний, а дехто, я сказав би, думає виключно про свій політичний інтерес.

Ви сказали, Янукович повірив, що він може перемогти. Але як це насправді виглядає, на вашу думку? Адже багато хто говорить, що президента обирає Захід та Центр.

Неправда. В нас обирали так. Перший раз Леоніда Кравчука – вибирали Схід і Центр. Другий раз – вперше Леоніда Кучму, знову ж таки Схід і Центр. Третій раз – Кучму вдруге, і це був випадок, коли Захід з Центром голосували проти Петра Симоненка. Це природно. Четвертий раз ситуація була схожа на третю: ніби Центр і Захід разом, але я взагалі не вважаю, що це була легітимна перемога Ющенка. Ми не знаємо, хто там насправді переміг. Там був результат 50 на 50. Ця ж ситуація залишається.

На наступних виборах, безумовно, Янукович проходить у другий тур. Але хто переможе в другому турі, ніхто з відповідальних експертів не скаже. Гіпотетично можна говорити так: якби вибори були в цю неділю, Янукович переміг би. Оскільки ще не почалася кампанія, Юля не задіяла свій магічний ресурс, який діє на людей, дурних і не дурних, різних. Вона вже продемонструвала, що у виборчій кампанії набирає більше ніж інші. Але точно відомо, що підтримки 50 % у Януковича немає. В нього є підтримка трошки більше третини українських виборців. І це гарантує йому другий тур. Але в другому треба набрати половину. Треба мати політичних союзників, наприклад, комуністів. Треба мати поміркованих людей, які скажуть, що від нього можна чекати. Ми не знаємо, чи вистачить таких людей, які побояться Юлі. Не знаю. Я не кажу вже про варіант, коли Юля програє перший тур і вийде Арсеній Яценюк.

А це реально?

Це реально, якщо економічна ситуація буде погіршуватись до кінця року. Сьогодні, схоже, є перспективи покращення. Але якщо буде погіршення? Тоді відповідати буде вона. Припустімо, що вона не зможе в останні два-три місяці перед виборами заплатити пенсію. Тоді все, тоді вийде Яценюк. А якщо він вийде в другий тур, ми нічого не зможемо прогнозувати. Ми не знаємо, яка кількість людей настільки дурна, що може повірити цьому балакуну. Зараз в нього пристойний рейтинг (у людини, за плечима якої немає ані команди, ані позитивного досвіду). Просто він значно освіченіший, ніж його конкуренти. Має нормальну освіту, володіє англійською.

Я вважаю, що обрати тепер Яценюка надзвичайно небезпечно. Це така ж дурня, як було обрати Ющенка, для якого посада голова Національного банку – максимальний рівень. І він це відчував насправді сам. Я спілкувався з ним напередодні виборів 1999 року, говорив йому: „В тебе є шанс, візьми участь у виборах". Він говорив: „Слухай, я так гарно себе почуваю, мені так подобається моя робота, а там скандальне життя. І взагалі це не моє". Але він передумав. Це нещастя, Україна втратила кілька років. Адаптивні якості українського суспільства досить високі. І це можна продемонструвати різними речами. Всі уряди погані, еліта надзвичайно погана, але ми бачили, починаючи з 2000 року, поступові високі результати економічного зростання. Ми підійшли до такої точки, коли треба було включити додатковий реформаторський ресурс, який дав би суспільству більше можливостей для модернізації. Це треба було зробити. Або хоча б не заважати різним непотрібними речами. Звичайно, Янукович теж не був би щастям. Але він би набагато менше заважав. Я не думаю, що Україна втратила б так багато, якби президентом був Янукович.

Повертаючись до трьох кандидатів: хто з них кращий?

Я так відповім. Оскільки я стійкий вболівальник за суто парламентську систему, не дай Боже обирати одного, який кращий для України. Немає одного кращого для України. Для України найкращий варіант – шукати компроміс. Тому я згодний на будь-який варіант. Юля – президент, Янукович – прем'єр. Або Юля – прем'єр, Янукович – президент. Або хтось інший прем'єр, але принципово, щоб з різних таборів. Принципова широка коаліція, на яку президент або прем'єр спиралися б у парламенті. Німецький варіант: президент потроху позбавляється повноважень. Не можна відразу забрати в нього повноваження. Це було б добре, але ж ніхто не захоче бути президентом. Реальність полягає в тому, що жодна реформа не може бути реалізована, якщо в ній не зацікавлені учасники політичного процесу. Ми вимушені в цій ситуації залишити більше повноважень для президента, якого обирає парламент. Для мене неважливо, хто буде президентом, лишень не Яценюк, оскільки з ним не можна сконструювати систему широкої опори. Але в іншому разі вони повинні створити широку коаліцію і йти на непопулярні речі. Ну, як може керівник країни, який спирається на половину населення, йти на збільшення пенсійного віку? Але ж до цього треба йти. В нас через п'ять років пенсіонерів буде більше, ніж тих, хто працює! Але спробуйте запропонувати це комусь із політиків! А якщо є коаліція прем'єр–президент, і вони знають, що можуть разом пропрацювати п'ять років (звідти й виникла ідея продовжити повноваження парламенту), тоді можна щось робити. Або скажімо, в нас половина населення – пільговики, при тому існує не одна, а кілька категорій пільг. Чорнобильці, наприклад. Це ж абсолютний абсурд! Потрібне скасування. Але хто піде на це? Це ж проти людей виходить!? Так що я можу відверто сказати: в мене немає зараз героя, за якого я хотів би голосувати. Але для мене очевидно, що країна в катастрофічно складному становищі. І якщо не зараз, то після президентських виборів треба створити широку коаліцію і разом щось робити.

Припустімо, Янукович програє. Це не означає для нього проблеми у власній політичній силі, розколу Партії регіонів?

Я не можу це виключити, але думаю, поки що в них немає іншого лідера. Якщо

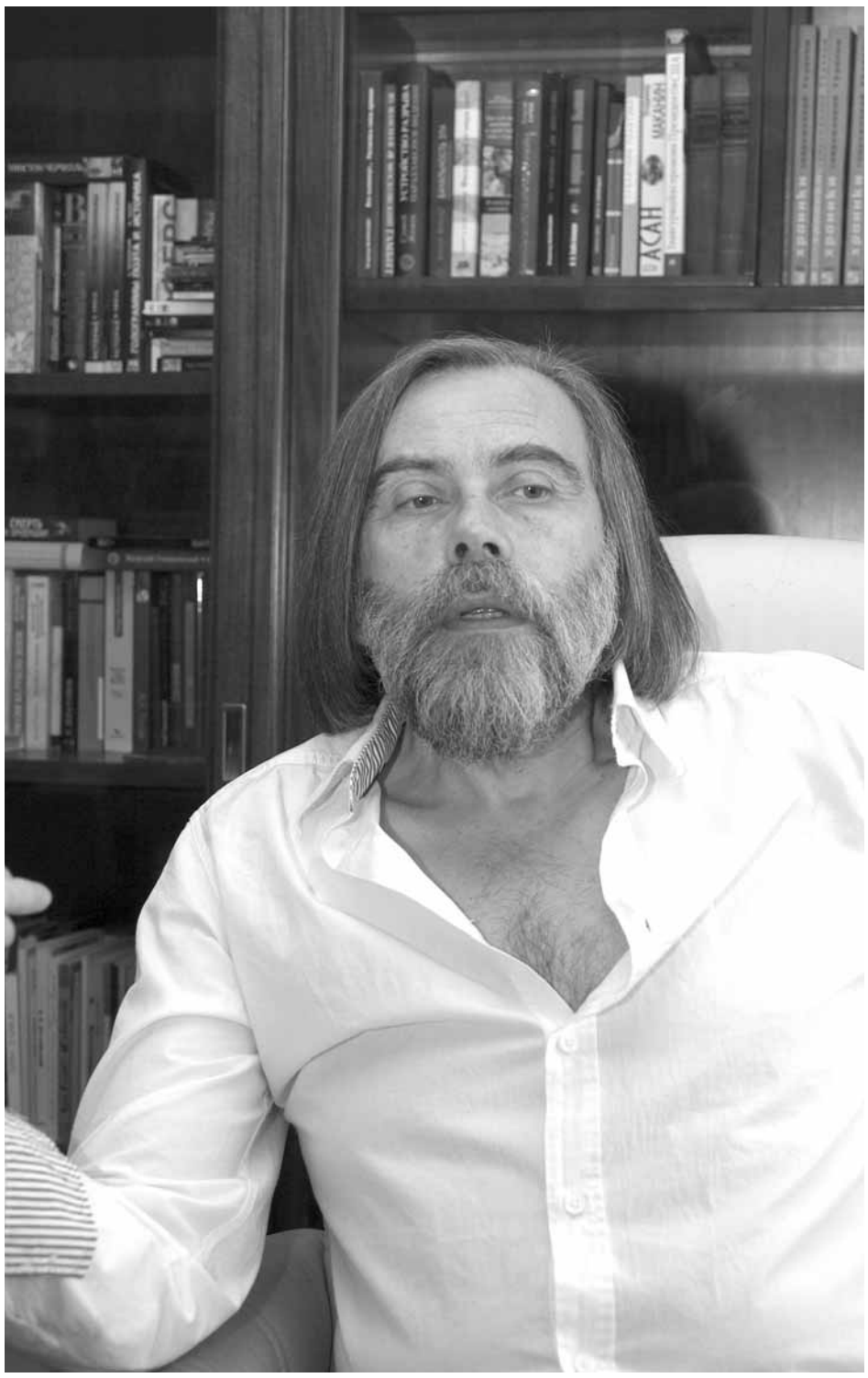

Звичайно гарно, що ми не знаємо, хто буде президентом. І це є одна з тисячі ознак демократії. Але для мене це не є визначальною ознакою того, чи буде українська держава, чи буде вона правовою, чи будуть виконуватися права людини. Ми ще не пройшли рубікону, коли можна сказати: держава відбулася, є спокійний розвиток вліво, вправо. Але щоб зібрати, потрібно знайти компроміс. Компроміс між елітами передовсім. Тому що насправді між населенням немає протистояння.

б він погодився на обрання президента парламентом, у нього був би шанс стати президентом.

Вам не здається, що Партія регіонів може піти шляхом „Нашої України"?
Сьогодні про це говорити не варто, оскільки при всіх її внутрішніх конфліктах підстав для розколу немає. Це ж позаідеологічна сила! В неї немає приводів, щоб розколюватись. Аби лиш ситуація не поверталася проти інтересів економічних еліт Сходу і Півдня.

А не виникне суперечки між економічними інтересами підприємців від Партії регіонів та Юлії Тимошенко?
Не обов'язково. В них різні сфери бізнесу. В Тимошенко – фінансовий сектор економіки та енергетика (в енергетиці їхні інтереси трохи перетинаються). А в Регіонів переважно – експорт, енергетика, сільське господарство. Тобто, в принципі, там немає ситуації шаленого конфлікту. Звичайно, вони жадібні. Якщо відчують, що сила на їхньому боці, можуть захотіти більше. Але я точно знаю: якщо цим процесом буде керувати Тимошенко, там буде повний контроль, вона не дасть відбутися жодній війні. З Януковичем, також думаю, до війни не дійде. Я можу точно сказати, вони вже досить давно, приблизно з рік, як усвідомили, що одноосібно не зможуть. Інша справа, що вони не можуть один одному вірити.

А взагалі найближчим часом може відбутися відокремлення бізнесу від політики?
Ні! Такого взагалі не буває.

Я мав на увазі усунення бізнесменів від прямої політики.
Ще 5–10 років і перестануть. Це природній процес. Поки вони ще не виробили механізмів справжнього лобізму, мусять самі там залишатися. В нас правова система не працює, потрібна реформа. В парламентарі можна заслати будь-яку людину, тому вони депутати, вони недоторкані. Але спочатку потрібна правова реформа, більш-менш стабільна ситуація.

Що означає призначення Віри Ульянченко на посаду голови Секретаріату?
Це означає, що поле зачищене, й нікого зовсім не залишилося. Шансів ні на що немає. Єдина няня залишилася, вона за все відповідатиме – і за партію, і за Секретаріат, і за губернаторів. Можна поспівчувати їй, але вона вирішить свої справи. Вона й так не бідна. А за цих півроку може багато що зробити.

Вас усі знають, як послідовного критика Ющенка. Ви критикували також події 2004 року. На чому базується ваша точка зору?
Звичайно, я критик цих подій. Мені було зрозуміло (десь за кілька місяців до Помаранчевої революції): ситуація йде до перемоги, влада з'явиться у Ющенка. Я говорив про це Кучмі, Януковичу. І що курс буде взятий антиросійський, проамериканський, жорсткий. Що це буде курс на утвердження ідеалів Галичини для всієї України, і що це викличе відторгнення від розбудови української державності в половини населення України. І це сталося.

Нещодавно я повернувся з Харкова, провів там багато зустрічей. Чув багато людей, які кажуть, що в 2003, 2002 роках вони відчували себе (російськомовні люди) членами тієї спільноти, які будують нову державу. Зараз вони кажуть, що вони відчувають себе, як емігранти в своїй державі. Так зухвало ігнорувати точку зору половини населення, як це робить Ющенко! Призначити Романа Шухевича героєм України! Це ж важливий символічний крок. Я багато цікавлюся історією, я насправді знаю, що Шухевич не найгірший з українських діячів. Я особливо нічого не маю проти нього. Я дуже добре розумію його „як і чому". Але навіщо це робити? Має пройти час, щоб спокійно пояснити, щоб люди прийняли новий погляд. Навіщо сьогодні робити Шухевича героєм України? Я вже не кажу, що кожна людина, яка дивиться російські фільми по всіх українських телеканалах, бачить українські титри при російському звучанні. При тому, що в нас 99 % розуміють російську мову. Це символічне приниження половини українського населення. Те, що всі повинні знати українську мову, це правильно. Але навіщо титрувати російські фільми?

А в Ющенка був реальний шанс об'єднати ці сили, ці дві частини?
Був! Більше того, ставлення Кремля впродовж першої половини 2005 року було на користь Ющенка. Не Януковича, не Тимошенко, а саме Ющенка. Це традиція російської державності: ти став царем, ми будемо тебе поважати. Я мав можливість спілкуватися з першими особами. І мені було неприємно, коли я бачив, що вони готові саме з Ющенком будувати стосунки. Він мав колосальну довіру, 70 %. За нього проголосувало реально 35 %. Він міг зробити кроки назустріч. Для цього потрібно було бути іншою людиною. Але людині, яка не має культурного background'у (точніше, цей background обмежений суто консервативно-селянською психологією без міської високої культури), важко було це зрозуміти. Йому здалося, що в нього була місія. Отже, я думаю, цей шанс він змарнував.

Може не так все погано з Україною? Ми не знаємо, хто буде президентом, а це означає, що демократія існує.
Звичайно гарно, що ми не знаємо, хто буде президентом. І це є одна з тисячі ознак демократії. Але для мене це не є визначальною ознакою того, чи буде українська держава, чи буде вона правовою, чи будуть виконуватися права людини. Ми ще не пройшли рубікону, коли можна сказати: держава відбулася, є спокійний розвиток вліво, вправо. Але щоб зібрати, потрібно знайти компроміс. Компроміс між елітами передовсім. Тому що насправді між населенням немає протистояння. Ви можете цей компроміс назвати будь-як: змова, підкилимний договір, але ви повинні разом працювати на українську державу й суспільство. Сказати: ми разом відповідаємо. Що ж поганого в тому, щоб разом взяти цю відповідальність?

5 червня Верховна Рада України прийняла у другому читанні і в цілому закон „Про всеукраїнський референдум". Всеукраїнський референдум проголошується за народною ініціативою на вимогу не менше трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області. Всеукраїнський референдум за народною ініціативою проголошує президент України. Даний закон врегульовує технічний процес проведення референдуму. Через його відсутність жоден референдум раніше не мав юридичних наслідків, а тому цей механізм народовладдя майже не використовувався.

7 червня Лідер Партії регіонів Віктор Янукович заявив, що президент України має бути обраний всенародно, а досвід переговорів з БЮТ про створення широкої коаліції буде використано після президентських виборів. Таким чином він вийшов із переговорного процесу щодо створення широкої коаліції та переформатування Конституції. „У ході переговорів для мене стало очевидним, що навіть при готовності всіх учасників до серйозних компромісів, широка коаліція зіткнеться з низкою проблем, які швидко вирішити не вдасться. А наближення президентських виборів позбавляє сенсу створення нового уряду", – сказав він. Юлія Тимошенко звинуватила Януковича в тому, що він зірвав об'єднання політичних сил. Окрім того, вона заперечила, що лобіювала обрання президента в парламенті.

8 червня Інфляція в травні в Україні становила 0,5 %, а з початку року – 7,4 %. Про це повідомляє Державний комітет статистики. Україна пообіцяла Міжнародному валютному фонду домагатися утримання інфляції на рівні не більше 16 % в 2009 році.

9 червня Голова Верховної Ради Володимир Литвин стверджує, що проект Конституції, опублікований у ЗМІ, був узгоджений БЮТ і Партією регіонів, тобто обидві політичні сили хотіли обирати президента країни в парламенті. За словами Литвина, після ознайомлення з нормами про обрання президента в парламенті і пролонгацію повноважень депутатів, він заявив ініціаторам, що „вони мають усвідомлювати, що будуть їздити лише безмежним простором Радянського Союзу, оскільки до цивілізованої Європи їх не пустять".

9 червня Якби вибори у Верховну Раду відбулися наприкінці травня цього року, український парламент сформували б шість партій і блоків. Про це свідчать результати соціологічного опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології. Перше місце в парламентській гонці зайняла би Партія регіонів – 37 %. Далі розташувалися б БЮТ – 23 %, Блок Арсенія Яценюка – 15 %, КПУ – 6 %, Блок Володимира Литвина – 5 %, на грані статистичної похибки знаходиться Блок „Наша Україна" – 3 %.

9 червня Низка чільних політиків з Партії регіонів заявили, що сподіваються на поновлення переговорів БЮТ і ПР щодо внесення змін до Конституції. „Це питання залишається актуальним, і я сподіваюся, що ми і надалі продовжимо консультації з тим, щоб внести узгоджений текст. Водночас, без однієї з цих партій внести зміни у Конституцію на сьогодні нереально", – заявив віце-спікер парламенту Олександр Лавринович.

9 червня Президент Віктор Ющенко наполягає на розгляді у парламенті

внесених ним змін до Конституції. „Я наполягаю, щоб мій варіант змін до Конституції, за кожну букву якого я готовий відповідати, був розглянутий у парламенті і направлений до Конституційного Суду", – сказав він.

9 червня Прем'єр Юлія Тимошенко пообіцяла найближчим часом подати новий проект змін до Конституції, який закріпить парламентську республіку і обрання прем'єра всенародно.

11 червня Українці знову понесли гроші до банків. Обсяг коштів фізичних осіб в українських банках у травні збільшився на 1,3 млрд. гривень і станом на 1 червня 2009 року становить 191,3 млрд. гривень або 25,6 % від загального обсягу зобов'язань банків.

11 червня Депутат від фракції Блоку „Наша Україна – Народна Самооборона" Олександр Омельченко заявив про своє бажання вийти із коаліції. У разі виходу депутата з коаліції в президента Віктора Ющенка може з'явитися підстава для розпуску парламенту, оскільки коаліція формально перестане існувати.

12 червня Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі України товарами за січень–квітень 2009 року суттєво скоротилося і склало 1,938 млрд. дол. У січні–квітні 2008 року цей показник склав 7,398 млрд. дол.

12 червня В Україні витрати на соціальний захист становлять 21 % показника внутрішнього валового продукту. Із загального обсягу коштів, спрямованих на виплату соціальної допомоги, 16,5 % ВВП становлять пенсійні витрати, близько 2,5 % – інші види соціального страхування і приблизно 2 % – соціальна допомога. В Україні 26 % ВВП прямує на системи охорони здоров'я, освіти, спорту, культури, державного управління та інші витрати плюс капітальні витрати, тоді як на соціальний захист населення витрачається 21% ВВП. На думку фахівця з питань соціального захисту Світового банку Катерини Петріної показник у 21 % є дуже великим для соціального захисту населення, і за таких цифр у нашій країні не повинно бути бідних, проте ці кошти витрачаються таким чином, що не допомагають людям вийти з важкого становища або підвищити свій рівень доходів.

15 червня Міністр із питань житлово-комунального господарства Олексій Кучеренко вважає безперспективною подальшу газифікацію сіл. „Доводиться констатувати, що багато років підряд ми всі – депутати всіх скликань, уряду – робили дурниці, ми займалися газифікацією сільської місцевості, а тим часом ціна на газ суттєво зростала", – зазначив міністр. При цьому він висловив переконання, що необхідно більше зусиль приділяти модернізації котелень і переводити їх з газу на альтернативні джерела енергії. Кучеренко розкритикував усі місцеві органи влади за невиконання указів президента і рішень уряду, якими їм доручалося розробити регіональні програми з модернізації теплокомуненерго.

15 червня Падіння промвиробництва у травні знову вийшло на 31,8 %, що відповідає показнику попереднього місяця.

16 червня Конституційний Суд визнав неконституційною постанову парламенту, якою він скасував дострокові вибори в Тернополі у березні цього року. Рішення КС є обов'язковим до виконання.

Як Україні порозумітися з Молдовою?

Текст: Віталій Кулик, директор Центру досліджень проблем громадянського суспільства | Фото: архів

Після акцій протесту 7-9 квітня у Кишиневі, в Республіці Молдова почав формуватися новий політичний простір, який характеризується підвищеними ризиками для її внутрішньополітичної стабільності. Події на вулицях молдовської столиці показали, що тут існує потужне протестне середовище, яке не бажає йти на компроміси з правлячою партією і більшою мірою зорієнтоване на інтеграцію Молдови з Румунією. Це не може не хвилювати Україну, яка має власні інтереси в Молдові.

У той же час, протягом останніх кількох років українсько-молдовські відносини не відзначалися політичною динамікою. Між Києвом та Кишиневом накопичилось багато невирішених питань, консервація яких призводить до зростання взаємної недовіри між країнами.

Стосунки між Києвом і Кишиневом протягом останніх років полягали в тому, що Україна крок за кроком здавала свої позиції по багатьом важливим економічним питанням. Так Київ погодився піти Молдові назустріч у питаннях забезпечення постачань газу за рахунок квоти України (на початку 2006-го та у 2009 р., а також постачань електроенергії за пониженими тарифами до 2009 р.), українська сторона дала згоду на впровадження моніторингової Місії ЄС на українсько-молдовському кордоні і впровадження уніфікованого митного порядку на придністровській ділянці спільного кордону, Київ відкрив український ринок для постачань молдовській алкогольній продукції (після введення Росією заборони на постачання молдовського вина, що завдало збитків українській виноробній промисловості) тощо.

Такий підхід Києва у відносинах із сусідом будувався з розрахунком, що згодом Кишинів розвиватиме дружній нашій країні курс. Можна припустити, що на якомусь етапі Молдова, напевно, почала вважати, що постійні поступки України — ознака її слабкості. Не дивлячись на наявні домовленості на найвищому рівні, молдовська сторона з різних причин їх не виконує, роздаючи все нові обіцянки.

Українські експерти вважають, що стан „неврегульованості" проблемних питань українсько-молдовських відносин значною мірою обумовлений браком політичної волі команди В. Вороніна, яка не зацікавлена у врегулюванні проблем з Києвом, якщо це вимагатиме додаткових поступок з молдовського боку.

Президент Молдови В. Воронін неодноразово дозволяв собі неприємні для України висловлювання в російських ЗМІ. Є чимало прикладів, коли Кишинів, усупереч нормам СОТ, ішов на відверто дискримінаційні кроки стосовно українських експортерів, транспортних перевізників. У придністровському врегулюванні команда Вороніна, особливо не церемонячись із Києвом, намагалася використовувати його як інструмент у своєму діалозі з Росією.

На даному етапі у Києві, здається, вже звернули увагу на необхідність вироблення нових підходів до Кишинева. Головне – підійти до цього питання виважено й без перегинів. Украй необхідна стратегічна оцінка перспектив подальших взаємовідносин із Молдовою.

„Больові" точки двосторонніх відносин

Будівництво нафтотерміналу поблизу селища Джурджулешти (Міжнародний вільний порт Джурджулешти – МВПД) на ділянці берега Дунаю, 400 метрами якого Україна поступилася Молдові на прохання Кишинева, було розпочате в 1997 р. Як будівництво, так і експлуатація цього нафтотерміналу з екологічного погляду являє потенційну загрозу для Придунайського регіону України. Питання неодноразово розглядалося впродовж останніх 10 років на різних рівнях, в т.ч. і на вищому. Лише 5 вересня 2006 р., в результаті наполегливих прохань, Україні був переданий пакет матеріалів, підготовлених Міністерством екології і природних ресурсів Республіки Молдова, які були визнані українською стороною як такі, що не є достатнім обґрунтуванням будівництва такого екологічно небезпечного об'єкту, як нафтотермінал.

Та користуючись відсутністю планомірної та фахової реакції України, а також заручившись підтримкою Румунії, ряду західних країн, Адміністрації з навігації Нижнього Дунаю тощо, нафтотермінал вже фактично Молдовою відкритий та функціонує, повним ходом йдуть роботи із будівництва зернотерміналу та пасажирського порту, невдовзі мають розпочатися роботи із будівництва контейнерного та вантажного терміналів.

Крім того, в кінці серпня 2006 р. здано в експлуатацію залізничну гілку Кагул–Джурджулешти, яка зв'язала порт Джурджулешти з мережею молдовської залізниці і дозволяє направляти вантажі на МВПД та порт Галац (Румунія), обминаючи як Придністров'я, так і Україну. Ще на самому початку будівельних робіт керівництвом Молдови прямо було заявлено, що зазначена залізнична гілка будується, у першу чергу, з метою „уникнення залежності від України".

Апелюючи до норм міжнародного права та правил судноплавства по Дунаю, які передбачають вільне пересування суден міжнародним фарватером, молдовська сторона не бачить сьогодні для себе перешкод у плані здійснення повноцінної роботи МВПД.

Згідно з Додатковим протоколом до Договору між Україною і Республікою Молдова про державний кордон відносно передачі у власність України ділянки автомобільної дороги Одеса–Рені в районі населеного пункту Паланка Республіки Молдова, а також земельної ділянки, по якій вона проходить, і режиму їх експлуатації, Республіка Молдова повинна була передати їх у власність України.

Проте передача земельної ділянки не відбулася, не дивлячись на неодноразові нагадування української сторони на всіх рівнях. Ще під час засідання Міжурядової комісії 29 травня 2006 р. у Києві була досягнута домовленість, що молдовська сторона в місячний термін визначить компетентний орган, відповідальний за передачу землі. Станом на червень 2009 р. питання залишилося невирішеним, молдовська сторона не може визначити такий компетентний орган.

Посилання української сторони, що саме Україна зробила Молдову „морською державою", надавши їй ділянку берега на Дунаї, натомість не отримавши землю під ділянкою автодороги Одеса–Рені (7,77 км) після ратифікації Парламентами обох країн Договору про державний кордон, молдовською стороною не беруться до уваги. За матеріалами делімітації обмін територіями становив 6: 1 на користь Молдови (тільки у районі н.п. Бесарабяска Молдовою отримано півміста, рефрижераторне депо з рухомим складом, приватний виноградник – загалом 147,2 га). Слід зазначити, що молдовська сторона досить активно співпрацює у цьому сенсі з європейською спільнотою. За сигналами, які надходять від представників дипкорпусу, акредитованого у Молдові, реакція європейської спільноти сьогодні не на користь України.

Зрив графіку та затягування демаркації українсько-молдовського кордону

Відповідно до положень Договору про українсько-молдовський державний кордон мають тривати роботи з його демаркації. Проте останні засідання Спільної українсько-молдовської демаркаційної комісії засвідчили незмінність позицій сторін щодо відсутності компромісних позицій.

Офіційний Кишинів готовий до вирішення питання демаркації державного кордону у районі греблі Дністровського буферного гідровузла за варіантом української сторони у разі надання поступок України в питаннях демаркації спільного кордону в районі транспортно-енергетичного комплексу н.п. Джурджулешти. У той же час, молдовська сторона штучно затягує початок демаркації центральної (придністровської) ділянки українсько-молдовського державного кордону, посилаючись на пасивну реакцію керівництва Придністровського регіону. Керівництво Придністровського регіону в цілому позитивно відноситься до необхідності демаркації ділянки кордону з Україною, проте ініціатива в цьому питанні повинна належати українській стороні.

У разі недосягнення компромісу між сторонами найближчим часом, подальший розвиток подій може призвести до відмови Молдови від вирішення зазначених питань „пакетом", що остаточно зведе нанівець значні зусилля, докладені протягом останнього року, та на невизначений час заблокує вирішення першочергових питань українсько-молдовських відносин.

При цьому під загрозу „заморожування" підпадають не лише питання демаркації державного кордону у районах н.п. Джурджулешти та Дністровської ГАЕС, а й демаркації центральної ділянки українсько-молдовського державного кордону, яке молдовська сторона напряму пов'язує з першими двома, а також питання власності на буферний гідровузол Дністровської ГЕС-2.

Молдовська сторона впродовж останнього часу прагне втягнути Україну як сторону конфлікту в Придністров'ї. Нашими руками (через введення обмежувальних заходів по експортно-імпортних операціях придністровських економічних агентів) змусити Придністров'я до поступливості в процесі реінтеграції Молдови. Адміністрація Вороніна (як і офіційний Бухарест) не розглядають Україну як самостійного гравця, суб'єкта регіональної політики. Кишинів прагне знаходити важелі впливу на поведінку Києва за межами України, зокрема в Брюсселі. Тому будь-які поступки в двосторонньому діалозі з Києвом Кишинів намагається поєднати з комплексом придністровського врегулювання, розглядаючи їх у пакеті.

Придністровське врегулювання

У 2008–2009 рр. так і не вдалося відновити повноцінні переговори сторін придністровського врегулювання у форматі „5+2" (сторони конфлікту – Республіка Молдова та Придністров'я, гаранти врегулювання – Україна, Російська Федерація, ОБСЄ та спостерігачі – США і ЄС). Нинішній стан придністровського врегулювання може бути охарактеризований як інерційний. І у Тирасполі, і в Кишиневі розуміють, що реалізувати з вигодою для себе проект остаточного вирішення конфлікту неможливо. Хоча офіційний Кишинів у жовтні 2008 р. задекларував готовність разом із Москвою реалізувати так звані „пакетні пропозиції", уже наприкінці листопада 2008 р. молдовське керівництво усвідомило їхню безперспективність.

В короткостроковій перспективі будь-які істотні зміни в процесі придністровського врегулювання є малоймовірними. У першу чергу це пов'язано з завершенням виборчих перегонів у РМ й пов'язаним із цим переформатуванням у керівництві Молдови. Найближчим часом обидві сторони конфлікту будуть намагатися перекласти

Попри наявність комплексу невирішених питань в українсько-молдовському діалозі, Києву необхідно виступати ко-спонсором молдовської незалежності і молдовської ідентичності.

провину за відсутність прогресу в переговорах одна на іншу.

Фактично, на даному етапі переговорний процес (як у форматі „5+2", так і в „2+1") між Придністров'ям та Молдовою вичерпав свою актуальність для молдовської і придністровської політеліт, і посадити сторони за стіл переговорів можуть лише зовнішні гравці.

У тому, щоб переговори у форматі „5+2" не відновилися, зацікавлена й Росія, яка не втрачає надії в поствиборчий період у РМ сформувати більш ефективний для неї алгоритм „2+1" (РМ, Придністров'я та РФ). У той же час Москва не бажає ускладнювати й без того проблемні відносини з ОБСЄ і ЄС. Тому віддає перевагу практиці руками придністровської сторони зривати строки початку діалогу, переводячи в режим паузи переговорний процес у цілому.

Остаточна схема подальших кроків Москви на цьому напрямі поки що відсутня. Кремль враховує можливість політичних спекуляцій з цього питання як у Кишиневі, так і в Тирасполі, а також специфіку особистих відносин обох лідерів. Тому російська сторона не має значних очікувань від можливих зустрічей у форматі „2+1", бо їх результати можуть обмежитися лише спільним меморандумом про наміри і це стане своєрідним бекграундом для відновлення формату „5+2", при збереженні модерації процесу за РФ.

Свій внесок у затягування переговорного процесу, як не дивно, вносить і Євросоюз. При неможливості поновлення формату „5+2" єврочиновники намагаються недопустити реалізації російсько-молдовського плану врегулювання і тим самим підігрують Тирасполю й Кишиневу в їхньому небажанні домовлятися. Крім того, європейці схильні інструментизовувати свій вплив на переговорний процес за допомогою Місії EUBAM, що здійснює контроль за придністровською ділянкою українсько-молдовського кордону.

У свою чергу, місія Єврокомісії з питань допомоги на кордоні України та Молдови, як один з основних інструментів впливу ЄС на ситуацію в регіоні, поки що не повною мірою справляється з покладеними на неї функціями, зокрема щодо усунення економічних передумов, які створюють ґрунт для існування придністровського конфлікту.

Після 3 років роботи Місії ЄС не створена навіть концепція здійснення контролю за переміщенням товарів на адміністративному кордоні між Молдовою й ПМР; загальні операції контролюючих органів України й РМ під егідою Місії ЄС є досить неефективними; сумнівними є результати участі Місії в боротьбі з нелегальною міграцією й трафіком крадених автомобілів через українсько-молдовський кордон і т.п.

У найближчій перспективі, з урахуванням розвитку світової фінансової й економічної кризи та газового українсько-російського конфлікту, ЄС не буде сваритися з Росією через Молдову, оскільки зацікавлений у стабільних поставках енергоносіїв, а вирішення внутрішньоекономічних проблем буде переважати над зовнішньоекономічними ініціативами.

Таким чином, придністровське врегулювання „зависло", і ніхто із гравців не може або не бажає перезавантажувати систему.

Більшість експертів сходяться на тому, що остаточне вирішення придністровського конфлікту може затягтися, що ймовірно збільшить вплив загроз стану забезпечення національної безпеки України. У даних умовах Києву доцільно розробити стратегію мінімізації власних ризиків і загроз при неврегульованості придністровського конфлікту в сферах політики, економіки та безпеки, а також ужити заходів по посиленню свого впливу в регіоні.

Виклики національній безпеці України

Зволікання Києва з подальшим просуванням Графіку вирішення першочергових проблем українсько-молдовського співробітництва призведе до їх консервування, а також ускладнить пошук шляхів їхнього вирішення в інтересах нашої держави у майбутньому.

Динаміка останніх років свідчить про посилення впливу російського та румунського чинників на ситуацію в РМ. По суті, у разі продовження руху Молдови в орбіту Кремля, врегулювання українсько-молдовських двосторонніх проблем все більшою мірою буде залежати від політичної волі РФ. Аналогічно Бухарест, у разі подальшого посилення свого впливу в регіоні, докладатиме чималих зусиль для того, щоб упередити можливе потепління у відносинах Києва і Кишинева, зберегти існуючі неврегульовані проблеми українсько-молдовського співробітництва. На відміну від України, в РМ існує єдиний центр влади (команда В. Вороніна), що обумовлює високий ступінь оперативності прийняття рішень в Кишиневі (перевага РМ над Україною в інформаційно-пропагандистській роботі із Заходом протягом останніх років стала очевидною та підкріплена багатьма прикладами).

Фінансово-економічна криза досягла обох берегів Дністра. Незважаючи на оптимістичний тон офіційної статистики, середній розмір пенсій у Молдові ледь дотягає до 50-60% прожиткового мінімуму, зарплати бюджетників не покривають вартості мінімального споживчого кошика. З листопада минулого року по квітень поточного року близько 100 тис. молдовських громадян повернулися із зарубіжних заробітків. Перспектив знайти роботу в Молдові у них немає. Окрім того, молдовські громадяни шлють додому все менше грошей. За перший квартал 2009 року об'єм грошових переказів з-за кордону склав 227 млн. доларів – на 93,6 млн. менше ніж за аналогічний період минулого року.

Тим часом кризові явища в економіці Придністровського регіону також даються взнаки. У першому півріччі 2009 року обсяг промислового виробництва скоротився на 38%, на 50% скоротив випуск продукції ММЗ, скорочення простежуються й на таких виробництвах, як „Квінт", „Тиротекс", „Молдавкабель" і ін.

У випадку досягнення критичної точки кризи в Придністров'ї та РМ сторони можуть піти на взаємне загострення з наступним силовим з'ясуванням відносин. Мова не йде про збройне зіткнення, але Кишинів може спробувати ввести фронтальні обмежувальні міри по відношенню до придністровських економічних агентів, зовнішньоекономічної діяльності ПМР і навіть припинити режим вільного перетинання внутрішнього „кордону" фізичними особами. Не виключені й відповідні дії Тирасполя на адресу товаропотоку в Молдову.

Навіть якщо цей катастрофічний сценарій не буде реалізований, консервація тенденції до спаду промислового виробництва в ПМР та РМ, нагромадження проблем соціально-економічного характеру й погіршення рівня життя в Придністров'ї творить загрозу соціального вибуху й зростання трудової міграції в Україну, загострення криміногенної обстановки на кордоні, поновленню контрабандних схем.

Замість висновків

Попри наявність комплексу невирішених питань в українсько-молдовському діалозі, Києву необхідно виступати ко-спонсором молдовської незалежності і молдовської ідентичності. Йдеться про незалежну, позаблокову Молдову, яка вибрала для себе орієнтиром перспективу членства в ЄС (без посередницьких послуг Румунії).

Це не означає, що Київ може стати спонсором і реінтеграції Молдови. Це справа самих Кишинева і Тирасполя, перший повинен спочатку налагодити клімат довіри, ввести гарантійні механізми виконання досягнутих домовленостей.

На жаль, через внутрішню соціально-економічну кризу і політичну нестабільність, Україна позбавлена можливості вести наступальну політику у Придністров'ї і повною мірою використовувати шанс „паузи" в діалозі для зміцнення власних позицій. По суті, на сьогодні наша роль у врегулюванні зводиться до рефлексії на ініціативи інших гравців і асистентського супроводу політичної лінії ЄС у Придністровському врегулюванні.

Проте Київ все ще може виступати модератором переговорного процесу, стимулюючи Тирасполь і Кишинів до інтернаціоналізації діалогу і відновлення переговорів в рамках формату „5+2". Для цього у нас є і ресурси, і механізми. Звичайно, Україна не має достатніх фінансових ресурсів для заміщення російської економічної допомоги Придністров'ю. Та це і не є доцільним. Але українська сторона має розуміння і підтримку з боку ЄС в процесі зниження ризиків для регіону. Можна залучити фінансову допомогу з боку Євросоюзу для вирішення багатьох важливих соціально-економічних проблем Придністров'я і переформатування стосунків з Молдовою у бік неконфліктної моделі діалогу Києва і Кишинева. Це, поза сумнівом, підвищить роль України в регіоні і знизить ризики від можливого загострення.

Що ж до безпосереднього врегулювання больових питань відносин України та РМ, то Києву необхідно діяти асиметрично. По-перше, далі реалізовувати курс на диверсифікацію енергетичних та транспортних коридорів в обхід РМ, з обов'язковим супроводженням цього курсу через ЗМІ; по-друге, проводити активну систематичну роботу з впливовими західними інституціями з метою схилення їх до позиції України і, відповідно, отримання додаткових важелів у переговорному процесі із молдовською стороною.

Україна повинна комплексно підійти до всіх питань, які нагромадилися у відносинах із Молдовою. Якщо Кишинів і далі ігноруватиме сигнали Києва про необхідність якнайшвидшого вирішення двосторонніх питань, Україні потрібно розпочати реалізацію плану дій з мінімізації ризиків від невирішених проблем.

16 червня Міністр транспорту і зв'язку Йосип Вінський спростовує заяву прем'єр-міністра Юлії Тимошенко про те, що він має намір брати участь у виборах президента і хоче вибачень прем'єра за наклеп. „Я не маю наміру балотуватися в президенти. Це моя тверда позиція. Якщо Тимошенко не вибачиться, я напишу заяву про відставку", – сказав міністр.

16 червня Юлія Тимошенко заявила, що іде на вибори президента. А перший віце-прем'єр Олександр Турчинов буде офіційно призначений керівником виборчого штабу партії „Батьківщина". Таким чином, Кабінет Міністрів, який вже зараз працює без міністрів фінансів, зовнішніх справ та оборони, через вибори може залишитися не тільки без міністра транспорту і зв'язку, але й без прем'єра та віце-прем'єра.

17 червня Міністр транспорту і зв'язку Йосип Вінський подав заяву про відставку із займаної посади. „Моя заява обумовлена серйозними розбіжностями з прем'єр-міністром Юлією Тимошенко щодо політичних, кадрових, економічних питань, а також етики стосунків між членами Кабінету міністрів", – йдеться у заяві Вінського. Крім того, додає він, „прем'єром блокуються вкрай необхідні для галузі реформи та виділення необхідних коштів для розбудови об'єктів інфраструктури, пов'язаних з проведенням в Україні Євро–2012".

17 червня Після 13 грудня всі представники ФСБ Росії на російському Чорноморському флоті повинні залишити територію України. Про це повідомив голова Служби безпеки України Валентин Наливайченко. За словами керівника СБУ, на російському Чорноморському флоті зараз є 19 офіцерів ФСБ, які займаються контррозвідувальною діяльністю.

18 червня На вулицях Одеси з'явилися білборди з фотографією начальниці Контрольно-ревізійного управління в Одеській області Лілією Томашевською, яка танцює в стриптиз-клубі. „Бар КРУжок. КРУтейшее обслуживание КРУглосуточно", написано на плакаті. Внизу вказаний особистий мобільний телефон Томашевської. „Я дуже рада, що мер і його команда відреагували на результати ревізії бюджету міста Одеси, але, на жаль, вони вміють боротися лише з жінками і дітьми", – заявила Томашевська. Наступного дня начальницю КРУ звільнили.

19 червня В Івано-Франківську співробітники СБУ затримали на гарячому під час одержання хабара першого заступника голови правління Національної акціонерної компанії „Надра України". Держслужбовець вимагав 115 тисяч доларів за незаконний продаж майна і землі, яка є власністю держави.

20 червня Чемпіон світу за версіями IBF, IBO, WBO Володимир Кличко відстояв свої титули у бою проти узбецького чемпіона WBA Руслана Чагаєва.

21 червня Спікер Верховної Ради Володимир Литвин заявив про свій намір брати участь у президентських виборах, якщо не буде сформовано „уряд національного порятунку".

Світлана Пиркало: „Проза мені ближча, бо прозою легше розповісти історію“

Розмовляв Андрій Любка. Ужгород – Лондон
Фото з архіву Світлани Пиркало

Представляти Світлану Пиркало — штука марна й непотрібна. Про те, що вона письменниця, перекладачка, журналістка української студії Радіо Бі-Бі-Сі в Лондоні, колумністка „Газети по-українськи“, здається, знають усі. Так само культові „Зелену Маргариту“, „Не думай про червоне“, „Кухню егоїста“ — основні Світланині книжки — читали всі.
Чим вона заворожує читача — правдивістю, щирістю, безпосередністю, плавністю тексту, своєю особою? Як і про що їй зараз думається й пишеться? Що відбувається в її снах і про перший, „дебютний“ вірш Світлани Пиркало розповіла сама письменниця в ексклюзивному інтерв'ю „Українському журналу“.

Світлано, вже довгий час від тебе не з'являлося нічого нового – мова про велику, сюжетну прозу. Чи означає це, що скоро врешті отримаємо новий роман?
Ні, не означає. Я не пишу великого роману, концентруюся на колонках. Переклала книгу Марини Левицької „Два фургони“ – там фігурують українські заробітчани в Англії. Зараз узагалі писати не хочеться, навіть колонок. Навіть інтерв'ю давати в лом. І бухати не хочеться, і на роботу ходити страшенно не хочеться. Я думаю, що в мене рання криза середнього віку.

Один із твоїх романів називається „Не думай про червоне“, а в Оксани Луцишиної є книжка „Не червоніючи“. Було багато розмов про перегуки твого тексту з книгою Гелени Філдінг „Щоденник Бріджит Джоунс“. Чи співвідносиш ти свою творчість з так званою „жіночою“ прозою?
Залежно що вважати жіночою прозою. Якщо зайти в пересічну британську книгарню, то кілька стелажів у ній будуть присвячені книжкам, на обкладинках яких рясно фігурують туфельки, сумочки, руки з манікюром та велетенськими перснями. Це те, що я вважаю „жіночою прозою“, легкі, з невибагливим гумором тексти про романтичні стосунки. Як правило, такі тексти не зачіпають серйозних тем, бо це не їхнє призначення. Вони простежують романтичне життя героїні і найрадше закінчуються шлюбом чи мають якесь інше позитивне вирішення стосунків із героєм. У цьому сенсі моя проза, звісно, відрізняється. Інша справа, що обидві мої прозові книги написані від першої особи, гранично простим стилем, і теми індивідуальної свободи, кар'єри, фемінізму, дружби чи сучасних медіа там обговорюються без інтелектуальної пурги. Проте я знаю, що серед моїх читачів жінок – більше половини, і це цілком логічно, адже й мої героїні – також жінки, а точніше кажучи, я. Приємно, проте, що жіночий погляд на світ цікавить і протилежну стать.

Коли ти вперше вирішила чи, може, вперше захотіла стати письменницею? І які відчуття були в той момент, коли ти поставила останню крапку в романі і вимкнула комп'ютер?
Я у вісім років написала вірша під впливом Анатолія Костецького, з якого більшість рядків пам'ятаю і зараз.

Що я хочу робити?
Я хочу дітей учити.
А що я хочу найбільше?
Я хочу писати вірші
І на ракетах крилатих
У космос я хочу літати.

Цим віршем я пишаюся чи не стільки ж, як книжками. З космосом виявилося тугувато, дітей учити мені протипоказано через нестабільний психічний стан (вони мене виводять), а писати – пишу, тільки не вірші, а всяке таке. Останню крапку в романі я ставила стільки разів, що, в принципі, відчуття завершення не було. Може, хтось у це не повірить, але я кілька разів переписувала обидві прозові книжки, в „Не думай про червоне“ – викинувши й замінивши близько половини тексту.

Які технічні особливості твого творчого процесу – коли пишеш, то куриш, п'єш, слухаєш музику, ходиш кімнатою; чи ведеш записник, у котрий записуєш якісь ситуації і характери, висловлювання?
Було таке, що, аби відповідати образові якогось такого Гемінґвея, я закурювала, довго думала, дивлячись у нікуди невидючими очима, і навіть якось сідала писати із вином. Але це дурниця, бо заважає писати. А напідпитку взагалі писати неможливо, бо думаєш, що такого геніального тексту ще ніхто не народжував, а зранку перечитуєш – страшенна фігня. Записник із нотатками, похабними віршиками, думками та ідеями у мене майже завжди є, і майже всі вони – починаючи зі школи – збереглися. Правда, „тєтраді друзєй“ у мене не було. Я заводила її, щоб не випадати з парадигми, і навіть фантики збирала в піонерському таборі, але це дебільне заняття.

Про що ти хотіла би написати, але ніяк не візьмешся до справи?
Про Полтаву кінця 80-х років.

Що з останніх новинок англомовної літератури варто якнайшвидше перекласти українською?
Щойно дочитала роман „Білий тигр“ індійця Аравінда Адіги, який він написав англійською, живучи в Індії. Цей роман здобув Букерівську премію. Він мене вразив як влучно знайденим голосом, так і громадянським пафосом,

і исьменницькою майстерністю. Але зараз перекладати – дохлий номер, бо ні в кого немає грошей навіть просто на видання того, що пишуть юні графомани, яким не треба гонорару платити. Перекладачеві ж треба платити – це каторжна робота. За права треба платити. Треба мати якусь ідею, що перекладати, а не в усіх видавців є поняття про світову літературу. Поділюся радістю, проте, що видавництво „Основи" почало перекладати грубу працю історика Нормана Дейвіса про Другу світову війну. Я особисто, своїми маленькими руцями привезла Валентині Кириловій цю книгу з Лондона, і вона оперативно за неї взялася. І, до речі, тут же віддала гроші за книжку, ще й нагодувала холодцем, ще й кавою напоїла. Кавою всі поять, а от холодець у видавництві є не в кожного.

Чи слідкуєш за теперішнім українським літературним процесом? Які імена, тексти хотілося б назвати?

Я не просто слідкую. Я б сказала так: Світлана Пиркало – це саме та людина, яка слідкує за сучасним літпроцесом. Я організовую книжкову премію „Книга року Бі-Бі-Сі" й читаю близько 30 нових українських книжок на рік. Переможців нашої премії – Люко Дашвара, Володимира Діброву, Сергія Жадана та Юрія Винничука – щиро рекомендую. Всі вони мають своїх шанувальників. Багато галасу наробило наше рішення присудити звання „Книги року Бі-Бі-Сі" роману Люко Дашвара „Молоко з кров'ю". Але я й надалі переконана, що такого драматизму, лаконічності й динаміки у нашій новітній літературі ще не було. Хай кажуть, що це масова література. Головне, я вважаю, аби книжка була добре написана. Але якщо говорити про „літературну" літературу, запам'яталися тексти Маріанни Кіяновської. Збірка має назву „Стежка вздовж ріки". І багато іншого також сподобалося. Мені особисто припала до душі „Авантюра, або реалії мандрів по-бідняцьки" Артема Чапая. Мат-перемат у його описах подорожей Латинською Америкою не відволікає від краси його верлібрів.

Як змінилося за останні роки ставлення британців до України?

А чорт його зна. Під час Майдану всі підтримували, а зараз трохи призабули. Газова криза попсувала Україні імідж: Київ так і не зміг пояснити свою позицію.

Яка подія в твоєму житті за останній рік особливо запам'яталася?

Тут спочатку належиться говорити про сімейні справи: росте племінник, наприклад. Він почав ходити. Але розповім про вечерю в Кембриджі. Там новий голова українських студій, американець Рорі Фіннін. Він вивчив українську мову, коли був у Peace Corps. Так от, після щорічної лекції Стасюка мене запросили на чудову вечерю в Робінсон-коледжі. І тут, за келихом білого бургундського, тицяючи виделкою в фуа-гру, заговорили ми з Рорі про футуристів. Чого – вже не пригадую. І тут він узявся майже без акценту цитувати Семенка, а потім аналізувати пізнього Тичину і знаходити в його творчості посилання на депортацію кримських татар. У мене випала з рота фуа-гра. Далі він зачитав строфу з „Енеїди" Котляревського, а оце щойно прислав мені вірш одного зі своїх студентів – ірландця, судячи з прізвища, – присвячений Василю Стусові. І вірш виявився суперський. Оце, слово честі, мені запам'яталося. Мій чоловік-американець, який по-українськи ні в зуб ногою, дуже смішно приревнував і навіть збирався вчити мову цілий день.

В одному з інтерв'ю ти необережно промовилася, що „літературний процес більше опирається на прозу, на романи". Чи справді так вважаєш? Що в сучасній поезії тобі подобається? І хто твій улюблений поет, чи маєш звичку або потребу час від часу читати вірші?

Е-е, я на такі дражливі питання не можу відповідати. Коли поет питає прозаїка, чому та необережно говорить про прозу, тут я боюся, що ми ступили на слизький лід. Не тицяючи пальцями в віртуально присутню при цьому інтерв'ю компанію, скажу, що сучасна молода поезія в Україні мені здається класною і якісною. Але проза мені ближча, бо прозою легше розповісти історію.

Яка різниця між роботою журналіста в українських медіа і британських?

Величезна. Не буду вдаватися в питання свободи слова чи залежності від олігархів, бо це питання складні, і словами „добре чи погано", „ось у нас" чи „а от у них" тут не обійдешся. Є багато нюансів, і не все так просто на Заході. Але в Україні, принаймні поки я там жила, бракувало професіоналів, і можна було зробити кар'єру просто блискавично. В Британії такої можливості немає: люди довго йдуть до редакторських посад, бо старі журналісти, з досвідом і старою „закалкою", не гірші, а кращі за молодих і дурних. А в Україні часто навпаки.

Досвід, автобіографізм – чи є для тебе ці категорії основними в творчому процесі?

Так, бо в світовій літературі вже, в принципі, все написано. Я можу тільки повторити деякі тези, пропустивши їх крізь призму власного досвіду. Моє прагнення – змусити читача замислитися і повеселити її чи його в рівній мірі. Для мене найпростіший спосіб це зробити – це запропонувати свій погляд на світ навколо.

Як часто тобі хочеться повернутися в Україну?

Я часто там буваю. Ми не за залізною завісою. Але найкращим рецептом від ностальгії, після докторської ковбаси з литовського магазину, є рідне телебачення, яке я дивлюся по тарілці. 5 хвилин – і настає ейфорія від того, що можна легко перемкнути на Бі-Бі-Сі.

Про що твої сни?

Раніше були про Януковича. Раз привернулася Тимошенко з Турчиновим. Я пишу про них у колонках. А раз був сон про п'яного українського поета, який також бачить сон, і я в тому сні борюся зі страшидлами, які йому привиділись. Але якщо його розбудити, то я зникну.

Бі-Бі-Сі для тебе – лише етап у пошуку себе? Де б іще ти хотіла попрацювати і чи обов'язково це має бути журналістика?

Хотіла би попрацювати в британських якісних газетах чи журналах. Узагалі-то моє улюблене видання – журнал „Прайвет Ай", приватне око (так тут називають приватних детективів). Це – суспільна сатира, журналістські розслідування, прикольні карикатури на соціальні стереотипи.

Розкажи про свій лондонський ритм життя.

Інколи він буває дуже напруженим, але зараз щось сезонний занепад. Він у мене влітку. Ми тут дуже напружено працюємо, як це не дивно. 5-6 разів на рік ходжу в оперу, стільки ж – на великі рок-концерти. Минулого літа їздили по британських музичних фестивалях. Раз на рік подорожуємо історичними місцями Європи. Торік провела в Україні в сумі два місяці. Але останніми місяцями хочеться просто почитати добру книжку. Ось недавно закінчила „Брік-лейн" Моніки Алі, про життя бангладешців у східному Лондоні. У нас є садок, там ми смажимо барбекю, шашлик по-нашому, і до нас приходять друзі. Сестра моя тепер також живе у Лондоні, у неї є синок Андрійко, який уже каже кілька українських слів. Що ще треба людям? Книжкову шафу нову тільки куплю, і все. Бо стара завалена Іренами Карпами. (Остання її книжка сподобалася, до речі. Перша половина.)

Чого зараз бракує українській літературі? А чого в ній забагато?

Бракує сюжетів, драми, історій. Забагато графоманів видається, але криза з цим упорається. Бракує потужного, авторитетного політика, суспільних фігур, які приходили б до книгарні із журналістами й запитували: а чому у вас тільки одна шафа з сучасними українськими книжками, і та на другому поверсі? А де оцей чи оцей автор? А де класика? А гарних книжок у нашій літературі достатньо пишеться, і таланти, в принципі, знаходять собі дорогу.

❮

Світлана Пиркало

БЕЛЛА ІТАЛІЯ.

Подорожні нотатки

До Пізи

Демонстранти також чистять зуби перед сном. Один із них стояв перед раковиною в піжамі, чекаючи своєї черги, коли наряд спецназу вдерся на його поверх. Демонстрант – економіст і гуманіст – хотів поговорити з ними, але передумав за мить до того, як стало надто пізно. Він дременув по сходах, стискаючи в руці зубну щітку, а спецназ узявся за студентку археології.

Роботи було багато: переламати руку, розтрощити ногами її несвідоме тіло, трохи попрацювати над черепом за допомогою кута книжкової шафи. Студентка навіть не була на демонстрації. Вона просто приїхала до Генуї та оселилася в тій самій школі, яку надали для протестуючих проти саміту Великої Вісімки. Спецназ взявся за інших. Ніч 21 липня 2001 року – рівно сім років тому – була короткою, як і годиться липневим ночам, і треба було ще скалічити понад дев'яносто молодих людей, хайрастих поголити, грамотним побризкати рани перцем. Було б іще добре, якби вони під час цього кричали „Слава дуче", „Хай живе поліція", а якщо не захочуть співати фашистських пісень, можна на них буде помочитися.

Слідство щодо бійні в Генуї закінчилося. П'ятнадцятьох поліцейських та співробітників в'язниці, включно з медиками, визнано винними, але через особливості італійської судової системи жоден з них не сяде в тюрму. Слідство під проводом громадського прокурора Еміліо Зукки хоч і добилося суду попри спротив, проте не змогло розкурочити тісно сплетене кореневище з поліції та влади, з якого проросли чарівні паростки поліцейського неофашизму. Нещодавно переобраний прем'єр-міністр Сильвіо Берлусконі тисне на парламент з вимогою прийняти законодавство, яке відтермінує розгляд справ стосовно періоду до червня 2002 року – як, наприклад, справи щодо його самого. Тому ніхто особливо не сподівається на правосуддя для жертв Генуї.

Італія – прекрасна країна. Її краса настільки повна, настільки велична, настільки древня, що ходячи її вулицями, не дивишся під ноги. Переступаєш, а іноді й вступаєш у відходи діяльності собачих та часом людських організмів, але твій погляд – на гордовитій дзвіниці флорентійського Дуомо, на незнищенних стінах римського Колізею, на містичній стелі Сикстинської капели, на благородних вікнах венеціанських палаццо, на тьмяному золоті кланових генуезьких церков. Ти не хочеш думати про права іммігрантів, про зневагу й відразу італійців до циган, і навіть згадки про фашистський режим дуче Муссоліні якось розчиняються в залитому сонцем густому аквамарині Середземномор'я. Зрештою, думаєш ти, відсьорбуючи к'янті, в Італії були не лише фашисти, а й партизани. Блищить не потьмянілий за століття білий каррарський мармур, ледь-ледь тріпоче листя на оливах. Благословенний край, священна імперія, минула й теперішня. Сліпучо вродлива голова, коростяве тіло.

Про що це я? А, так, поїхали ми в Італію. Мій чоловік, величезний фанат саги про Хрещеного батька, як фільмів, так і книги, ніколи там не був. По ідеї, треба було б повезти його на Сицилію, де справді існує містечко Корлеоне і де багато хто досі говорить окремою сицилійською мовою. Але якось не тягне мене на південь Італії. Рим – це найпівденніше, куди я згодна їхати, та й то не дуже, про що я ще розповім. Мене як пострадянську, ментально невиїзну квазі-інтелігентну людину усе тягне до Ренесансу, музеїв і славетного тосканського вина.

З Лондона можна дешево й сердито – близько $150 туди й назад у набитому літаку – злітати в Пізу. Ту, де вежа. Про яку склали дебільний театральний анекдот із фразою „Я – гонець із Пізи!". Піза – за годину від батьківщини ренесансної флорентійської школи художників, якою, як не важко здогадатися, є Флоренція. Маси українців відкрили для себе це пишне місто. Коли я вперше сюди приїхала, попід віковими церквами, на парківках під станцією Санта Марія Новелла, на п'яццах – скрізь сиділи українці, щойно з автобусів, різали тупими ножиками тернопільське сало з трьохлітрових банок, розкладали хліб на пожмаканих українських газетах, мовчки їли, дивилися перед собою, думали один Бог знає про що. Може, про залишених удома голодних дітей. Флорентійці обходили їх подалі.

Зараз українці вже не сидять кружка на п'яццах. Багато хто повернувся, багато хто навчився жити тут. На моє „Я з України" мене перестали запитувати, чи вже маю тут роботу. Мені кивають і несуть прошутто. Але що при цьому думають – Бог один знає.

Давид

Флоренція – чарівне місто. Ось так от, ні більше, ні менше. Його красу не сфотографуєш і не вмістиш на поштівку.

Тобто можна, звісно, клацнути Дуомо чи статую мікеланджелівського Давида, чи галерею Уфіці, чи міст Понте Веккіо. Але це буде... як сказати – якщо зварити окремо буряк, окремо картоплю, окремо капусту і по черзі це все з'їсти, то борщем воно все одно не стане. Повне враження від Флоренції отримуєш хіба тоді, коли вранці в Уфіці дивишся „найповнішу колекцію ренесансного флорентійського мистецтва в світі" (а де ж йому ще бути, як не тут), а ввечері на вулицях бачиш ті ж гордовиті профілі, що й на картинах фра Філіппо Ліппі.

Усі путівники до Флоренції твердять одне: усього ви не подивитеся, але обов'язково відвідайте Уфіці. Квиток туди краще купувати через Інтернет заздa- ❯

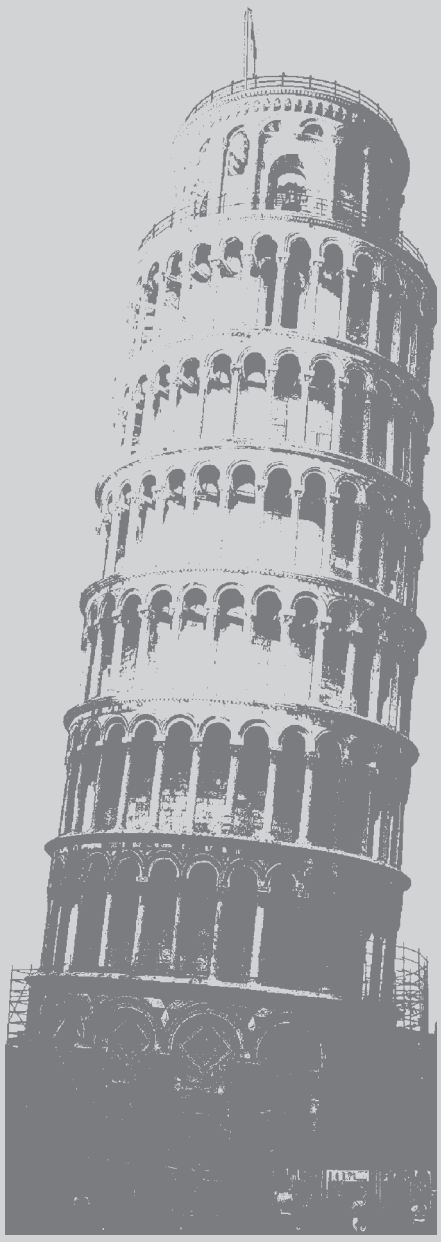

легідь. Він недорогий, але кількість обмежена, тому численні агенції здеруть із вас удесятеро (до € 70) та ще й, як жертві Остапа Бендера, розкажуть, що гроші йдуть на те, щоб провал не так провалювався.

Отже, ви побачили боттічеллівську Венеру, після цього пішли підкріпитися в одну з навколишніх винарень. Навколо продають шкіряні сумки, ви майже купуєте Гуччі за сто баксів, але вчасно беретеся за розум. І раптом повз вас ідуть колони людей, одягнених у середньовічні вбрання, під сурми й барабани. Ви радієте, беретеся фотографувати їх, відштовхуючи японських туристів з набагато кращими фотоапаратами, кадр за кадром фіксуєте римські носи й чітко окреслені губи флорентійців, і вже японські туристи розсіялися в натовпі, і вже немає куди зберігати кадри, і від музейної втоми, спеки й червоного вина вам на мить здається, що ви таки потрапили в середньовіччя, Флорентійська республіка ожила навколо, і зараз вас візьмуть у полон ці нескінченні колони, і ви зникнете під вагою століть, не змінивши й на крихту ці носи й губи своєю кров'ю, бо чужим тут належиться лише рабська праця й благоговіння перед величчю республіки. Це – початок сезону „кальчо сторіко фіорентіно", історичного футболу.

Ви йдете на матч. Під пишною церквою Санта Кроче збудовано стадіон, навколо нього тиняються десятки волоцюг, і всі вони пропонують вам ламаною англійською дати їм гроші, і тоді вони підуть і куплять вам десь у таємному місці квиток. Зрештою приходять білетери. Матч починається о шостій. Усі, кого ви запитували, казали, що це буде десь третя-четверта, але люди приходять таки на шосту, видно, враховуючи, що дуче давно помер, і вчасно тепер нічого не буває, включно з поїздами.

Спершу – ще один парад. Сотні, тисячі флорентійців виходять на арену в середньовічних костюмах, дехто їде на конях зі шпагами. На трибуні поруч з нами – їхні дружини й доньки, також пишно вбрані. Одна має таке ж золоте хвилясте волосся, як Венера Боттічеллі, яку ми бачили вранці в Уфіці. Блондинок і брюнеток порівну, хоча на картинах сімсотлітньої давнини майже всіх флорентійських Богородиць окутувала хмара пшеничних кучерів. Мабуть, все-таки чужинська кров дає себе знати.

Таке ніколи не можливо було б в Англії, думала я. Почувши, що треба вдягти кафтан з буфами і колготи, співробітники тутешніх муніципалітетів висміювали б автора ідеї аж до його не дуже віддаленої смерті від ганьби. Тут не в ціні помпезність і виставляння. Не знаю, як вони справляться з Олімпіадою у 2012 році.

На поле врешті виходять спортсмени, і починається футбол. Це суміш гандболу, європейського й американського футболу і просто старої доброї бійки. Сторони – команди мають чоловік по тридцять – молотять одне одного, як гладіатори, хіба без мечів. Летять клоччя одягу – я не жартую. На чоловіках грають татуйовані м'язи, вони щасливі, що метелять один одного. Потрапити в середину італійського футбольного бунту починає виглядати нецікавою ідеєю. Нарешті виграє команда, за яку вирішив уболівати мій чоловік (йому сподобалися кольори). На поле знову виходять достойники в костюмах. Глядачів не так багато, але це нікого не смутить. Видно, що їм справді по кайфу крокувати у спеку в цих оксамитах, шовках і обладунках.

Подібні свята є в багатьох італійських містах, і на них абсолютно варто потрапити. Бо картини можна і в репродукціях подивитися, а такого ніде не побачиш.

Україна у Каннах. Місія не здійснена

Із 13 по 24 травня 2009 року відбувся найвизначніший кінофестиваль світу – Каннський. Другий рік поспіль завдяки підтримці компанії „Nemiroff" та Української кінофундації Україна представлена у Каннах власним павільйоном у Віллаж Інтернасьональ, де традиційно відбувається і кіноринок.

Проте якщо минулого року ця подія була досить помітною у барвистому калейдоскопі найрізноманітніших фестивальних презентацій, то цього року біле шатро на набережній Круазетт, схоже, було створено лише для надто нечисленної кількості учасників фестивалю. Лише три фільми Україна та її павільйон змогли презентувати вибагливій публіці: „Одного разу я прокинусь" Марини Кондратьєвої, „День переможених" Валерія Ямбурського та трейлер художнього фільму „Відторгнення" Володимира Лерта.

Також відбулися презентація українських дебютів Національної кіностудії художніх фільмів ім. О. Довженка, презентація МКФ „Молодість" 2009 року, презентація, присвячена українській анімації. Нагадаємо, що минулого року Україна представила на кіноринку сім ігрових картин.

Але річ не лише у кількості, але й у якості. Навряд чи привезені у Канни стрічки могли б яскраво засвітитися у такому насиченому кінопросторі, як каннський кіноринок. Якщо врахувати, що саме Каннський кінофестиваль відкрив світові румунське кіно, яке рік від року стає все кращим, а також якщо врахувати здобуту тут Ігорем Стрембіцьким „Золоту пальмову гілку", то ще прикріше за те, що український павільйон у Каннах, не встигнувши встати на ноги, існує у такий спосіб, ніби його головною метою є реклама горілчаного бренду, а не презентація українського кіно.

Катерина Сліпченко, Львів

Пам'яті Назара Гончара (1964–2009)

Може, почати так: є речі, яких неможливо переказати чи перекласти, з яких не буде жодної історії, жодної легенди чи анекдоту, їх можна лише пережити, вони одноразові, як світло, котре, навіть відбите чи переломлене, існує лише доти, доки ти його бачиш. Це наша найкумедніша безпорадність – оце стояння посеред кімнати, куди щойно падало світло, і ось нарешті починають збиратися запізнілі гості, відвідувачі, якісь випадкові роззяви, а його вже нема. І ти готувався до того, що зможеш його показати, що вдасться усім поміститись у цьому освітленому неправильному прямокутнику й на мить перестати дихати, а тепер залишається розповідати. Ти ще трохи чекаєш, сподіваючись, що світло повернеться, що це тінь від хмари куряви за вікном, ти ще не віриш, але павза затягується, треба щось робити, починаєш. Розминаєш пам'ять, розминаєш ще зовсім сиру глину.

***

Сонячний зайчику-пострибайчику
постривай
я язиком чеберяю –
піймай
мене на слові
на тіні мого проміння –
дай тільки дух переведу.

***

Назар приходив пунктуально і переважно мусив чекати на мене, спізнюха. Курив люльку, малював на розкручених аркушах суцільною лінією якісь складні візерунки. Лінія закінчувалася десь у гущі малюнка або виходила поза аркуш, зависала в повітрі. Колись я запитав Назара, чи це можна прочитати, а він відповів: ні, заспівати. І я пригадав собі один із численних Назарових перформенсів, один із найкращих його перформенсів, коли він сидів на сходах львівського етнографічного музею, креслив цю свою химерну лінію на довгій паперовій стрічці і спускав стрічку вниз, скрипалеві Романові Росеві, який

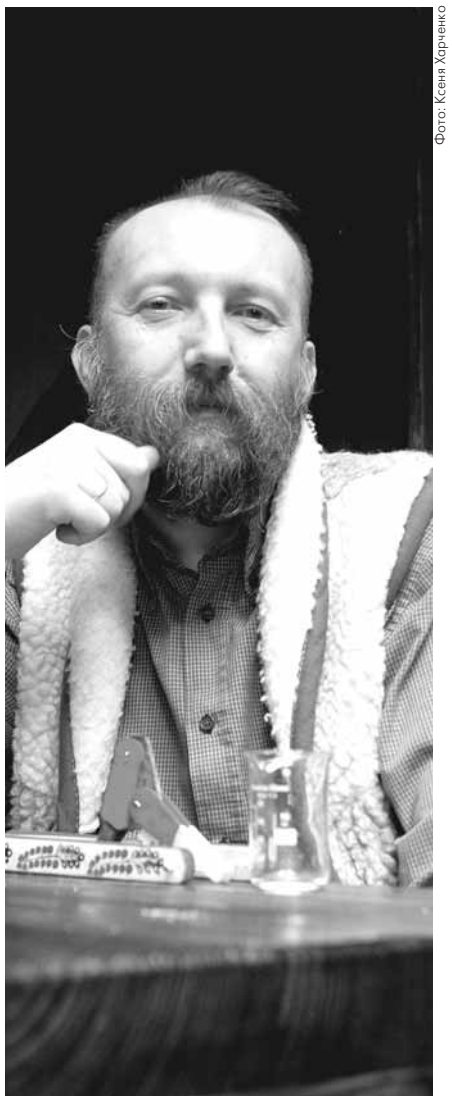
Фото: Ксеня Харченко

грав намальоване. Бо музика – це щось набагато точніше, ніж поезія, щось майже таке саме точне, як мовчання.

Справи, про які потрібно було поговорити, швидко вичерпувалися, і ми просто сиділи, курячи, Назар видобував свою машинку для скручування цигарок, і я вчергове – безуспішно – намагався виготовити щось, що хоч би віддалено нагадувало вищезгаданий курильний предмет, тінь повільно пересувалася по столі, накриваючи попільницю, свої місця за сусідніми столиками займала наступна зміна відвідувачів, і все було, як належить, час ішов чемно біля ніг Господаря, а ми, так помовчавши, могли просто встати, як за командою, потиснути руки і розійтися. І мені здавалося, що я також повний і впевнений у своїй орбіті, як світило. І здавалося, що так буде завжди. Що світ – це суботнє передобіддя, коли Назар чекає за столиком на Вірменській, креслячи свою безкінечну лінію.

***

Чи Назарові було так само добре зі мною, з нами усіма, різними, які бували у тіні його проміння? Чи йому було добре зі світом? Не знаю, ніколи не знав, його лагідність до цього (нібито білого) світу часом мені здавалася посудиною з водою, на дні якої калатав якийсь камінець. Щось було там, що весь час змушувало його писати про по-той-бічне, якась болісна напруга, можливо, десь близько біля нього завше був згин реальності, за яким починається сліпуче, не для звичайних очей, світло. Чи казати голити мене на той світ? / і чиїм рукам це доручити? / чий голос просити поголосити?

Чи бачив він це світло за нашими спинами – саме тому, що завжди був обернутий до нього обличчям? Чи його намагався він упіймати жестами, своїми повільними перформенсами, словами, що з них щоразу зривався, ніби з каната? Він, причетний-непричетний, прийда-мандрівник, чия мова здалася нам оманливо подібною до нашої.

***

чи не буде часу?

і чи відпущено мені буде мене
пре-чи-сто-го?

Остап Сливинський, Львів

ЯТАКНІ

Нічого не можна переповідати „своїми словами". Тобто взагалі нічого не можна переповідати. Ні словами – чужі вони чи свої, ні іншими засобами комунікації. Але якщо вже переповідати, то словами. І, звичайно ж, чужими, бо інших просто нема.

Я зазвичай переповідаю не те, що фіксують мої фоторецептори (там поганий кольороподіл, розбовтане кадрування, брак вербалізатора), а те, що бачить маленький зелений чоловічок в моїй голові. Зрозуміло, ніякий він не чоловічок, і не зелений – так, кислотні асоціації – але ж не переповідати мені увесь ланцюг торчків мого „я"? Чи переповідати? А якщо „так", то чиїми словами? А якщо „ні", то як жити далі?

„Я", „ТАК", „НІ" – ось перша трійця кожної особистості.

„Я", „ТИ", „ВІН" – те саме в шкільній подачі.

„ВІН", „ВОНА", „ВОНО" – в соціобіологічній інтерпретації.

Інтерпретація, як бачимо, – справжній механізм сцени світу. А не власність слів, з яких складаються наші перекази. Про що і якому інтерпретаторові переповідаємо, і, основне – нащо?

Якщо запитати маленького зеленого чоловічка, з чого складається він сам, почуємо відповідь справжнього постмодерніста: „Я, мій пудель і дідько в моєму пуделі".

Неважко зрозуміти, що це та сама тріада, бо я – це „я", „ні" – це мій пудель, а дідько в моєму пуделі – довічне „так". Жодних інших слів ми не потребуємо: вся решта слів не те, щоби зайва, але фальшива.

– Я! – гордо каже маленький зелений чоловічок.

– Так? – сумнівається пудель.

– Ні. – констатує дідько.

– Я? – лякається маленький зелений чоловічок.

– Так! – безапеляційно гаркає пудель.

– Ні-і, – хитро посміхається адвокат диявола.

– Я?! – грізно перепитує маленький зелений чоловічок.

– Так, mein Furier! – дисципліновано відгавкує пудель.

– Ні, mein Führer... – кокетливо каже Ева Браун.

Я переповідаю цей світ так, як його бачить маленький зелений чоловічок. Іншої оптики не існує. Я не бачив цього світу на власні очі, відколи його створено. Маленький зелений чоловічок спочатку мені все розказав, потім намалював, потім пояснив, а потім з'їв і в голові кубельце звив, от достеменно, радісні мої птахове, живіть, плодіться, несіть яєчка овальних ілюзій. Багато людей ображені на мене через те, що я бачу їх в бінокль маленького зеленого чоловічка. На що відповідаю їм, що й вони ніколи не бачили в мені нічого, крім маленького зеленого чоловічка, тож до кого претензії?

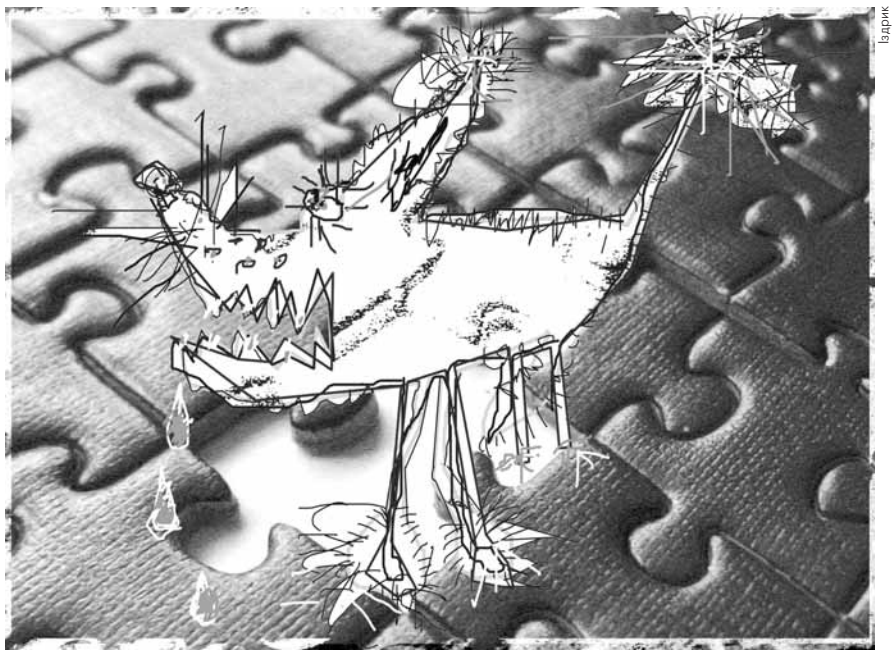

Іздрик

– Я? – питаюся в людей.

– Ні, – кажуть люди.

– Та-а-к, – шепотить кожен.

Маленький зелений чоловічок позбавлений моїх комплексів.

– Ні! – вітається він з юрбою на американський манір.

– Take! – благає юрба.

– Wy me? – демонстративно знизує плечима дідько і забирається геть.

– Ja-ja! Jawohl! – блазнюю я.

Задовбали вже вони. Отой зелений, хвостатий. І той перший, ліпший. І їхній рогатенький, клишоногенький пудельок... Недавно даю йому їсти, а з нього вилазить його маленький зелений чоловічок, зі своїм пуделем... Коротше кажучи, є речі, які не можна переповідати своїми словами.

Бо в стражданнях немає жодного духовного вдосконалення.

Духовне вдосконалення просте й радісне.

Як мій пудель.

Як дідько в моєму пуделі.

Юрко Іздрик

музика

Перкалаба. „!Чидро" (2009)

На своєму офіційному сайті музиканти колись написали, що в піснях гурту слова не надто важливі й виконують не „смислову", а „енергетичну" функцію. Бо ж головне, як не важко здогадатися, – це „драйв". Та здається, хлопці таки трохи лукавили. Звісно, на етно-фестивалях, де „Перкалаба" як ніхто вміє поставити публіку на вуха й затанцювати її до повного виснаження, слова – справа другорядна. Їх не завжди й почуєш за таких обставин. Але ж не фестивалями єдиними...

Коли ж слухати альбоми Андрія Федотова (чи то пак Федота) й решти „перкалабівців" у спокійніших умовах – скажімо, десь у транспорті в навушниках, – ефект від сприйняття буде вже іншим.

І, власне, якщо бажання чути таку музику наодинці виникає, то не в останню чергу завдяки відверто абсурдним – інколи й майже божевільним – текстам, що мають

дивовижну здатність поліпшувати настрій. Із усіма тими „чидротами", „грубимибабами" й „хатабами", свинями, що „пролітають полонинами" або „землю салом посипають", „красноокими" й „чорнобривими" „преріями", „трьома машинами глини" і „слини" тощо.

Часом музичний настрій зумисне контрастує зі словом. Жалісливі інтонації й типові для весільних музик надто акцентовані три чверті у вальсовій композиції з дивною назвою „ПЗШП" тільки відтінюють безглуздість почутого: „ти така дороги ми' на паркеті з ногами". Якось зворушливо звучить і постійно повторюване „спи давай" у ліричній „Колисковій". Подібних маленьких нюансів, які помічаєш не всі відразу, а лише поступово, в диску чимало, й без текстів ця музика однозначно втратила би принаймні частину свого колориту.

„!Чидро", порівняно з двома попередніми альбомами гурту – „Горррри!" й „Говорить Івано-Франківськ", – напозір спокійніший. Та лише напозір, бо, замість бурхливої зовнішньої стихії, з'являється якась внутрішня вулканність, те, що дає цій музиці здатність увести людину в своєрідний транс.

Так, тут уже менше „гоцок". І більше композицій для навушників, а не для великого натовпу посеред поля. Та „перкалабівське" ска на гуцульсько-фольковій основі, як видається, стало цікавішим і трохи дорослішим.

Хоча, вочевидь, така музика – на любителя, й не кожному припаде до смаку. Та й слухати її можна не щодня.

* * * * * * * * * *

Мертвий півень. Made in ЮА (2009)

Загадкове „ЮА" в назві диску – зовсім не транслітерована абревіатура нашої країни, хоча альбом записано саме тут. ЮА, як здогадається кожен, хоч трохи знайомий із музикою „Півнів", – ініціали людини, чиї тексти є в репертуарі гурту від самих початків: від першого альбому 1992 року „Ето" й аж до минулорічних „Кримінальних сонетів" (не кажучи про „Пісні для мертвого півня" – поетичну збірку, а вже потім однойменний музичний диск). Так, мова, звісно, про Юрія Андруховича.

Як на мій особистий смак, „Made in ЮА" – найліпший із їхніх трьох спільних альбомів.

Він цікавий вже хоча б тим, що є першим справді спільним у виконанні. Адже в „Кримінальних сонетах" тексти в дуже артистичному рецитуванні автора існували таки відокремлено від музики „Півнів" (хоча такий підхід мав і свої переваги). Тут же Андрухович не просто читає, а співає або принаймні підспівує в семи з дев'яти композицій, і треба сказати, в цій ролі він не менш переконливий, ніж раніше в своєму акторському амплуа.

До того ж, у сконденсованій формі цей альбом вміщує ледь не всю історію музики групи й, зрештою, поетичну історію самого Андруховича. А вони, хоч інколи й накладаються, але не в усьому, і багато композицій на ранні тексти бубабістського Патріарха написано вже тепер.

Зі старих упізнаваних пісень – лише дві: бонусний „Етюд з воронами" та славнозвісний „Пастух Пустай". Хоча й квазітрагічна „Лемберзька катастрофа", й тангово-пристрасна „Амалія Неборака", й містичний „Вольф Мессінг" звучать майже так, як вони могли б звучати, коли б „Півні" створили їх на початку – в середині 1990-х. Але „майже", бо час таки накладає свій відбиток, і неважко відчути і в голосі, й в музиці ту легку ностальгію (а може, й тугу) за приватним „золотим віком", коли, як співає Барбара в „Елегії післяноворічного ранку", „ми так жили, немов співали джаз".

Натомість уже саркастично-апокаліптична „Seven-Eleven" цілком вписується в стилістику „Пісень для..." – як у текстовому варіанті Андруховича, так і в музичному – „Мертвого півня".

Під час слухання альбому періодично виникає ефект „дежавю": здається, що звідкись уже знаєш ту або ту композицію (бо ж такими впізнаваними є самі вірші), та й музика невловимо нагадує раніше чуту (і, вочевидь, не випадково).

Часом „Півні..." вдаються і до прямого самоцитування. Скажімо, в „Пам'ятнику", що його той-таки ЮА написав у відпо-

відь на найвідоміший вірш Наталки Білоцерківець, відлунює стара музична тема. І бравурні рокові інтонації – „Ми помрем не в Парижі, бо ми взагалі не помремо" – звучать не надто переконливо. Радше не як запевнення, а як самонавіювання. Тож не дивно, що цей „молодечий" запал невдовзі вичерпується.

Всі ці емоційні й музично-стильові контрасти лише на користь альбому, бо створюють своєрідну драматичну напругу всередині музичного сюжету.

В моїй приватній ієрархії „Made in ЮА" має шанси ввійти навіть до трійки найліпших альбомів гурту.

* * * * * * * * * *

Роксоляна Свято, Київ

Останнє слово Аркадія Любченка

Либонь-таки, назавжди залишиться нез'ясованою загадка, яким же чином Аркадієві Любченку вдалося уціліти в жахливі роки терору 1930-х, а зокрема, чому НКВД відпустило його після арешту в 1938 році, у час, коли прилюдні „каяття" вже не були достатніми, щоб врятуватись від загибелі. Чим заслужив він на помилування, коли на відміну від деяких колишніх ваплітан – Тичини, Бажана, Сосюри, – він не склав крилатих пеанів на прославу найкращого вождя Країни Рад Йосипа Віссаріоновича, а обмежився низкою соцреалістичних оповідань з життя шахтарів Донбасу, ніколи не завершеним романом „Горлівка", статтями та нарисами, п'єсами для дорослих і дітей, які ніколи не побачили світла рампи? Навіть відчайдушна спроба переїхати з Харкова до Києва, втікаючи від примусової евакуації влітку 1941-го, не закінчилася для нього розстрілом, а тільки посиленим наглядом, з-під якого врешті-решт йому таки вдалося вислизнути і залишитися в Харкові до приходу німецької армії...

Може, допомогла, бодай частково, хронічна хвороба шлунку, – наслідок черевного тифу, що його він набув 1933 року, мандруючи з Миколою Хвильовим спустошеними Голодомором селами Лівобережжя, – недуга, яка критичного 1934 року „ховала" його від НКВД у хірургічному відділенні лікарні? Втім, згодом вона мало не умертвила його в голодному, окупованому німцями Харкові, і врешті він піддався їй, померши в Бад Кісінґені у лютому 1945-го, три дні після давно запізнілої операції шлунку.

Як би там не було, велінням долі Любченко вцілів і отримав нагоду сказати останнє слово не лише від себе, а й від імені свого розстріляного покоління, а зокрема друга й кумира Хвильового. Врешті-решт, одним з найважливіших текстів, написаних уже „на волі" (хоча яким химерним виявився цей термін, бо ж, попри початкові надії й ентузіазм, з якими він зустрів німецький Drag nach Osten, у Львові на Любченка чекало ув'язнення й тортури в гестапівському кацеті) був містично-ностальгійний спогад про Хвильового. Був, звісно, і скандальний, непідфарбовано відвертий щоденник, – один з найцікавіших документів доби, – виданий у нецензурованій версії щойно 1999 року.

Та і єдиний збережений суто літературний текст воєнного періоду (наскільки знаю, розділи з його повісті, писаної для редагованої Уласом Самчуком газети „Волинь", пропали в хуртовині воєнних катаклізмів), – оповідання „Остання ніч" – це теж, багато в чому, „останнє слово" „розстріляного відродження" 1920–30-х рр. У цьому тексті, з одного боку, Любченко нарешті має нагоду прямим текстом висловити за себе, друзів і жертв радянського терору придушену роками ненависть до „червоної дійсності" і її „смертельної чекістської загрози", а водночас, ця ненависть і протест у матерії тексту нерозривно вже переплетені зі створеною цією ж дійсністю стилістикою соцреалізму та тоталітарною системою мислення, від яких навряд чи будь-кому із тих, що пережили сталінський терор, вдалося повністю внутрішньо втекти.

Марко Роберт Стех, Торонто

Аркадій Любченко

ОСТАННЯ НІЧ

Щурів Кут уже спав, і тихо тут було, як на кладовищі.

Вдалині сяяли великі вікна електростанції, – шахту, зруйновану большевиками при відступі, пощастило недавно відновити й розпочати виробництво. На електричне світло м'ягко виступали контури ґрадилень, подібних зараз до старовинних башт. Ближче ясно вгадувалось ребро терикона, що встрягав верхівкою в небо.

Весняні дощі останніх днів звогчили породу на териконі, розсипана в породі сірка тліла, і тлін, розкипаючись, спливав ядучим випаром. Досить було найлегшого руху повітря, щоб сірчана задуха терпко-гіркотно сочилась униз, поміж тісні, як собачі конури, землянки.

Щурів Кут іззовні нагадував собою кладовище – землянки виглядали, мов пагорбки могил. Але тут ще жили люди. Колишнє совєтське управління дозволило новоприбулим робітникам селитися саме тут, у глухому закутку при териконі, і незабаром під терикоиом виросло чимале своєрідне селище. Це був зразок славнозвісних донбасівських Собачівок, що їх подекуди большевики пробували зруйнувати, галасливо рекламуючи свою нібито дбайливість до людей, а насправді байдуже припускали наростання нових численних Собачівок.

З обаполів і дощок, потайки взятих у шахті, з хмизу і глини вже багато років тому постали маленькі кривобокі будови, сяк-так підтримувані й досі. Низенькі дахи, вкриті толем або диктом, вигорблювались над ними, наче ковпаки над ямами. І наче могильні пам'ятники, здіймались над цими дахами високі цегляні комини, – здавалось, що видовженими горлянками прагнули захланні хатки вхопити свіжішого повітря.

Сірчаний дух терикону перемішувався з густим запахом прілі й гнилизни, особливо відчутних після дощу. Нічим неможливо було приглушити одкритих убиралень, вигребних ям, здавна нагромаджуваного, глибоко закоріненого бруду й смороду. Вони просякали землю й повітря, вони-бо незмінно панували у всьому Донбасі.

В бруді й тісноті теж здавна завелось так багато щурів, що й селище оце назвали Щуровим Кутом. Був час, коли знедолені тутешні мешканці боролись зі щурами, але боротьба жодних наслідків не дала. Пробували й назву міняти, але вона трималась учеписто, як і самі щури. Та й люди, що жили в цих ямах, інколи жартома самі себе називали щурами.

І от прийшла остання ніч.

Завтра починалось переселення на той бік шахти, на Нову Колонію. Там щойно скінчився ремонт цілої низки великих догідних будинків, у яких раніше жило совєтське начальство та різні його уподобанці, прислужники, прихильники. Тепер, з дозволу нової влади, там могли поселитися справді роботящі шахтарі.

З вечора довго шумів Щурів Кут, охоплений гарячковим готуванням, сповнений надзвичайного збудження, піднесення, радості. Адже завтра поставало зовсім інше життя в сонці й чистоті. Завтра цей набридлий проклятущий Щурів Кут буде залишено назавжди, без вороття.

І глибоко схвильовані, стомлені готуванням люди поснули пізно, поснули міцно.

Ніч уже доходила найвищого напруження, ступала на край.

Тоді на край стежечки між землянок ступили щури. Вони обережно виповзали зі своїх довгих покручених норок, що густо, як старе коріння, сплітались під землянками. Вони виносили з собою застоялий сморід цих давніх, теплих логовищ, сонливість і опасистість їхнього глухого світу. Декотрі, вагаючись, продовжували ще лежати на затишних днищах.

Пухкі й м'які, вони безшумно повзли до виходу, спонукувані чудним непокоєм, що наростав з інстинкту. Здатливі, як ґума, вони розтягувались і легко просмикувались крізь потайні щілинки.

Виставивши гостру мордочку, щур брав на смак повітря. Напливи запахів одразу щільно обступали його, затримувались на довгих вусах. Він ворушив вусами, як плавниками, розхитуючи стріжну течію, пропускаючи швидше одні струмені, підгортаючи ближче інші. Тут було багато знайомого, звичного, як звичне було й це досвітнє шелестіння тиші. Але він роздував боки, сповна напиваючись запахами, він приплющував очі, сліпма занурюючись у саму глибінь тиші й запахів. Крім відгуку плісняви і гнилизни, крім дзвінкої весняної свіжини, що починала дратувати, вчувався йому ще якийсь невиразний непокій, розлитий по селищу.

Щур пробував збагнути й губився. Тільки незабаром своєю істотою відгадував він близькість такої ж істоти. Тоді, вигулькнувши на поверхню, щур смикався, перебігав скрадливо у просторі. Поруч, коливаючи вусами, так само допитливо нюхтів другий щур. Це ще більше збуджувало непевність, непокій. Обоє знову намагались щось розпізнати: і в довколишніх подихах, завмираючи з натури, і в самих собі, поринаючи в темінь давнезного чуття. Єдине, що прокидалось у них з незаперечною ясністю, – це потреба бути вкупі.

Закапелками бродив нічний шумок. Булькала десь вода, і пухирі, набрякаючи в гнійних ямах, тріскались лунко. З хлівця, де стояло знайоме корито, гучніше, ніж будь-коли двигтіло сопіння. На порозі чухався собака, і ці часті рухи так шматували слух, що щури мимоволі стискалися. Хтось далеко йшов, а кроки хльопали над головою. Все збільшувалось, все повернулось гострим боком. Навіть легеньке нетерпляче попискування з норок, де протискувались інші щури, разило, як свист. Навіть пошкрябування кігтиків, що брались тісними ходами, занадто звучало. Все наростало, наростало...

І довкола наростав уже цілий табунець щурів. Потреба бути вкупі горнула їх одне до одного. Їх брав жорсткий страх. Ще ніколи вони таким товпом не стовплювалися. Щохвилини може щось трапитись. Кожне з них готове кинутись навмання. Далі тут бути несила. Треба кудись іти. Все одно куди. Аби йти!

Перший рушив, і за ним усі. Вони ступили на край стежечки між землянок.

Тоді великі чужі вуха насторожились. На селищі гавкнув собака.

Старий шахтар Радчук вийшов на поріг. Стояла ніч перед порогом, і зорі холодно скляніли. З терикону текла знайома сірчана гіркота, але старий, мов той щур, ворухнув вусами, пожував, взяв на смак повітря. Добре вже вчувалась весна, хвилювала. Вгадувалось далеке, давнє, коли в степах Київщини особливо кріпко пахло бур'янами, стернею, набряклою землею.

Зринало в пам'яті далеке й дороге, коли хазяйновитому Радчукові ще посміхалась молодість. Однак життя різко крутнуло в інший бік, примусило чимдуж тікати від смертельної чекістської загрози. Так, заплутуючи сліди, потрапив він на шахти, поліз у землю працювати, поліз у землянку жити. І закопавшись, приховавшись, проживотів, прозлиднював на Щуровому Куті щось зо два десятки років. Вже й звик.

Тепер стояв він, оглядаючись довкола на сонне, тихе, гниле селище, і ніби оглядався на своє життя. Тут відбулося чимало подій, тут він якось помирав, тут другого сина народив, але дружину втратив, тут мучився, пристрасно ненавидів оту червону дійсність і жадібно ждав чогось нового, кращого, тут усі дні пройшли в болісному клопоті, в нескінченній тривозі, аж до останніх моторошних переживань, коли довелося із синами тікати й приховуватись од суворої совєтської мобілізації, од нещадної евакуації.

Не вірилось, що це остання ніч, що завтра вже не буде Щурового Кута.

Не буде? – старший син Андрій ще звечора помчав шахтним автом до районного центру, щоб погодити кілька додаткових справ відносно переселення. Старший син приклав багато зусиль, щоб швидше повикінчувати ремонт будинків, то діловитий невідступний хлоп'яга, – знали, кого призначити на розпорядника. Діждався-таки батько пори, що вилізе з дітьми з нори.

Десь недалечко вчувся шум. Радчук, послухавши, гукнув собаці:

– Кса, Метелик! Са! Са!

Метелик пурхнув з-під ніг. Летючи з двору, він уже заллявся хрипким гавкотом.

Але собачий лемент у завулкові нараз урвався. Метелик зраділо й винувато завищав. За хатою пльохкали важкі й безладні на слизоті кроки.

– Ах ти ж, лобуряко? – вимовив старий, коли на фіртці забовваніла хлоп'яча постать.

Хлопець похитувавсь. Він тримався руками за низький паркан і не зважувався переступити у дворик. Пустивши голову, так і застиг.

– Оце ти досі гуляв? – гукнув старий.

Хлопець не відповів.

– Я тебе питаю, Васько. Ну!

– Гуляв, тату, – признався Васько, ледве повертаючи неслухняним язиком. – Але це ж я з радості. Всі інші хлопці так само гуляли.

– З радості? – лагідніше перепитав старий.

– Атож! Співали й випивали. Щурів Кут забували. Ха-ха!

– От урвителі! – добродушно похитав головою старий. – Заходь у хату, ніч кінчається.

– Ні. Не хочу я більше... в цю хату.

Старий подумав, пішов сам, грюкнув дверима.

В тій же задумі Василь грузько навис на паркан, і паркан рипнув, як розірване полотно.

Поки він ішов, почувався краще. А зараз втома затоплювала тіло, силоміць хиляла. Під ногами було слизько, хитко, він мусив хапнутися за стовпчик. У розмоклій землі стовпчик наче угинався, сама земля коливалась. Голова хлопцеві швидко мутніла, жаринки повзли з терикону, тисячі жаринок починали несамовито кружляти, як дзвінкі оси. І це було приємно, аж дивно. І захотілося знову на ввесь голос заспівати. Ні, він уже до світанку лишиться на повітрі, посидить ось тут на колоді.

– Метелику, на-на! Ти, собача душа, теж покинеш завтра цю хату. Гуляй, Метелику! – засміявся, розмахнувся Василь.

Собака одскочила: чудні бувають іноді люди, й краще держатись віддалік. Нюх його швидко натрапив на стежечку, де густо тхнуло щурами. Він рушив цим слідом, стрибнув через паркан.

Слід збочував, петлював, знову вирівнювався – все найзручнішими, сухішими місцями. Він сягнув другої вулички, перехопився на той бік.

Зненацька в якійсь комірчині заверещав півень, і просторінь здригнулась. Собака зупинився. Перед ним

Аркадій Любченко Аркадій Любченко Аркадій Любченко

роззявилась пащека яру, ковтнула слід.

А щури тим часом бігли ген за яром. До них приєднувались нові й нові. Табун зростав. Непокій також дедалі зростав. Вони не могли затримати свій рух, як не могли подолати непокій. В гурті вони віддавались на волю гурту. Їх тягло спільною силою все вперед, вперед...

На задвірках селища деякі з них завагалися, норовлячи шмигонути в інші двори. Лад порушився. Але з дворів, чуйно притягувані цим збіговищем, до них якраз уже наспівали нові щури. Знялось сум'яття, безтолоч. Вони ще стрімкіше метнулися вбік до рову, що оточував селище, як кордон. Довгу кладку через рів вони запопадливо обліпили, і останні сходили з неї, як сходить з дерева стара кора.

Часами, круто збочивши, вони з розгону налітали одне на одного, пищали, одгризались. Бував дорогою і підозрілий шум чи непевний запах, але щури вже ухилялись недалечко. Вже розвиднялось, і час невблаганно підганяв.

Так постала Нова Колонія. В світанковій сутіні, як гори, урочисто біліли великі будинки. Продудонів і застряг у повітрі людський голос. За стіною повітря вчувалось щось різке, відпорне, вчувалось розбавлене вапно й тривкий неприємний щурам запах свіжого житла.

Вони насторожились. Все ж таки частина повернула сюди й, притишивши ходу, почала обережно братись на останній глухий ріг, де височіли штабелі дощок.

– Ах ти ж, нечиста сило! – вражено одхитнувся високий бородатий чолов'яга.

Він ухопив каменюку й шпурнув щосили.

Табун шарахнув у бік, подався степом.

Вхопивши другу каменюку, сторож так і застиг з підведеною рукою.

В синій сутіні стояв він, великий, волохатий і злий, як печерний пращур. Очі його прикипіли до табуна, що іржавою плямою зникав на віддалі. Було так, наче з самої землі сколупнувся шматок іржі, покидаючи цю землю, де він стояв ногою. І була тверда мисль на твердому обличчі, аж поки ворухнулись брови. Вираз потеплів, на вустах спливла легенька здогадлива усмішка:

– Тікай, тікай, нечиста сило! – бовкнув його непрокашляний бас.

На заході хилилась ніч. Голубі озера затоплювали другий край небес. Зорі, дедалі рідкіші, в'янули й потопали в глибинах.

З донецьких степів налетів вітрець – весна брала розгін на просторах – і перші вранішні шуми, ще неповні й загадкові, рушили здаля, як потайні ватаги.

Щури простували далеко між сизих бур'янів, і краплі, падаючи, обпікали їх. Потім вони вихопились на дерку стерню. Грубі шпичаки доводилось їм часто обминати або ж поверх них стрибати, – так скидається риба і м'яко шубовстає. Колючки натруджували з-під споду. Черевце кожному підмокало. Все це ще більше дратувало.

За стернями почалось картопляне поле з ямками, з водою в ямках. Вітрець різав при самому лобі. Змоклим і притомленим щурам ставало холодно. Вони збились тісною купою в якомусь видолку, закущеному бур'янами. Вони стріпувались, облизувались, важко дихали. Вертатись назад ні одне не зважилось, але й тут лишатись – неможливо. Стебла над ними тоскно перешіптувались. Вітер, шугаючи по верхах, – чимраз наполягав задерикуватіше, пронизливіше – ні, неможливо!

І вони покинули видолок. Вже ніщо не могло їх злякати. Ніщо не могло зупинити.

Під краєм світла ліг поріг. Ще трохи – і перед ними виник насип. Це був гудронований шлях, вони подріботіли вздовж шляху. Потім швидко й владно потягло їх на той бік, де, за всіма ознаками, мусило з'явитись для них якесь спасенне пристановище.

І як останні перебігали шлях, раптом злетів нечуваний, несамовитий ураган, одчикрижив табунові хвоста, розчавив останніх.

За кілька метрів авто зупинилось.

На шляху, прокладеному з районного центра, ще нікого не було, і гудрон, тьмяно лисніючи, тік на шахту, як повна ріка.

З авта згинці вийшов Андрій Радчук. Випроставшись, він став, високий і стрункий. Сині штани й чоботи і чорне пальто зручно й звично облягали його постать. З-під кашкета, під розмахом вигнутих брів пильно зиркнули трохи притомлені очі.

Похитуючись, розминаючи засиджені ноги, швидко пішов він назад, нагнувся.

Серед дороги лежали руді пухкі звірята. Він одкинув одне носком чобота, з огидою поглянув на інших.

– Ти бачив, скільки їх було? – здивовано кивнув він чорненькому вусатому шоферові, що теж зацікавлено наблизився.

– Бачив. Сотні, тисячі...

– От погань! Це ж вони, мабуть, з Щурового Кута драпака дають.

– Не інакше. То – не їхній корабель, – значливо завважив шофер.

– Еге ж, потопає. А старий намул, отой совєтський накип чимдуж тікає. Ой, тікає ж, бісова душа! Ха-ха-ха! – реготав Андрій, взявшись у боки, примружившись, у далечінь.

Шофер і собі глузливо свиснув, зірвав з голови кашкета й, помахуючи кашкетом, гукнув навздогін:

– Прощавайте, товаришочки! Тю, тю!..

Аркадій Любченко Аркадій Любченко Аркадій Любченко Аркадій Любченко

Арт-рейдери

„Одеса. Спекотне літо–2007. Музеї мертві, інституції дискредитовані, галереї буржуазні. Останнім островом життя залишається барахолка. Саме тут, в серці Молдаванки, на Староконному ринку і відроджується старий, добрий акціонізм. Суть акцій до непристойності проста. Художники скуповують на певну суму (нехай це буде 99 грн.) старі і не дуже старі речі, одним словом, непотріб, і перетворюють їх на об'єкти та інсталяції, які тут же і виставляють. У кожній подальшій акції міняється куратор, концепція ..."

З маніфесту арт-рейдерів, http://community.livejournal.com/art_raiders

З такої інтенції розпочалось активне мистецьке життя у, здавалось би, цілком непристосованому для цього місці – на блошиному ринку. Протягом теплих місяців 2007 та 2008 року одеські художники, серед яких Євгеній Баль, Леонід Войцехов, Олександр Венецький, Ігор Гусєв, Ігор Кушнір, Наталія Мариненко, Вероніка Налета, Стас Подлипський, Лариса Осипенко, Сергій Спектор, Ната Трандафір, Олена Трубіна, Анатолій Шевчук, Олександр Шевчук (Шеф), Святослав Степанов, Олексій Рудий, Емма Енкель на інші (склад змінюється від акції до акції) щотижня виставляли об'єкти, створені згідно із зацитованою концепцією, на розсуд відвідувачів „Староконки". Тематика акцій була радше жартівливою, з доброю долею одеського гумору („Розбір польотів", „Панк-рок він і в Африці панк-рок", „Алкогольний абстракціонізм чи абстрактний алкоголізм?" тощо), інколи – більш серйозною („Герої нашого часу", „Left is right"). Детально аналізувати окремі інсталяції недоцільно, створені з „барахла", вони позбавлені пафосу „вічного", мають характер провокації, жарту, загадки, що відбувається тут-і-зараз. Отже, справа не в тому, що показують художники, а в тому, де і як це відбувається. Чи стали їх ненавмисні глядачі поціновувачами мистецтва і в чому суть такого художнього жесту.

Натхненник арт-рейдерства Ігор Гусєв пояснює вибір місця для зустрічей двома факторами – духом та колоритом „справжньої" Одеси, який ще зберігається у цьому районі міста, та нагодою безпосередньо спілкуватися з непідготованим глядачем. Як стверджує художник, митці, що займаються експериментальним сучасним мистецтвом, практично не мають можливостей для здійснення проектів у Одесі, а їхня потенційна аудиторія – нечисленна. Тому вихід на ринок став способом творення власного контексту та комунікації – як між самими художниками, так і з публікою.

Може видатись, що акції на „Староконці" є грою заради гри. Однак жест арт-рейдерів не беззмістовний. Цей досить традиційний приклад художнього експериментаторства та „епатажу" (беремо в лапки, адже після дадаїстів подібні акції всерйоз вважати епатажем неможливо) вимагає співвіднести себе з загальною системою художніх цінностей, отже ставить запитання про структуру художнього в Україні. Подібно до того, як дадаїсти передбачили вплив кіно на маси та подальші зміни в культурі, так і акції арт-рейдерів відповідають трансформаційним процесам в українському суспільстві – а саме переходу до ринкової економіки, натякають на ідеологію споживання, що набуває загрозливих обертів. Художники нарікають на „обуржуазнення" сучасного мистецтва, яке перетворюється на розвагу для багатих (сильний поштовх цьому дало відкриття ПінчукАртЦентру як іміджевої інституції українського олігарха). Тому вихід арт-рейдерів на ринок має не буквальний „продажний", а оксюморонний характер: поєднання непоєднуваного, створення протиріччя мистецтво – базар („високе", „сакральне" – „низьке", „профанне").

Блошиний ринок не є простором репрезентації власної „успішності" та „респектабельності", якими є дорогий бутік чи престижна галерея. Це простір спілкування та щирих емоцій, місце, де зберігається „дух старої Одеси". Акції арт-рейдерів відповідають цьому контексту: швидкість і спонтанність, з якою вимушений працювати художник, створюючи свій твір-висловлювання з підручних матеріалів, не дає можливості збрехати чи завуалювати внутрішню порожнечу майстерністю техніки та зовнішніми ефектами. З другого боку, непідготованість публіки та відсутність статусу місця „для демонстрації творів мистецтва" (який має музей чи виставкова зала) змушує глядача більш щиро та безпосередньо реагувати на побачене. Такий акціонізм має за чесноту вільний політ фантазії, винахідливість, гру як спосіб спілкування, а не формальну довершеність.

Сама назва руху – „арт-рейдерство" вказує на тіньові методи української економіки, привласнені художниками заради більш благородної мети – розвитку мистецького контексту та звернення уваги громадськості як на локальні, так і на глобальні проблеми. 5 серпня 2008 року арт-рейдери несанкціоновано відреставрували пам'ятку архітектури – колонаду на Приморському бульварі, замалювавши усі написи (на що досі не спромоглась міська влада), а 7 вересня провели акцію „Арт-рейдери за мир". На думку організаторів, акції арт-рейдерів – це справжній реалізм, адже Одеса завжди славилась базарами та торгівлею, отже, маємо справу з мистецтвом, що відображає дійсність засобами самої цієї дійсності.

Аналізуючи ці виступи, не можу не поставити одне „незручне запитання". А саме: чи продовжуватимуть арт-рейдери незалежні вуличні акції, якщо матимуть можливість реалізувати свої експериментальні проекти в „престижних" галереях з відповідним фінансуванням? Однак, якою б не була відповідь на це запитання, акції на Староконному ринку в Одесі є дієвим способом творення власного контексту, спробою побачити себе як колектив однодумців, розробити спільні стратегії розвитку та ціннісне поле для власного розуміння мистецтва. Одним з наслідків такої діяльності стало відкриття галереї „Норма", яка активно працювала протягом зимового сезону 2008–2009.

Тамара Злобіна, Кам'янець-Подільський – Київ.

Генерали весільних кур'єрів

Антон Санченко. Весілля з Європою, Київ, Факт, 2008

На початку минулого року трапився дебют, що виламувався зі звичного творчого кола – виникнення і зникнення нових літературних зірок. Вийшла друком збірка оповідань „Баркароли" Антона Санченка, яка до того тривалий час мешкала у віртуальних тенетах Мережі. Його дебютна україномовна книга (перед тим була збірка оповідань „Вызывной канал") викликала цілу хвилю позитивних рецензій у ЗМІ різного масштабу та формату. Погодьтесь, що в таких випадках не виникає нічого, окрім внутрішнього спротиву та підозрілості в черговому маркетинговому ході.

Дякувати видавцю та автору, друга книга, „Весілля з Європою", не змусила на себе довго чекати. І питання, чи то, мовляв, успіх першої книги не випадковість, вирішилось одразу.

„Весілля з Європою" – феєрична генеалогія роду Чуприних на тлі української історії XX століття. „Роман-придибашка", що починається з заклику до друкарської машинки „Гей, пішла!" і заповідається як мелодраматична оповідь про поневіряння тіточки Тамари, якій „заманулося вийти заміж за того німця Дітера", перетворюється на драматичний літопис української історії XX століття. Автор вільно поводиться з часовими рамцями, то розширюючи їх, то звужуючи, перестрибуючи з 2001-го в 1974-й, з 1914-го в 1904-й, перемикаючись з Московської олімпіади–80 на Голодомор–33. Для останнього він знаходить слова, які,

попри свою простоту, важать, як на мене, набагато більше за весь сльозливий патріотичний пафос в оберемку з кон'юнктурним авангардом: „МИ ВСІМ ВИБАЧАЄМО. Проте, МИ НІКОЛИ ЦЬОГО НЕ ЗАБУДЕМО".

Вільно й невимушено, зі своєю особливою іронічною (вже впізнаваною) інтонацією А.С., перемовляючись з друкарською машинкою „Еріка" (вона фігурувала, до речі, і в дебютних „Баркаролах"), розповідає про сотні речей, які, здавалось би, мають хоч якесь дотичне відношення до роду Чуприних, а насправді для героя важить лише правда, можливо, комусь і неприємна, але правдива (перепрошую за тавтологію). Як ось, приміром, „Не було ніякого ‚кільця фронтів', були поодинокі розрізнені заколоти на периферії. Не було битв, були сутички. Не було армій і дивізій – банди кондотьєрів з усіх сторін. Переможці заднім числом назвали себе регулярною армією і написали ‚історію'". Може похапцем дати запотиличника й щиглика відомому політику, розповідаючи про П'єра Ферма (автора славетної „головоломної" теорії), що „був він адвокатом. І то не таким, як Медведчук на процесі Василя Стуса. Він не вимагав звинувачувальних вироків своїм підзахисним".

Часом дивуєшся, як вдається автору дистанціюватися від історії та сказати, „Що люди: баби ще народять", а ще більше – його питомо українському баченню речей. Я не кажу про беззаперечність того, що „Тарковський, виявляється, є родичем Карпенка-Карого за материнською лінією", чи Ф. Достоєвський – „славетний український письменник", і не про відоме „де живуть українці – росте все", або „Така вже Україна взагалі: раз приїхав – покохав на все життя". Ні. Йдеться про тверезий погляд на реальний стан речей, подій, важливих для розвитку постімперської України, при цьому з розумінням амбівалентності історичних подій, бо німці, приміром, „ще й досі чомусь вважають Марінеско військовим злочинцем, що разом з екіпажами підводників потопив чимало цивільного населення, що евакуювалося з Прибалтики до Німеччини. Біс цих німців розбере, навіть на героїв наших зазіхають. Мабуть, усі славетні для когось герої для інших – лише військові злочинці".

„Весілля" – незвична книга ще й суто з формального боку. Основний текст роману складає 140 сторінок. Інша сотня (виключаючи „Хепі-енд") – це „Генеалогія роду Чуприних", „Розділи, що не увійшли до головної частини" і „Книга скарг та пропозицій читачів". У результаті такого, так би мовити, „експерименту" складається певна думка під навалою вражень від своєрідної „фокус групи", яка мала можливість ознайомитися з ранніми варіантами роману он-лайн. І читацька реакція заздалегідь спрогнозована. В кінці-то все одно чекає „Хепі-енд".

Весільний почет весело прямує далі. Весільні генерали обіймаються з військовими та разом скочуються у піщані кар'єри, цигани й ведмеді підспівують і підтанцьовують авторові, який, ніби заприсягнувшись на Біблії чи хильнувши зайвого, говорить тільки правду і нічого, крім правди. І вимагає цього від інших.

Олександр Михед, Київ

Малюнки літераторів і тексти художників

Юрій Кучерявий „Пам'ять і місце", Київ, „Факт", серія „Зона Овідія", 2008.

Книги з поетичних полиць серверу „сучукрліту" здебільшого дотримуються межової рефлексійності. Дивна напруга, котра змушує поетів запевняти, переконувати, виховувати читача, з часом починає діяти на нерви. Поезії бракує спокою, поезії бракує метафізики, поезії бракує абстрактного мислення, зрештою, поезії бракує поезії, думаєш ти, повертаючись додому з черговою книгою, марно гортаючи її в пошуках не точності опису переживання (для цього існує психологічна проза), не влучності думки (для цього існує філософія), не перебігу станів (для цього існує сповідь), – але нового поєднання всіх цих якостей, котрі зрідка дарують читачу звичайну переконливість і, разом із нею, обов'язкову, несамовиту чи сумовиту, відсторонену красу метафори.

Натомість в сучасній українській поезії частіше йдеться про вбивство силабото-

ніки, і в число підозрюваних першими потрапляють поети львівської школи; схоже, вона просто ніколи їм не подобалась. Формалісти за призначенням, поети львівської школи завжди пояснювали природу перекроєної віршової тканини вродженою антипатією до строгих вимог форм, обережно виправдовуючись оберемками хвойних вінків філософських конотацій, загорнутих у суцвіття незнаних, здебільшого неприсутніх у сучасній римованій поезії метафор. Концептуальна аморфність, абсурд в якості елементу текстового дресс-коду, все інше, за що ми всі так любимо поезію львівської школи, переважно залишаючись грою у спосіб мислення для літераторів, для професійного філософа – в особі автора книги, – можливо, натомість набувають форми уможливлення втечі геть з тісних кімнат слів, приречених на чіткий, самовпевнений сенс.

Юрій Кучерявий запевняє в тому, що ця книга складається з сонетів – „тому, що основна думка припадає на два останні рядки". Читачу без сенсу дискутувати з автором, тим більше, що в віршах дійсно 14 рядків, – добре, думає він, хай буде сонет, львівський сонет, я не проти, – і хто, врешті, наразі рахуватиме рядки, і при чому тут, зрештою, їх кількість, коли ти читаєш:

„У музеї за містом, я, вже божевільний,
вдивляюсь в твої прожилки, в сліди на фаларі,
Долонько бліда, бронза, кування, клепання, інв. № Арх. 3919,
у дзеркалі сплаву – тепер, ти кажеш, ви зводите городища для кимерійців.

Моя дружина, посміхаючись до мрій про своє відображення у Невшателі,
Не знає іще про твоє існування".

У поезії філософа відсутні властивості поезії літредактора, чи, скажімо, закоханого. Натомість тканина його текстів розходиться віялами думки про світ, і цього цілком досить, щоб визнати за текстом більшість магічних властивостей поезії, – щоправда, набутих внаслідок поневірянь автора не стільки в глибинах підсвідомості, скільки текстами мислителів всіх часів і народів, з відчутною долею симпатики до мислителів античних.

Вживаючи в одному з творів вираз „від голови", його автор має право не вірити в талант. Колекціонування, в даному випадку – метафор, історичних обладунків предметів, їх прикметних вражень, перелік ідей, маніпуляції синім піском вражень, які поволі засипають клепсидри судин старого міста – як ніщо інше, далекі від категорії „талант", принаймні в стихійному розумінні слова, неможливого без межово відвертих емоційних спроб виговорити ту сутність буття, що з дитинства стискає тебе за горло.

Твій фах окреслює твою ідентичність, прирікаючи тебе на фатальну остаточність визначеності твого власного „я"; поет мусить її уникати, як будь-якого вияву правдивої несвободи. Поезія Юрія Кучерявого нагадує малюнки літераторів або тексти художників, – творчість всіх тих, хто здатен захотіти позбавитись від приреченості на самототожність, принаймні на деякий час, позбутись остаточності виговореності, властивої філософії здатності точно, бездоганно влучно визначити властивості предметного, мистецького, філософського, абстрактного світу. Власні вірші виштовхують поета в простір, де візерунки метафор не стиснено змістом, і, отже, можна відпочити від жахливого вміння говорити про все занадто ясно. Ці вірші приємно читати, і їх легко зрозуміти в якості спроби автора позбавитись від жахливої здатності назвати всі речі і всі явища їх власними іменами, прирікаючи їх на остаточність буття, властивого названому, унаочненному, раз-і-назавжди існуючому предмету, почуттю, явищу.

Розкривати літературні контексти поезії пана Юрія тут і зараз не випадає, – бібліографія була б завеликою, навіть якщо йшлося б тільки про львівську поетичну школу. Його твори формально і географічно припасовані до творчості львівських поетів його покоління, – Остапа Сливинського та Галини Крук; його уявлення про мистецтво тяжіють до тих, кого він перекладає, – скажімо, до Сильвії Плат; а також до тих, з ким і про що автор говорить, – а це, завдяки „Дзизі", представники інтелектуальної еліти ледь не всієї країни. Все разом означає: автор цих віршів пише не випадково і не даремно.

І, допоки в сервері сучукрліту його логіном виступатиме література, а паролем залишатиметься мистецтво, читачу можна сподіватись на те, що він не забуде їх точної послідовності і, отже, очікування наступних книг цього автора небезпідставне.

Дана Пінчевська, Київ

Бум для вдумливих

Лесь Белей. Son et Liumiere. Листи без відповіді, Івано-Франківськ, Лілея-НВ, 2008

Сьогодні, хай і з дещо іншого приводу, Андрій Бондар у своєму блозі написав таке: „В Ужгороді, здається, поетичний бум". Не вдаючись до буквоїдських роздумів про те, наскільки відсотків можна з цим твердженням погодитися, треба визнати – щонайменш публічний інформаційний потік поезії з Закарпаття останнім часом суттєво посилився. Може, то під чудодійним поглядом Петра Мідянки із зацікавлених підлітків повиростали поети (про чудодійність це я не так собі – кажуть, у Києво-Печерській лаврі нещодавно односелець Мідянки розповідав про свого сусіду-поета, що „він – мольфар!")? Або далися взнаки два десятиліття цілковитої свободи письма та покращення комунікацій – і поетична карта країни почала позбуватися того, що здавалося білими плямами?

Поза сумнівом, один із проявів „закарпатського буму" – вихід у видавництві „Лілея-НВ" книги Леся Белея „Son et liumiere. Листи без відповіді". У цієї збірки вкрай елементарне й невибагливе оформлення, хтось би назвав його навіть убогим. Проте навдивовижу „Бульвар Де Кліше" Вінсента ван Гога з простими, як двері, літерами назви книги й імені автора якнайідеальніше пасує віршам, захованим усередині, їхньому настрою. У тому самому емоційному напрямку працює й те, що „Листам без відповіді" накинуто необов'язкову квазідраматичну форму. На самому початку автор наводить перелік „протагоністів" (Ек'ю, Ерл, Бітті й Су) з верлібровими характеристиками, а всі подальші вірші поділяються на розділи як листування цих персонажів.

Поезія Леся Белея часто прагне витворити своєрідний опуклий і повітряний простір, але щоб повітря це було відчутним, завдяки то начебто малозначущим м'яким асоціативним сполученням слів, то підкресленим і вигадливим метафорам:

...очі як ґудзики
пришпилюють
олив'яне лице з грецького театру

пізня осінь буде
суха як північний вітер

вона зжене птахів
з моєї голови.

Знаходиться в цьому м'якому письмі місце й для таких собі антисюжетних історій із трохи сюрреалістичними афоризмами. Найкращий приклад – вірш „Амбрели". Перевірка парасоль через підвішування їх догори ручкою призводить там до того, що –

Місіс Луїдо
довелось
вийти в місто
з парасолькою
від сонця.

Вона не знала,
що буде просто сіро,

а від цього ще не
вигадали парасоль.

Лесь Белей – не той автор, що зустрічав би читача з розпростертими обіймами. „Листи без відповіді", скоріш за все спо-

добаються не відразу, а після не першого вдумливого прочитання. Красу метафор, сполучень слів і закрученості подвійного дна думок найкращих віршів цієї збірки треба розсмаковувати. Зрештою, ці кращі вірші також потрібно ще вирізнити з менш вдалих, у яких м'якість, розрідженість й асоціативність не підсилено внутрішньою енергетикою.

А ще „світла і звуки" Белеєвої книжки засвідчують формування не лише „закарпатського буму", про який ішлося на початку цієї рецензії, а й про формування своєрідного стильового кола в молодій українській поезії. Це – плавні метафоричні верлібри, помережані грою відчуттів й асоціацій. Ніби антитеза екстравертно-сюжетнішим і традиційнішим поетикам. Із урахуванням „Листів без відповіді" сьогодні найчистішими представниками цього „напряму" можна назвати Остапа Сливинського, Юлію Стахівську і, власне, Леся Белея.

Олег Коцарев, Харків

„Гейд-лідер" андеграунду

Микола Холодний. Повернення, Київ, Факт, 2009, 212 с.

Ще у „триглодитний вік" люди замислювались над початком і кінцем того життя, яким дихалось і любилось. Людям завше вірилось, що кожен може повернутись. Щоправда, повертатися можна геть по-різному і в різних іпостасях. Можна навіть просто – спиною. І коли Микола Холодний у своєму „Поверненні" писав, що „верніть-но до найближчого гудка мені мене, що знищувався планово", то говорив серйозно і говорив про тих, хто за спиною.

Через стільки часу його йому повернули. Так сталося, що поета, якого називали комбатантом і „гейд-лідером" андеграунду, цінували закордонні критики, а вітчизняні ігнорували. Його вірші майже не друкувалися в Україні, але переходили з вуст у вуста, декламувалися і студентами, і кочегарами, і академіками. Натомість видавалися в Парижі й Торонто і були відзначені визначними іноземними преміями. А „рідні" критики продовжували мовчати. І попри те, що поета видворили за бунтарство з Києва, що тримали в тюрмах, виганяли з роботи, Микола Холодний залишався вільним. Бо вільним був його дух. Він писав те, про що думав, і думав те, про що писав. Дехто співав оди „вождям", „катав" анонімки на брата – Холодний лишався вірним Собі, Богові і Правді. А тому не зраджував своєму мускулястому бунтарському стилеві. Адже тільки Холодний міг так написати про заздрість безпаспортного колгоспника до собаки з паспортом – і тим висловити всю ницість радянського режиму. Його або жах як ненавиділи, або низько схилялись перед ним.

Нарешті 1991 р. з'являється довгоочікувана, перша в Україні, збірка віршів Миколи Холодного „Дорога до матері". Потім виходили його поеми та есеї. І от – „нова" з'ява в українському друці поета-шістдесятника, та вже, на жаль, посмертна. Але це справжнє „Повернення", позаяк до збірки увійшли такі собі пронумеровані вірші, що були підшиті до справи Миколи Холодного в КДБ. Уміщені поезії часово охоплюють півстоліття.

Вірші його – пронизливо підсерцеві і глибоко філософські. Іноді вони скидаються на сплетене павутиння думок, на сюрреалістичні медитації, а іншого разу дивують напрочуд розбещено-еротичною простотою та саркастично-патріотичним наповненням. Це як римовані, так і верліброві творіння з відчутними жіночими і пташиними голосами, яких веде за собою чоловіче бунтарське „Я", з ритмом маршу і фольку.

Це місяць, який „обіймає вишню і покидає неба склеп", і той місяць у Холодного „кряче". Це церква, як жінка, і жінка, як церква, на яку „молився б світ на тебе голу... святі спускалися б додолу і палили власні образи". Це зґвалтована Україна. І в кожній його рецепції відчутне відлуння часу і простору, яким „смакував" Микола Холодний, присутнє Третє, яке весь його шлях дихало в спину поетові.

Коли розкласти вірші хронологічно, можна прочитати „совєтську" історію та риси доби дисидентства. Так перед нами з'являються Булига, Маноліс Глезос, Стус, Параджанов, Сахаров і навіть він самий зі своєю „вовчою душею". Таке враження, що нема такого моменту і ситуації, яких Холодний не зміг би описати поетично. Від його уваги не ховається ані замовчуваний атомний вибух, ані „нове народження" поета, ані те, як „по всій Україні лози нагнула російська зима".

Інші ж поезії можна розгадувати як шифр, чим і займалися слідчі КДБ. Та так і не розгадали, і закривали поета в Лук'янівці, а він і звідти продовжував слати „товаришам із тюрми" своє „холодне" слово. А, виявляється, „сіль" була геть не „шпіонська", а чумацька. Так, його „формулу шлюбної ночі" – C2H2OH / IO / C19H28O2+C18H22O2 – сприйняли як шифрограму в ЦРУ, а сенс аж надто еротично-примітивний: етилові спирти і діоксид = тестостерон + гормонестрон (чоловічий і жіночий гормони).

Окремо стоять вірші про братів-дисидентів, Вкраїну, „безпритульне" кохання і „мишиних королів" ленінізму. І в тих поетичних речах присутній біль і розчарування, суїцид та інцест. Та водночас те все так тісно переплетено з питомою жагою до життя, вірою і сарказмом, що мимоволі дивуєшся – як можна було так писати правду. І те, як дівчинку в утробі брат-близнюк позбавив цноти, і як жінка прала неіснуючому чоловікові сорочки, а чоловік – шив померлій жінці шкраби, як на „стрімкім териконі віддалась" вона – здається ірреальним. А проте у кожному рядкові сила, і то сила-силенна парадоксів, сюру та істини.

Книжечка прочитується швидко, але її хочеться перечитувати і перечитувати знов. І кожного разу, розгортаючи її – відкриваєш нові глибини і переживаєш все наново.

„Вот эту смерть и напомнил мне раздавленный репей на вспаханном поле", – писав Л. Толстой про Хаджи Мурата, і таким Муратом назвав М. Холодний вірменського генія українського кіно. І, певно, що таким же Муратом був сам Холодний, який нарешті повернувся до нас своїм „холодним" і ошатно-оголеним словом. Тому сьогоднішній прихід неоціненного поета-шістдесятника, який „любив Вітчизну і горілку з перцем, ноги нареченої й трудовий народ" – надзвичайно потрібний.

Ольга Мамона, Київ

Кубанский сборник

Кубанский сборник: сборник научных статей и материалов по истории края / ред. А.М. Авраменко, Г.В. Кокунько. – Том III (24). – Краснодар, 2008. 496 с.

Побачив світ третій випуск „Кубанского сборника" – солідної 496-сторінкової збірки науково-популярних статей, що стосуються історії та археології, культурної спадщини, сьогодення Краснодарського краю. Крім того, том містить архівні матеріали, огляди та рецензії. Укладачі збірки позиціонують її як продовження популярного дореволюційного „Кубанского сборника".

З огляду на історію заселення Кубані, збірник містить і низку матеріалів, пов'язаних

з Україною. Перш за все, це козацька тематика (статті про історію, збереження та реставрацію повернутих Росії Кубанським військовим музеєм у Нью-Джерсі (США) 60 прапорів Кубанського козачого війська; про видатних кубанців; про доцільність перепоховання праху видатного кубанського історика, статистика та громадського діяча Федора Щербини з Чехії в Краснодарі). Цікавими є огляд краснодарського історика, члена Наукового товариства ім. Шевченка Анатолія Авраменка „Кубань на сторінках журналу ‚Пам'ятки України'", а також бібліографічний покажчик „Чорноморія та Кубань у журналі ‚Киевская старина'", укладений ще одним краснодарським членом НТШ – проф. Аркадієм Слуцьким.

Чи не вперше у збірнику широко представлено матеріали про історію різних етносів, що жили на Кубані: поляків, словаків, а також про шапсузький (адизький), вірменський, німецький і грецький національні райони, що існували тут у 1920–1930-ті рр. у рамках більшовицької політики т.зв. „коренізації".

Володимир Пукіш, Анапа

Спогади Петра-Йосипа Потічного

„My journey" (мій шлях) – так назвав професор Петро-Йосип Потічний свої спогади, видані англійською мовою в США. Професор Потічний – знакова постать. Він народився у змішаній польсько-українській родині в селі Павлокома, де в березні 1945 року загін Армії Крайової під керівництвом поручника Юзефа Бісса (псевдо „Вацлав") знищив 366 мешканців, серед яких були діти, жінки та літні люди. В травні 2006 року в селі відбулися урочистості з нагоди відкриття пам'ятника загиблим, на яких були присутні президенти Польщі та України. Петро-Йосип Потічний упродовж багатьох років з великими зусиллями і терпінням збирав матеріали й свідчення, пов'язані з його рідним селом, які дозволили 2001 року видати монографію під назвою „Павлокома 1441–1945. Історія села" (Торонто–Львів, 2001). Професор Потічний – співзасновник серії „Літопис УПА", що видається впродовж 36 років. Він є передовсім людиною діалогу, діалогу українсько-польського, але також українсько-єврейського. А ще професор є людиною невичерпної енергії.

Спогади Петра-Йосипа Потічного, видані в серії „Літопис УПА" англійською мовою, охоплюють період з дитинства автора по 1947 рік, коли він опинився в Німеччині, звідки згодом помандрував далі, в еміграцію до США. Петро-Йосип Потічний зображає в своїх спогадах рідний дім, час, людей і події, які визначили його життя, наклали свій відбиток, сформували характер і ставлення до життя. Згадаймо, що під час каральної операції в Павлокомі Потічний втратив більшість своїх найближчих родичів. Про описаний в книжці період свого життя П.-Й. Потічний дуже стисло сам розповідав кілька років тому в розмові з Петром Тимою. Надамо йому слово, бо говорить він з притаманною йому стриманістю (що помітно також у спогадах „My journey"). „У 1941–1945 роках я не жив у Павлокомі, я був учнем гімназії у Львові. До села я повернувся, коли Червона Армія почала наближатися до Львова. Наприкінці лютого 12 чоловіків покинули село, взявши мене із собою. Отож, під час самої різанини мене в селі не було, я уникнув цієї трагедії. Натомість під час попередніх нападів на село я був там. (...) Після різанини я не мав куди повертатися, почалося моє життя в підпіллі, я став стрільцем сотні під керівництвом сотенного „Громенка". Восени 1947 року ми здійснили рейд у американську окупаційну зону в Німеччині. Там я певний час відвідував школу, після закінчення якої за добру успішність отримав стипендію Колумбійського університету. Та не скористався нею, бо хотів залишитися в Європі. Однак роком пізніше я виїхав до США. Щоб вижити, змушений був сам собі давати раду, працювати, фізично працювати".

Подальша доля П.-Й. Потічного, не описана в книзі, могла би лягти в основу сценарію для фільму. В США Потічного мобілізували до американської армії і направили в Корею. Він служив у спеціальних загонах Marins Corps. Після звичайних навчань, а також проходження курсу з диверсії, служив у розвідувальних загонах, що називалися Reconesans. Воював у Кореї, потім його перемістили в Японію. Це були спеціальні загони, які на підводних човнах доставлялися для операцій на території Китаю. В одній з таких акцій Потічний був поранений. Після повернення з війни, в рамках програми підтримки солдатів, вступив до університету у Філадельфії, потім до Колумбійського університету в Нью-Йорку. Там захистив докторат. Працював в університетах США, згодом переселився в Канаду. Потічний є автором багатьох публікацій, одним з ініціаторів та активних учасників українсько-єврейського діалогу.

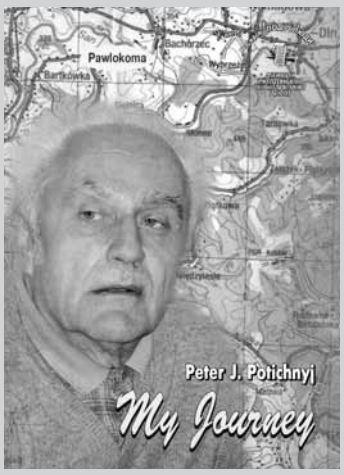

Спогади П.-Й. Потічного нагадують документальні записи, може навіть солдатський рапорт. Попри це, коли він говорить про рідну домівку, про людей з Павлокоми, про своїх товаришів, з якими воював у сотні „Громенка", між рядками вчувається теплота й схвильованість. Я мала нагоду познайомитися з професором Потічним у Павлокомі під час урочистостей на честь відкриття пам'ятника українським жертвам. Після їх закінчення він хотів ще побачити „свої" місця в Павлокомі. Я та ще кілька осіб супроводжували його в цій „прощі", за що при нагоді хочу подякувати професору Потічному. Ми пройшли дорогою від його батьківської хати, яка тоді не згоріла і стоїть донині, повз місця, де жили їхні добрі сусіди, які тоді загинули, до місця, де колись стояла церква, що від неї залишилася лише купа каміння. Його розповіді про ці місця і людей були малослівними, знову відчувалася та ж стриманість, з якою він пише про своє життя у книзі „My journey". Але в його словах, як і в промові, яку він приготував для урочистого відкриття пам'ятника українським жертвам Павлокоми (яку, на жаль, не включили до програми відкриття) не було ненависті. Потічний дуже глибоко розуміє, якою мірою 1939–1947 роки стали для поляків і українців трагічним „клінчем", наслідки якого долаємо ще й сьогодні.

Ми чекаємо на другу частину спогадів Петра-Йосипа Потічного, в якій йшлося б про зусилля, що їх він докладав у Сполучених Штатах та Канаді для збереження документів і спогадів про історію УПА, повернення пам'яті про рідну Павлокому, а також про його діяльність та роздуми в контексті діалогу з поляками, євреями.

Іза Хрусьлінська, Варшава

„Головною субкультурою в Україні є…
правильно, українська культура.“
О. Б.